

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYALBİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANA BİLİM DALI

GÜMÜŞLER NEKROPOLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Remziye ARINÇ

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ BULUT

GAZİANTEP
AĞUSTOS 2023

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI

Tezin Başlığı: Gümüşler Nekropolü

Adı ve Soyadı: Remziye ARINÇ

Tez Savunma Tarihi: 31.08.2023

Sosyal Bilimler Enstitü Onayı:

Prof. Dr. Mehmet SOĞUKÖMEROĞULLARI
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Prof. Dr. Atilla ENGİN
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımda (tarafımızca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ BULUT
Tez Danışmanı

Bu Tez Tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri:

İmzası

Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ BULUT (Jüri Başkanı)

Prof. Dr. Mehmet ÖNAL

Dr. Öğr. Üyesi Timur DEMİR

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yaralandığım eserlerin uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İmza:

Adı ve Soyadı: Remziye ARINÇ

Öğrenci Numarası: 180508111018

Tezin Savunma Tarihi: 31.08.2023

ÖZET

GÜMÜŞLER NEKROPOLÜ

ARINÇ, Remziye

Yüksek Lisans Tezi,

Arkeoloji Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi, Makbule EKİCİ BULUT

Ağustos 2023, 134 sayfa

Bu Tez çalışmasının konusunu 1997 yılında Denizli ili Gümüşler Beldesi'nde yer alan Erbakır Fen Lisesi'nin yapımı sırasında tespit edilen ve kazısı Denizli Müzesi'nce gerçekleştirilen 17 adet mezar ve bu mezarlara ait buluntular oluşturmaktadır. Gümüşler Nekropolü, Lykos Vadisi içerisinde yer almakta olup Laodikeia territoriumuna dahil edilmekte ve bu kentin batısına yaklaşık 8,4 km.'lik mesafede yer almaktadır. Laodikeia territoryumunun yaklaşık 30.000 hektarlık bir alanı kapladığı, bunun da Lykos Vadisi'nin üçte ikisine tekabül ettiği bilinmektedir. Gümüşler Nekropolü'nde lahitler ve pişmiş toprak kiremit çatma mezarlar olmak üzere iki farklı tipte mezar açığa çıkarılmıştır. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan bu lahitlerden sayıca en fazla olanı fosilli traverten tekne mezarlardır. Pişmiş toprak kiremit çatma ve fosilli traverten lahit tekne mezarlar Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılan mezar tiplerindendir. Ayrıca Gümüşler Nekropolü'ne ait mezar hediyelerinin de yine Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılan eserler ile paralel olduğu anlaşılmıştır. Gümüşler Nekropolü'ndeki mezar sahiplerinin, çok az bir kısmının refah seviyesinin yüksek, büyük çoğunluğunun ise daha düşük gelirli kişilerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen A1 No'lu mezar bu konuda aydınlatıcı olup zengin buluntuları sayesinde refah seviyesi yüksek bir kadına ait olduğu tespit edilebilmiştir. Bazı mezarlardan ölü hediyesi açığa çıkarılmamış olması Antik Dönem'de soyulmuş olabileceğini akla getirir de G1, G2 ve G3 no'lu kiremit çatma mezarlardan iskelete ait kemik parçalarının bulunmuş olmasına rağmen ölü hediyesine rastlanmaması nekropol alanında farklı statü ve refah düzeylerinin ispatı niteliğindedir. Gümüşler Nekropolündeki mezarlara yönelik yapılan tipolojik değerlendirmeler ve ölü hediyelerinin stilistik, tipolojik değerlendirilmeleri ışığında Erken Hellenistik Dönem'den MS 2. yy. ortasına kadar uzandığını göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Lykos Vadisi, Gümüşler Nekropolü, Lahit, Hellenistik Dönem, Roma Dönemi

ABSTRACT

GUMUSLER NEKROPOLIS

ARINÇ, Remziye

Master Thesis,

Department of Archeology

Supervisor: Assist Prof. Makbule EKICI BULUT

August 2023, 134 pages

Master's Thesis consists of 17 graves and archaeological finds belonging to these graves, which were discovered during the construction of Erbakır Science High School in Gümüşler Town of Denizli Province in 1997 and excavated by Denizli Museum. Gümüşler Necropolis is located in the Lycus Valley and is included in the Laodikeia territorium, approximately 8.4 kilometres to the west of this city. It is known that the territory of Laodicea covers an area of approximately 30.000 hectares, which corresponds to two-thirds of the Lycus Valley. Two different types of graves were unearthed in Gümüşler Necropolis: sarcophagi and terracotta tile roof graves. The most numerous of these sarcophagi unearthed in Gümüşler Necropolis were fossilised travertine boat graves. Terracotta tile-roofed and fossilised travertine sarcophagus boat graves were among the grave types unearthed in Laodicea Necropolis. It was also found that the grave goods belonging to the Gümüşler Necropolis were parallel to the artefacts unearthed in the Laodikeia Necropolis. It is understood that only a few of the grave owners in Gümüşler Necropolis had a high level of wealth, while the majority of them had lower incomes. Grave No. A1, dated to the Early Hellenistic Period, was enlightening in this regard, and thanks to its rich finds, it could be determined that it belonged to a woman with a high level of wealth. The fact that no grave goods were recovered from some graves suggested that they might have been robbed in the Antiquity Period. However, the fact that no grave goods were found in the tiled tombs G1, G2 and G3, despite the presence of bone fragments belonging to the skeleton, could be evidence of different status and welfare levels in the necropolis area. In the light of the typological evaluations of the graves in Gümüşler Necropolis and the stylistic and typological evaluations of the funerary gifts, it was shown that they belonged to a period extending from the Early Hellenistic Period to the middle of the 2nd century AD.

Key Words: Lykos Valley, Gümüşler Necropolis, Sarcophagus, Hellenistic Period, Roman Period

ÖNSÖZ

Lisans Döneminde kazı ekip üyesi olarak yer aldığım Laodikeia Antik Kenti'nin Kuzeydoğu, Batı ve Kuzeybatı nekropollerinde çalışma imkanı buldum. Nekropolde çalışmış olmanın vermiş olduğu tecrübe doğrultusunda bu alanla ilgili çalışma yapma fırsatını ise Gümüşler Nekropolü özelinde Kazı Başkanımız Sayın Prof. Dr. Celal ŞİMŞEK Hocam sayesinde gerçekleştirebildim. Bu konuyu çalışmamdaki yol gösterici tavırları ve desteği için kendisine ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine aynı şekilde tezimizin sonlanmasında büyük emek harcayan ve yol gösterici tavırlarıyla beni daima doğru kanallara eden ve her defasında aynı hoşgörüyle bilgilerini paylaşan Sayın Danışman Hocam Dr. Öğr. Üyesi Makbule EKİCİ-BULUT'a içten bir teşekkür borç bilirim.

Gümüşler Nekropolü kurtarma kazısını gerçekleştiren ve bu alandaki çalışma iznini sağlayan başta Denizli Müze Müdürü Sayın Nail UYAR olmak üzere Uzman Arkeolog Nesrin KARABAY'a en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunmak isterim. Ayrıca buluntuların fotoğraf, çizim ve envanter bilgilerini her defasında büyük bir yardımseverlik içerisinde benimle paylaşan Uzman Arkeolog Elvan ALTINTAŞ'a çok teşekkür ederim.

Gümüşler Nekropolü'ne ait mezarlarda tespit edilen ve Denizli Müzesi'nde korunan eserlerin çizimlerini gerçekleştiren arkadaşım arkeolog Pınar Kızıltepe-BİLGİN'e, yine müze çalışmalarımız sırasında eserlerin katalog çalışmalarının hazır hale getirilmesinde büyük yardımları olan ve kaynakça temini konusunda katkı sunan Doç. Dr. Mustafa BİLGİN'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine bahse konu literatür taramalarında ihtiyaç duyulan kaynakların temini konusunda ve tezin yazım sürecinde yardımlarını gördüğüm Dr. Öğr. Üyesi Ayça GERÇEK ve Araş. Gör. Hakan GERÇEK'e ne kadar teşekkür etsem azdır. Kazılar sırasında açığa çıkarılan mezarların çizimlerini gerçekleştiren Arkeolog Ali Furkan ALTUNPAK'a çok teşekkür ederim.

Tezin fikir aşamasından itibaren her zaman manevi desteğini yanımda hissettiğim ayrıca çalışmamızın sikkelerle olan bölümüne sağlamış olduğu kıymetli bilgi ve katkıları için sevgili arkadaşım Arkeolog Filiz YILDIZBAŞOĞLU'na ne kadar teşekkür etsem azdır. Yine eğitim hayatım boyunca gerek maddi gerekse manevi desteğini hiç eksik etmeyen sevgili ablam Pınar İŞBİLİR'e minnettarım.

Son olarak aynı mesleği paylaştığım, sonsuz desteği, sabrı ve yönlendirmeleriyle bu tezin sonlanmasına katkı sunan sevgili eşim Dr. Arkeolog Utku ARINÇ'a ve varlığıyla tezi yazmamda motivasyon kaynağı olan biricik oğlum Can ARINÇ'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Remziye ARINÇ

AĞUSTOS 2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
ŞEKİLLERİN LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	vii

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı	1
B. Araştırmanın Yöntemi	3

BİRİNCİ BÖLÜM LYKOS VADİSİ

1.1. Lykos Vadisi ve Çevresi	5
1.2. Bölgeyi Ziyaret Eden Gezginler ve Yapılan Araştırmalar	18
1.3. Gümüşler Nekropolü Konumu ve Çevresi	19

İKİNCİ BÖLÜM 2. HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEM'LERİNDE LYKOS VADİSİ MEZARLARI

2. 1. Lykos Vadisi Mezar Tipleri	22
2. 2. Lykos Vadisi Mezar Yapımında Kullanılan Malzemeler	25
2. 3. Gümüşler Nekropolü Mezar Tipleri	26
2. 3. 1. Lahit Mezarlar	26
2.3.1.1. Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar	27
2.3.1.1.1. Gömü Bulunan Pişmiş Toprak Lahit Mezar/A1 No'lu Mezar	29
2.3.1.1.2 Gömü Bulunmayan Pişmiş Toprak Mezarlar/	
U1,Ü1,Ü2 ve V1 No'lu Mezarlar	30
2.3.1.2. Fosilli Traverten Tekne Mezarlar/ Traverten Lahitler	31
2.3.1.2.1. Gömü Bulunan Fosilli Traverten	
Tekne Mezarlar/I,II ve VII No'lu Mezarlar	32
2.3.1.2.2. Gömü Bulunmayan Fosilli Traverten	
Tekne Mezarlar/IV,V ve VI No'lu Mezarlar	33
2.3.2. Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezarlar	35
2.3.2.1. Gömü Bulunan Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezarlar/	
G1,G2 G3 No'lu Mezarlar	38
2.3.2.2. Gömü Bulunmayan Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezar	
/H1 No'lu Mezar	38

2.3.3. Çizimde Yer Alan Ancak Hiçbir Bilgi Bulunmayan Mezar	
/N1 Mezarı	39

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM GÜMÜŞLER NEKROPOLÜ BULUNTULARI

3. 1. Pişmiş Toprak Buluntular	40
3. 1. 1. Pişmiş Toprak Kandiller	40
3.1.1.1. Kulakçıklı Kandil	41
3.1.1.2. Kalp Burunlu Kandiller.....	43
3.1.1.3. Yuvarlak Burunlu Kandil	47
3. 1. 2. Pişmiş Toprak Unguentariumlar	49
3.1.2.1. Fusi/İğ Formlu Unguentariumlar	52
3.1.2.2. Bulbous/Torba Formlu Unguentariumlar	57
3. 1. 3. Pişmiş Toprak Çan Gövdeli Dirsekli Kase	60
3. 2. Metal Buluntular	61
3.2.1. Aynalar	61
3.2.2. Tıp Aletleri/Kozmetik Amaçlı Kullanılan Aletler	63
3.2.2.1. Düz (Ispatula) Uçlu Sonda/Spathomele –	
İlaç /Krem Karıştırma Çubukları	64
3.2.2.2. Cımbız/Düz Tutucu/Forceps	66
3.2.3. Altın Baş Süsleri	67
3.2.3.1. Alınlıklı Diademler	67
3.2.3.1.1. Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diademler.....	69
3.2.3.1.2. Mitolojik ve Hayvan Bezemeli Alınlıklı Diademler.....	72
3.2.3.2. Altın Çelenk	73
3.2.4. Sikkeler	75
3. 3. Taş Buluntu	77
3.3.1. İlaç Karıştırma Tablası/Kozmetik Tablası/Palet	78
SONUÇ	79
KAYNAKLAR	85
KATALOG	99
ŞEKİLLER	118
ÖZGEÇMİŞ	134

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1: Gümüşler Nekropolü Konumu	118
Şekil 2: Lykos Vadisi Roma Dönemi Yol Ağı (C. Şimşek, Eumenia...).....	119
Şekil 3: Lykos Nehri (B. Yener, Doktora Tezi).....	119
Şekil 4: Laodikeia Antik Kentinin Territoryumu (B. Yener, Doktora Tezi).....	120
Şekil 5: Gümüşler Nekropolü Planı (N. Karabay).....	121
Şekil 6: Gümüşler Nekropolü Genel Görünüm (Müze Arşiv).....	122
Şekil 7: A1 No'lu mezar (Müze Arşiv)	122
Şekil 8: A1 No'lu mezar (Müze Arşiv)	123
Şekil 9: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar (Müze Arşiv).....	123
Şekil 10: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi (Müze Arşiv)	124
Şekil 11: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi (Müze Arşiv)	124
Şekil 12: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi (Müze Arşiv)	125
Şekil 13: II ve III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar (Müze Arşiv)	125
Şekil 14: II No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar (Müze Arşiv)	126
Şekil 15: III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar (Müze Arşiv)	126
Şekil 16: III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi (Müze Arşiv).....	127
Şekil 17: II No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi (Müze Arşiv)	127
Şekil 18: VI ve VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar (Müze Arşiv)	128
Şekil 19: VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi (Müze Arşiv)	128
Şekil 20: IV, V, VI ve VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar	129
Şekil 21: V No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi (Müze Arşiv).....	129
Şekil 22: VI No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi (Müze Arşiv).....	130
Şekil 23: VI No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi(Müze Arşiv).....	130
Şekil 24: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezarlar (Müze Arşiv)..	131
Şekil 25: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezar (Müze Arşiv).....	131
Şekil 26: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezarın İçi	132
Şekil 27: H Açması Genel Görünüm (Müze Arşiv)	132
Şekil 28: H Açmasında Açığa Çıkarılan H1 No'lu Kiremit Çatma Mezar	133
Şekil 29: No'su Belirtilmemiş Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezar	133

KISALTMALAR

Adalya:	Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yıllığı, Antalya
Agora:	The Athenian Agora
AJA:	American Journal of Archaeology. The Journal of the Archaeological Institute of America
AST:	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Att. Mitt:	Mitteilungen des Deutschen Archäologischen Instituts, Athenische Abteilung
Belleten:	Belleten. Türk Tarih Kurumu
CEDRUS:	Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Dergisi
CollAn:	Colloquium Anatolicum
Corinth:	Corinth. Results of Excavations Conducted by The American School of Classical Studies at Athens
Hesperia:	Hesperia Journal of the American School of Classical Studies at Athens.
JHS:	Journal of Hellenic Studies
JHS:	Journal of Human Sciences
KST:	Kazı Sonuçları Toplantısı
LIMC:	Lexicon Iconographicum Mythologiae Classicae
MKKS:	Müze Kurtarma Kazıları Semineri
Olba:	Klikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi Yayınları. Mersin
TTK:	Türk Tarih Kongresi

Diğer Kısaltmalar

A.Ç.	Ağız Çapı
C.K.	Cidar Kalınlığı
Ç.	Çap
çev.	çeviren
ed.	editör
G.	Genişlik
K.	Kalınlık
K.Ç.	Kaide Çapı
MÖ.	Milattan Önce
MS.	Milattan Sonra
U.	Uzunluk
vd.	ve diğerleri
Vol.	Volum
Y.	Yükseklik

GİRİŞ

A. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Buradaki çalışma konumuzu, Denizli ili Gümüşler Beldesi mevkiinde yer alan (Şek. 1) Erbakır Fen Lisesi'nin inşa faaliyetleri sırasında tespit edilen nekropol alanı oluşturmaktadır. Denizli Müzesi'nce 1997 yılında kurtarma kazısı gerçekleştirilen bu alan 5*5 m.'lik plankarelerle toplamda 27 adet açmadan oluşmaktadır. Yapılan kazı çalışmaları neticesinde Gümüşler Nekropolü olarak adlandırılan bu alan içerisinde toplamda 17 adet mezar ve bu mezarlar içerisinde *in-situ* durumda 33 adet buluntu açığa çıkarılmıştır.

“Gümüşler Nekropolü” başlıklı tez çalışmamızın amacını ise kazı çalışmaları sırasında açığa çıkarılan bu mezarlar ve buluntularının Lykos Vadisi özelinde stilistik ve tipolojik olarak değerlendirilmesi, bunun sonucunda ise bağlı bulunduğu merkezler ve bölge kentleriyle olan bağlantıları/ilişkileri aydınlatılmaya çalışılmıştır. Yine mezarlardan çıkan eserlerin stilistik ve tipolojik olarak değerlendirilmeleri sonucunda kronolojilerinin netleştirilmesi, ölü gömme ritüelleri/gelenekleri ve inançları hakkında bilgi edinilmesi ve mezar sahiplerinin sosyo-ekonomik durumlarının tespiti çalışmamızın başlıca amaçlarını oluşturmaktadır. Bahse konu nekropolün bugüne kadar çalışılmamış olması ve buluntularıyla beraber ilk kez tarafımızca değerlendirilmiş olması ise çalışmamızın özgün değerini ortaya koymaktadır.

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan mezarlar tipolojik yönden değerlendirilerek yakın çevresindeki kentler ile bağıni kurabilmek, ait olduğu dönemi, ölü gömme geleneklerini tespit edebilmek amaçlanmaktadır. Açığa çıkarılan buluntuların değerlendirilmesi sonucunda Gümüşler Nekropolü'nün kullanım gördüğü süreçteki evreler ve sosyal ve ticari ilişki kurduğu kentler ya da bölgeler saptanmaya çalışılacaktır. Yine mezarlar ve buluntuların değerlendirilmesiyle ölen kişinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inançları, gibi ölü gömme geleneklerine ışık tutacak verilere ulaşılması hedeflenmektedir.

Çalışmamız, 1997 yılında Denizli ili Gümüşler Beldesi'nde yer alan Erbakır Fen Lisesi'nin yapımı sırasında tespit edilen ve 1997 yılında kurtarma kazısı sırasında

açığa çıkarılmış olan mezarlar ve buluntularını kapsamaktadır. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan üç farklı tipte toplam 17 adet mezar ve oldukça zengin buluntularıyla içinde yer aldığı Lykos Vadisi kentlerinin nekropolleriyile uyum ve paralellik gösterdiği anlaşılmıştır.

Gümüşler Nekropolü'nün içinde yer aldığı Lykos Vadisi, tarım ve ticarete çok elverişli olması sayesinde yoğun nüfus hareketlerine sahne olmuş ve Kalkolitik Dönemden (MÖ. 5000 - 3000) Geç Antik Çağ'a kadar kesintisiz yerleşim görmüştür. Vadi, jeopolitik konumu itibariyle özellikle Hellenistik ve Roma Dönemlerinde kültür ve ticaretin kavşak noktalarından biri haline gelmiştir. Ticaret yapmaya oldukça büyük katkı sağlayan ana yol güzergahları üzerine kurulu kentlerinin jeopolitik konumu, verimli topraklarında üretilen ve yetiştirilen her türlü tarım ve hayvansal ürünün ticaretinin yapılmasında büyük katkı sağlamıştır. Ayrıca Sarayköy yakınlarında Büyük Menderes Nehri ile birleşen Lykos Nehri; Menderes Nehri'nin Miletopolis kentinde denize dökülünceye kadar geçtiği rotada, Lykos Vadisi'nde ve Anadolu'nun iç kesimlerinde üretilen ürünlerin ticaretinin yapılmasını sağlayan alternatif bir ticaret rotası oluşturmuştur.

Bölge kentleri farklı dönemlerde Bölgenin dinsel merkez olarak da önemli hale gelmesini sağlamışlardır. Roma Dönemi'nde Hierapolis, Laodikeia, Attouda kentlerine Neokoros Tapınak Koruyuculuğu unvanları verilerek vergiden muaf tutulmaları, Laodikeia Antik Kenti'ne "Hristiyan Kiliseler" onursal unvanı verilmesi, St. Paul'un bu bölgeye gelmesi ve Kolossaililer'e mektup yazması, Hierapolis'te bulunan St. Philippus Martyriumu bu duruma önemli örnekleri teşkil etmektedir. Dinsel açıdan elde edilen bu ayrıcalıklar Lykos Vadisi kentlerinin refah seviyelerinin yüksek olmasının bir diğer nedenidir. Ayrıca bölgede bulunan bol miktarda şifalı sıcak su kaynağı sayesinde, günümüzde olduğu gibi Antik Dönem'de de Lykos Vadisi kaplıcaları sağlık turizminden de önemli gelir elde etmişlerdir.

Lykos Vadisi kentlerinden Hierapolis ve Laodikeia Antik Kentleri'nin nekropol alanları hem büyüklükleri hem de bu nekropollerde yapılan sistemli kazılar ve yayınlar tezimizde önemli başvuru kaynakları olmuştur. Lykos Vadisi kentlerinde, mezarlarda kullanılan malzemelerin, mezar işçiliğinin, mezarların tiplerinin ve mezarların konumlarının; ailenin/kişinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inançları, bölgede ulaşılabilir olan malzemeler ve topografya gibi etmenlere göre şekillendiği tespit edilmiştir. Ailenin/kişinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inançları, bölgede ulaşılabilir olan malzemeler ve topografya gibi etmenlere göre de mezarlarda

kullanılan malzemeleri, mezarların tiplerini ve mezarların konumlarını etkilediği anlaşılmıştır. Yine mezarlara bırakılan hediyeler de döneme ve kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre değiştiği gözlemlenmiştir.

Gümüşler Nekropolü Laodikeia Antik Kenti merkezinin batısına 8,4 km. lik mesafede yer almaktadır. Laodikeia Antik Kentinin territoryum sınırının yaklaşık 30.000 hektarlık bir alanı kapladığı, bunun da Lykos Vadisi'nin üçte ikisine tekabül ettiği bilinmektedir. Gümüşler Nekropolü'nde pişmiş toprak kiremit çatma, pişmiş toprak lahit ve fosilli traverten lahit tekne mezarlar olmak üzere üç farklı tipte mezar açığa çıkarılmıştır. Pişmiş toprak kiremit çatma ve fosilli traverten lahit tekne mezarlar Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılan mezar tiplerindendir. Ayrıca mezarlarda çıkarılan bazı eserler Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılma eserler ile oldukça benzerlik göstermektedir.

B. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda öncelikle Denizli Müzesi'nde yer alan Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olan eserlerin karakalem çizimleri yapılarak FreeHand MX programı yardımıyla dijital ortama aktarılmıştır. Fotoğraflanan ve müze arşivinden alınan tüm eserlerin photoshop programında düzenlemeleri yapılmıştır. Pişmiş toprak eserlerin hamur ve astar renklerinin belirlenmesinde Munsell Soil-Colour Charts 2010 renk kataloğundan faydalanılmıştır. Bu tez çalışması İSNAD 2. Edisyon yöntemi kullanılarak yazılmıştır.

Gümüşler Nekropolü Mezarlar ve Buluntuları adlı tez çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Lykos Vadisi coğrafi konumu, tarihi, Vadi kentleri ve bölgede bugüne kadar yapılan araştırmalar özetlenerek aktarılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümde Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde Lykos Vadisi'nde görülen mezar tipleri ve mezar yapımında kullanılan malzemeler ve Gümüşler Nekropolü Mezar Tipleri ve kullanılan malzemeler incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan buluntular irdelenmiştir. Mezarlarda ele geçirilen malzemeler; pişmiş toprak, metal ve taş buluntular olarak üç ayrı bölümde değerlendirilmiştir. Eserlerin tipolojileri yapılarak kullanım amaçları ve dönem özelliklerine göre alt gruplara ayrılmıştır.

Denizli/Gümüşler Nekropolü Kurtarma Kazısı Mezarlar ve Buluntuları adlı tezde yapılan mezar tipolojisi, Lykos Vadisi mezar tipolojisine katkı sağlayacağı

düşünölmekle birlikte, oldukça kaliteli bulgulara sahip mezarların bulunduğu nekropol alanının Lykos Vadisi'ndeki kentlerle olan bağı çözümlenmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

LYKOS VADİSİ

1.1. Lykos Vadisi ve Çevresi

Lykos Vadisi, günümüzde Batı Anadolu'nun İç Ege Bölgesinde, antik Phrygia Bölgesi'nin en batı ucunda yer almaktadır¹. Vadi'nin güneyinde Babadağ (Salbakos), güneydoğusunda Honaz Dağı (Kadmos)², kuzeyinde Çökelez Dağı ve batısında Buldan - Sazak Dağı yer almaktadır. Babadağ, Phrygia ile Karia Bölgelerinin ortak sınırını oluşturmaktadır. Bu verimli ovaya adını veren Lykos (Çürüksu) Nehri; Honaz Dağı eteklerinden doğarak Lykos Ovası'nın ortasından geçip, Sarayköy yakınında Büyük Menderes Nehri'ne karışmaktadır³. Strabon, Lykos ırmağının birçok yerde yer altından aktığı için, oluşan boşluklar nedeniyle depremlerin bu bölgede çok fazla olduğundan bahsetmektedir⁴.

Lydia, Karia ve Phrygia Bölgeleri'nin arasında sınır olarak kabul edilen Lykos Vadisi⁵, jeopolitik konumu sayesinde Antik Dönem'de önemli bir kavşak noktası haline gelmiştir⁶. Küçük ama oldukça verimli bir ova olan Lykos Vadisi'nde yer alan kentler⁷, birçok bölgeyi birbirine bağlayan antik yolların kesiştiği geçiş noktasında bulunmaları itibarıyla⁸ (Şek. 2) ticarete, iklimin iyi olması ve suyun bol

¹ Celal Şimşek, *Laodikeia ad Lycum*, (İstanbul: Ege Yayınevi, , 2007), s. 51.

² Francesco D'Andria, *Hierapolis (Pamukkale)*, çev. Nalan Fırat, (İstanbul: Ege Yayınları, 2003), 21.; Bilal Söğüt, "Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2*, (2006), 15-22.

³ Şimşek, *Laodikeia ad Lycum*, 43.

⁴ Strabon. *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XII – XIII – XIV, XII. 8. 16.

⁵ Sherman E. Johnson, "Laodicea and Its Neighbors", *The Biblical Archaeologist*, Vol. 13, (1950), 3; Celal Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", *I. Babadağ Sempozyumu, Tarihte ve Günümüzde Babadağ*, (1999), 320. Celal Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", *Arkeoloji ve Sanat*, Sayı 109 - 110, İstanbul, (2002a), 3.; J. G. C. Anderson, "A Summer in Phrygia: I", *JHS* 17, (1897), 396.

⁶ Bilal Söğüt, "Denizli-Hisarköy Müze Deposundaki Mimari Bloklar", *24. AST, Cilt 2*, (2006b), 384.

⁷ H. Hüseyin Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", *Ricerche Archeologiche Turche Nella Valle Del Lycos (Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları)*, Università Di Lecce, *Archeologia E Storia*, (2000), 43.

⁸ Antik dönemde, Perslerin Akdeniz'e uzanan kral yolu güzergahının bir kolu, Ege kıyılarından başlayarak Lykos Laodikeiası'nın kavşak noktasını oluşturduğu iki önemli yol güzergahı geçmekteydi; Johnson, "Laodicea and Its Neighbors", .3.; D'Andria, *Hierapolis (Pamukkale)*, 21.

olması sayesinde de tarım ve hayvancılıkta oldukça ilerlemişlerdir⁹. Lykos Vadisi, iklim olarak Akdeniz İklimi ve Karasal İklimin geçiş noktasındadır. Bu nedenle verimli Vadi, pamuk tarımının yapıldığı son noktadır. Bunun yanında Vadide buğday ve mısır tarımı yapılmaktadır. Özellikle Vadi'nin üst kesimlerinde; Honaz'da, kiraz, Kaklık'ta da üzüm yetiştiriciliği yapılmaktadır¹⁰. Lykos Vadisi'nin ortasında antik dönemde yer alan büyük göl¹¹, Lykos, Kadmos ve Asopos Nehirleriyle beslenmekteydi. Bu göl ve Sarayköy yakınlarında Büyük Menderes Nehri ile birleşen Lykos Nehri; Menderes Nehrinin Milet kentinde denize dökülünceye kadar geçtiği rotada bölgede üretilen ürünlerin ticaretinin yapılmasını sağlayan ticaret güzergâhını oluşturmuştur. Bu güzergah özellikle iç kesimlerde üretilen malların Ege ve Akdeniz'e ulaştırılması için sal taşımacılığında kullanılmıştır¹². Lykos Vadisi, stratejik konumu, ılıman iklimi, sulak ve verimli arazileri sayesinde; Hierapolis, Thiounta, Tripolis, Karura, Attouda, Trapezopolis, Kolossai ve Laodikeia gibi önemli kentlere ev sahipliği yapmıştır¹³.

Perslerin Batı Anadolu'ya ulaşımını sağlayan ve güney yolu olarak bilinen yol, MÖ. 3. yy. da, Batı Anadolu'dan gelerek, Laodikeia, Apameia ve Antiokheia kentlerinden geçmekteydi¹⁴. Lykos Vadisi, Efes'ten başlayıp doğuya giden Roma yol ağının bel kemiğini oluşturmaktaydı. Bu yol; Karura, Attouda, Laodikeia, Kolossai kentlerinden geçerek, sırasıyla Sanaos, Apameia, Metropolis, Euphorbium, Lysias, Julia, Philomelion, Tyriaion, Laodikeia Katakekaumene, Koropassos, Soandos, Sakasena, Caeseria, Arasaxa, Erpa, Koduzabala, Ptanadaris, kentlerini geçtikten sonra Arabissos kentinde son bulmaktaydı. Efes'ten başlayarak doğuya giden bu yol ağına, Karia bölgesinden, Marsyas Deresi aracılığıyla Alabanda kentinden, Morsynos Deresi aracılığıyla Aphrodisias'tan, Herakleia Salbakos, Apollonia ve Sebastopolis gibi kentlerden gelen yollar da katılmaktaydı. Tüm bu Karia ve Efes kentinden gelen yolların kavşak noktasını, Lykos Laodikeia'sı oluşturmaktaydı. Yine Sardes kentinden

⁹ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 43.

¹⁰ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 43.; D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 21.

¹¹ Günümüzde kurumuş olan bu göl ile ilgili bir mektup Hierapolis'de açığa çıkarılmıştır. Laodikeia, Hierapolis ve Tripolis vatandaşlarının arasında, gölde avlanma hakkı ve balık alımlarındaki fiyatlar ile ilgili çıkan sorunla ilgili imparator Hadrianus tarafından Hierapolis'e gönderilen mektup kentteki bir levha üzerine kazınmıştır. Bkz; Tullia Ritti, Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) Eski Yazıtlar Rehberi, çev. Nalan Fırat, (İstanbul: Ege Yayınları, 2006), 159.; Celal Şimşek, "Laodikeia Antik Kenti'nde Yapılan Çalışmalar", CollAn XII, (2013), 16.

¹² Celal Şimşek, "Bir Salbakos Kenti: Attouda (Hisar) ve Heykeltıraşlığı", Lykiarkhissa: Havva İşkan'a Armağan, ed. Erkan Dünder vd. (İstanbul: Ege Yayınları, 2016), 792.

¹³ Şimşek, "Laodikeia Antik Kenti'nde Yapılan Çalışmalar", 16.

¹⁴ W. M. Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, çev: Mihri Pektaş, (İstanbul: 1960), 50.

başlayıp, Philadelphia, Tripolis ve Hierapolis üzerinden gelen yol ağı da Laodikeia kentinde birleşerek, ikinci yol kavşağı olan Apameia kentine doğru ilerlemekteydi¹⁵. Güney Ticaret Yolu MÖ. 5. yy. dan başlayarak, özellikle MÖ. 3. yy. ve MS. 3. yy. sonlarına kadar önemini korumuştur¹⁶. Oldukça engebeli olan Anadolu'nun yüzey yapısı nedeniyle antik dönemden beri yol güzergahlarında günümüzde fazla bir değişiklik yapılmadan kullanılmaya devam edilmiştir¹⁷. Günümüzde de Denizli kenti, Orta Anadolu'yu Batı Anadolu ve Güney Anadolu'yu birbirine bağlayan yolların kavşak noktasında yer almaktadır¹⁸.

Tarım ve ticarete çok elverişli olması sayesinde yoğun nüfus hareketlerine sahne olan Vadide birçok kent ve bu kentlerin yönetim bölgelerinde birçok köy kurulmuştur¹⁹. Vadi içinde, Kalkolitik Dönemden (MÖ. 5000 - 3000) Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz yerleşimin varlığı bilinmektedir²⁰. Kumkısıık Höyük, Sarayköy-Beylerbeyi Höyük, Duacılı Höyük, Akköy Höyük, Irlıganlı Höyük, Akhan Höyük, Karakurt Höyük, Kolossai Höyük ve Kaklık Höyük Vadi içindeki en erken yerleşim birimleri ve önemli höyüklerdir²¹. Kolossai Vadi'nin Hellenistik Dönem öncesinde kurulan en önemli kentidir²². Laodikeia, Hierapolis, Attouda, Trapezopolis, Karura²³ ve Tripolis antik kentleri ise Hellenistik Dönem ve sonrasında kurulan kentlerdir²⁴.

¹⁵ Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, 50.

¹⁶ Mesut Doğan, "Tarihi Coğrafya'dan Bir Örnek: Telmessos (An Example Of Historical Geography: Telmessos)", Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 19, (2009), 65.

¹⁷ Recep Yıldırım, Uygarlık Tarihine Giriş İlkçağ Tarihi ve Uygarlıkları, (Ankara: Asil Yayınları, 2004), 156.

¹⁸ Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 43.

¹⁹ D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 23.

²⁰ Erim Konakçı - Bahadır Duman, "Arkeolojik ve Yazılı Kanıtlar Işığında Kolossai", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2, (2006), 57.; Söğüt, "Denizli-Hisarköy Müze Deposundaki Mimari Bloklar", 384.

²¹ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 53.; Celal Laodikeia (Laodicea ad Lycum) – Laodikeia Çalışmaları 2, (İstanbul: Ege Yayınları, 2013), 39.

²² Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 39.

²³ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 53.; Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 43.

²⁴ Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 44. Hierapolis, Laodikeia ve Kolossai antik kentleri Lykos Vadisi'nin ortasında yer almaktayken adı geçen diğer kentler Vadi'nin sınırında yer almaktadır. Genel olarak Phrygia Bölgesi sınırları içerisinde gösterilen Lykos Vadisi'nin batı sınırında yer alan Salbakos (Babadağ) dağından itibaren Karia bölgesi başlamaktadır. Trapezopolis ve Attouda kentleri de Salbakos Dağının Lykos Vadisine bakan yamacına kurulmuş iki kenttir. Bizans Dönemi'ne kadar Karia bölgesi sınırlarına dahil edilmiş bu iki kent sonrasında Phrygia Bölgesi sınırlarına dahil edilmiştir. Lydia bölgesi sınırları içerisinde yer alan Tripolis kenti de Vadinin Kuzeybatısında Menderes ırmağının doğusunda yer alır. Lykos Vadisi'nin bir diğer sınır kenti de Karura antik kentidir. Kent Vadinin kuzey batısında, Phrygia ve Karia'nın sınırında yer almaktadır. Bkz; Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 323.

Vadi'nin en eski antik kenti Kolossai'dir²⁵. Kalkolitik Dönem'den (MÖ. 5000 - 3000) Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz yerleşim gören²⁶ Kolossai'nin, MÖ. 5. yy. da oldukça büyük ve zengin bir kent olduğu bilinmektedir²⁷. Ephesos antik kentini Tarsus'a bağlayan ana yol üzerinde olması ve Lycus ırmağının verimli ovasında bulunması, Hellenistik Dönem'e kadar Vadideki en büyük ve en önemli kent olmasını sağlasa da, MÖ. 3. yy. ın ortalarında Laodikeia ve Hierapolis kentlerinin kurulmasıyla birlikte eski gücünü ve önemini kaybetmeye başlamıştır²⁸. Aziz Paulus, Kolossai'de bir kilise topluluğu oluşturmuş olan öğrencisi Epaphras'un yazdığı mektuba cevaben Kolossai'lere ahlaksal anlamda öğretici ve öğüt verici mektup kaleme almıştır. MS. 62 yılında yazıldığı bilinen bu mektup, vadideki diğer önemli kentlerden biri olan Laodikeia halkına hitap ederek devam etmektedir²⁹. MS. 800 yıllarında Kolossai'yi terk eden halk, 8 km. daha güneyinde Kadmos (Honaz) Dağına Khonai adıyla yeni bir kent kurmuşlardır³⁰. Ramsay'a göre; Khonai MS. 692 – 787 yılları arasında Lykos Vadisinin en önemli askeri merkezi konumundadır³¹.

Vadinin en büyük ve en önemli kenti olan Laodikeia, Seleukos Kralı II. Antiokhos tarafından eşi Kraliçe Laodike adına, MÖ. 3. yy. ın ortalarında (MÖ. 261-253) kurulmuştur. Antik kaynaklarda kentin, Diospolis ve Rhoas³² olarak adlandırılan,

²⁵ Celal Şimşek, "Kolossai", Arkeoloji ve Sanat, Sayı 107, (2002), 3; Konakçı - Duman, "Arkeolojik ve Yazılı Kanıtlar Işığında Kolossai", 57.; Chandler, Kolossai'nin en eski yerleşiminin Celænæ adını taşıdığını ve bu ilk yerleşimin bir zamanlar Phrygia'nın başkenti olduğunu aktarır; Richard Chandler, Travels in Asia Minor, (Oxford,; an Account of a Tour made at Expense of the Society of Dilettanti, 1775), 237. Strabon, kentin adının, komşusu Laodikeia'lının üretip ticaretini yaptığı kuzguni siyah renkli koyunlardan geldiğini ve bu koyunların Kolossai'de de yetiştirildiklerini aktarır; Strabon, Geographika. XII.8.16.

²⁶ Şimşek, "Kolossai", s. 3.

²⁷ David Magie, Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ, (Princeton: Princeton University Press, 1950), 126 127.

²⁸ Şimşek, "Kolossai", 6; Çiğdem Dürüşken, Paulus'un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları Latince-Türkçe, (İstanbul: Homer Kitabevi, 2003), 44.

²⁹ Mektubun sonuna doğru ise vadideki diğer önemli kentlerden biri olan Hierapolis halkına da hitap ederken Laodikeialılar'a da yazdığı bir mektup olduğunu belirtir. Ancak Laodikeialılar'a yazdığını belirttiği bu mektup günümüze ulaşmamıştır. Bkz; Dürüşken, Paulus'un Kutsal Görev, 44,45,46.

³⁰ George Bean, Eski Çağda Menderes'in Ötesi, çev: Pınar Kurtoğlu, (İstanbul: Arion Yayınları, 2000), 276; W. M. Ramsay'e göre, sarp ve uçurum bir tepeye kurulu olan kent, Kolossai'nin 3 mil güneyin yer almaktaydı. 692-787 yıllarında Kolossai kentinin yerini almıştır. bkz; Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, 148.

³¹ W Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, 473.

³² Nat. Hist. V. 29.29; Celal Şimşek, Celal Şimşek - Ali Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia's I)", Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, Cilt 6, Sayı 1, (2003), 147-148; Celal Şimşek, "Lykos'ta Doğan Işık: Laodikeia", Ekol, Sayı 22, (2007), 9.; Celal Şimşek, "2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 30. KST, Cilt II, (2008), 411.; Celal Şimşek, "2005 Yılı Laodikeia Kazısı Çalışmaları", 28. KST, Cilt I, (2006), 455-456. Ayrıca; Diospolis, Zeus kenti anlamında olup, kentin baş ve kurucu tanrısı Zeus Laodikeus'tur. Rhoas ise eski bir Anadolu adıdır. Yapılan kazı çalışmalarında, stratigrafik veriler ve karbon analizleri sonucunda Asopos Tepesi olarak adlandırılan alanda, Geç Kalkolitik Dönem'den itibaren kentte

daha önceki dönemlerde var olan bir yerleşimin üzerine kurulduğu aktarılmaktadır³³. Kentte yapılan yüzey araştırmaları sonucunda kentin kuzeybatısında iki koniden oluşan bir höyük yerleşmesi tespit edilmiştir. Bu konilere, hemen batısında akan Asopos (Çürüksu) nehrinden dolayı Asopos I ve Asopos II adları verilmiştir. Asopos I ve Asopos II’de elde edilen veriler sayesinde antik kaynaklarda adı geçen Diospolis ve Rhoas yerleşimlerinin Tunç ve Demir Çağı’ndaki yerleşim yerlerinin neresi olduğuna açıklık getirilmiştir³⁴.

Laodikeia antik kenti konumu sayesinde kurulduğu dönemden itibaren Anadolu’nun iç kesimlerinde yer alan kentlerin ticaret ürünlerini batıya ulaştıran ana yol arteri olmuştur. Çürüksu (Asopos) ırmağı ile beslenen ve Lykos Ovası’nın ortasında yer alan göl, Sarayköy ilçesi yakınlarında Büyük Menderes ile birleşmekteydi. Bu rota sayesinde kentte üretilen veya Anadolu’nun iç kısımlarından getirilen mallar sal taşımacılığı yolu ile Milet’e kadar uzanan bir rotada (Şek. 3) kolaylıkla taşınabilmekteydi³⁵. Asopos Tepesi’nde açığa çıkarılan obsidyenden yapılan kesici ve delici aletler, Tunç Çağından itibaren Orta Anadolu ve Ege Adaları ile kentin ticari bağlantılarını ortaya koyan somut verilerdir³⁶.

Strabon, “Lykos yanındaki Laodikeia” olarak bahsettiği Laodikeia antik kentinin, Phrygia’da yer alan en büyük iki kentten biri olduğunu belirtir³⁷. Efes ve Sardes’ten gelen ve güney kıyılarına giden yolların kesişme noktasında yer almaktadır³⁸. Strabon, Laodikeia ve çevresinde yetiştirilen, kuzguni siyah renkli ve yünleri yumuşacık olan koyunları sayesinde Laodikeia’lıların büyük gelir sağladığından bahsetmektedir³⁹. Hem önemli yolların kesişme noktasında olması, hem

yerleşimin başladığı söylenebilmektedir. bkz. Celal Şimşek, “2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 32. KST, Cilt III, (2010), 446.

³³ Celal Şimşek - Bahadır Duman, “Laodikeia’da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları”, Adalya X, (2007), 28.; Celal Şimşek - Barış Yener, “An Ivory Relief of Saint Thecla”, Adalya XIII, (2010), 321; Bean, Eski Çağda Menderes’in, 265; Celal Şimşek, “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 26. KST, Cilt I, (2004), 305; 1970-19871 yıllarında kentte bulunan ve MÖ. 267 yılına tarihlendirilen bir onur yazıtında, Seleukoslar’ın, yayılmacı politikalarına paralel olarak, stratejik önemi büyük olan bölgede, zaten var olan Rhoas ve Diospolis yerleşimlerini yeniden yapılandırdıkları anlaşılmaktadır.; Bahadır Duman, Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma Dönemi Seramiği, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2010), 7.

³⁴ Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 78.

³⁵ Şimşek, “Laodikeia Antik Kenti’nde Yapılan Çalışmalar”, 16.

³⁶ Şimşek, “Laodikeia Antik Kenti’nde Yapılan Çalışmalar”, 16.

³⁷ Strabon. *Geographica* (*Antik Anadolu Coğrafyası*), XII. 8. 13. 16.; Şimşek, “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 305.

³⁸ Ephesos, Smyrna, Pergamon, Perge ve Sardeis gibi antik dünyanın önemli kentlerini birbirine bağlayan bu yolun oldukça stratejik bir noktada kurulmuştur. Bean, Eski Çağda Menderes’in, 265-266, Şimşek, “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 305.

³⁹ Strabon, *Geographika*. XII.8.16

ticarete elverişli mallar üretebilmesi hem de herhangi bir saldırıya karşı güvenli olan konumu sayesinde Kalkolitik Dönem'den (MÖ. 5500), MS. 7. yy.a kadar bölgenin merkezi olmuştur⁴⁰.

Hellenistik dönemden itibaren hippodomik planlı olan kent, kuzey doğuda Lykos (Çürüksu), güneydoğuda Kadmos (Gökpınar Çayı) ve güneybatı-batıda Asopos (Gümüşçay) ırmakları arasında kalan yüksek bir platform üzerinde kurulmuştur⁴¹. 160 hektara yayılan kent merkezi, büyük ölçekli kent ve kamu yapıları, kentin geniş bir hinterlandı olduğuna işaret emektedir. Üç yanı ırmaklarla çevrili olan kentin territoryum sınırları dağlar ve ırmaklar yardımıyla belirlenir. Kuzey territoryum sınırını Salbakos (Babadağ), doğu sınırını Kadmos Nehri (Gökpınar Çayı), batı sınırını ise Kapros (Sarayköy Çayı) nehirleri belirler. Barış Yener doktora tezinde, kentin territoryum sınırlarını göz önüne alarak yaptığı hesaplamada toplam 30.000 hektarlık bir alanı Laodikeia kontrolü altında olduğunu, bunun da Lykos Vadisinin üçte ikisinin Laodikeia tarafından domine edildiğinin göstergesi olduğunu belirtir⁴². Kentin hem önemli yolların kesişimde yer alması hem de ürettiği ticaret malları sayesinde böylesine büyük bir territoryuma sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. MÖ. 190 yılında Seleukoslular ve Romalılar arasında yapılan Magnesia Savaşına kadar Seleukos yönetimi altında olan kent, bu savaşın ardından MÖ. 188 yılında imzalanan Apameia Barışı sonrasında Bergama hakimiyeti altına girmiştir. MÖ. 133 yılında III. Attalos'un vasiyeti üzerine Vadi'nin diğer kentleriyle birlikte Roma'ya bırakılmıştır. MÖ. 129 yılında ise Roma'nın Batı Anadolu Küçük Asya Eyaleti'ne bağlanan kentlerden biri olmuştur⁴³. Bölgenin birinci derece deprem kuşağında yer alması nedeniyle, antik dönemde meydana gelen yıkıcı depremler kentte sürekli bir imar faaliyetinin olmasına neden olmuştur⁴⁴. MS. 60 yılındaki büyük depremde⁴⁵, tüm

⁴⁰ Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 77.; Duman, Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma, 8.

⁴¹ Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 70-77.

⁴² Hellenistik Dönemden başlayarak Roma İmparatorluk Dönemi sonuna kadar basılan kent sikkeleri territoryumun belirlenmesinde bir başka kaynaktır. Genel olarak kent sikkelerinde yabandomuzu ve kurt betimi yer almaktadır. Sikkelerde personifikasyonları görülen bu hayvanlardan; kurt Lykos nehrini, yaban domuzu ise Kapros nehrini temsil eder. Barış Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bezemeleri, (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli, 2019), 11-12, 14.

⁴³ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 61.

⁴⁴ Şimşek, "2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları", 305.

⁴⁵ Kentte yapılan sistemli kazılar ve antik kaynakların aktarımları sayesinde etkiliolan deprem kronolojisi ortaya konulmuştur. Buna göre; Augustus Dönemi (MÖ. 27- MS. 14), Claudius Dönemi (MS. 41-54), Nero Dönemi (MS. 54-68), Antonius Pius Dönemi (MS. 138-161) MS. 3. yy., MS. 494 ve Phokas Dönemi (MS. 602-610) olmak üzere toplam yedi büyük yıkıcı deprem meydana gelmiştir; Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi, 4.; Şimşek - Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia's I), 155.

Lykos Vadisi kentlerinde olduğu gibi, Laodikeia antik kenti de büyük hasar almış ancak diğer kentlerin aksine imparatorluktan hiç yardım almayarak imar faaliyetlerini tamamlamıştır. Bu kentin ekonomik olarak ne kadar iyi durumda olduğunu gösteren önemli bir kanıttır. İmparator Commodus (MS. 180-192) adına bir tapınak yaparak Neokros (Tapınak Koruyuculuğu) unvanını alan kent bu sayede vergiden muaf olmuştur. Kent, İmparator Diocletianus (MS. 284-305) tarafından Phrygia'nın başkenti olarak ilan edilmiştir. MS. 494 yılındaki şiddetli depremde yıkılan kent bir daha eski görkemine ulaşamamış kentteki yerleşmeler giderek küçülmüştür. MS. 7. yy. ın ilk çeyreğinde meydana gelen şiddetli (Focas, MS. 602-610) deprem ve yoğunlaşan Arap akınları nedeniyle kentte yaşayan halk Salbakos dağı eteklerinde uygun olan değişik yerlere taşınmıştır⁴⁶.

Lykos Vadisinde yer alan diğer bir kent ise Hierapolis'tir. "Kutsal kent" anlamına gelen Hierapolis⁴⁷, ismini Bergama'nın Efsanevi kurucusu Telephos'un eşi Hiera'dan almaktadır⁴⁸. Bergama Kralı II. Eumenes tarafından kurulan kentin⁴⁹ yerinde erken dönemlerde, sıcak su kaynağı ve Plutonium⁵⁰ kutsal mağarasının çevresinde ufak bir yerleşimin bulunduğu bilinmektedir⁵¹. En parlak dönemini MS. 1-3. yy. lar arasında yaşayan kent, imparator Caracalla Döneminde (MS. 211-217) Tapınak koruyuculuğu (Neokros) unvanını elde ederek vergiden muafiyet hakkı kazanmıştır. Bölge, birinci derece deprem kuşağında olması nedeniyle içinde yer alan kentlerde bu depremlerden etkilenecek sürekli bir yıkım ve yeniden imar faaliyetlerine sahne olmuştur⁵². MS. 60 yılında meydana gelen büyük depremden sonra imparator Nero'nun yardımlarıyla tekrar inşa edilmiştir⁵³. Mevcut kalıntıların büyük kısmı bu depremin ardından başlanan imar çalışmalarına aittir⁵⁴. İmparator Antonius Pius (138-

⁴⁶ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 61,65,67.

⁴⁷ Magie, Roman Rule in Asia Minor, 127-128.; Daria de Bernardi Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe Hierapolis Iasos Kyme Türkiye'deki İtalyan Kazıları, çev. Erendiz Özbayoglu, (Ankara: Ankara İtalyan Kültür Heyeti, 1993), 243.

⁴⁸ Carl Humann vd. "Geschichte und Stadthische Verhältnisse", Altertümer von Hierapolis, Jahrb. Deutsch. Arch. Instituts, (1898), 22.; Ekrem Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, (İstanbul: Net Turistik Yayınları, 1989), 464.

⁴⁹ W. M. Ramsay, The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of the Local History of Phrygia from the Earliest Time to the Turkish Conquest (1. 1), (Oxford: 1895), 84.; Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 46.

⁵⁰ Sıcak su kaynakları ve Plutonium hakkında detaylı bilgi için bkz. Strabon. *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XIII. 4.14.; Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, (çev: Suna Güven), Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı, VII, III, 10.

⁵¹ D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 35.

⁵² Celal Şimşek, "V. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", VIII. MKKS, (1997), 461-462.

⁵³ D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 35.

⁵⁴ Calal Şimşek, "V. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı", VIII. MKKS, Ankara, s. 462.

161) döneminde meydana gelen depremle de yeniden yıkılan birçok kent yapısı, tekrar ayağa kaldırılmıştır⁵⁵. Bizans Dönemi'nde Metropol ünvanı verilen kent, 10. yy. a gelindiğinde oldukça küçülerek bir kasaba görünümünde kalmıştır. 13. yy. başlarında Türklerin hâkimiyetine giren kent, 14. yy. ortalarında terk edilmiştir⁵⁶.

Lykos Vadisi'nde yer alan bir diğer kent ise; kamu ve sivil mimariye ait kalıntıları yaklaşık 2 km² lik bir alana yayılan Tripolis antik kentidir. Vadi'nin kuzeybatı ucunda, vadiye hâkim konumdaki Bozdağlar'ın uzantısı olan bir tepenin güney yamacında,⁵⁷ büyük Menderes (Maiandros) Nehri'nin hemen kıyısında kurulmuştur⁵⁸. Plinius Tripolis'i Lydia kentleri arasında sayarken⁵⁹. Kent Lydia, Karia ve Phrygia Bölgeleri'nin kesişim nokta yer almaktadır⁶⁰. Kentin doğu ve güneydoğusunda yer alan Hamambükü ve Yenice Akkaya höyükte gerçekleştirilen yüzey araştırmalarında en erken yerleşimin, Geç Neolitik – Erken Kalkolitik Döneme dayandığı tespit edilmiştir⁶¹. Strabon kentten yüksekçe bir yerde kurulmuş olan Apollonia olarak bahsetmektedir⁶². Bu isim erken dönemlere ait sikkeler üzerinde bulunan Maiandros sembolü ve “ΑΠΟΛΛΩΝΙΑΤΩΝ” yazıtı ile kentin Augustus dönemi öncesindeki adının Apollonia olduğunu göstermektedir⁶³. Sikkeler üzerinde en erken Augustus dönemine kadar izlenebilen Tripolis adından ⁶⁴ ilk olarak bahseden Plinius, kentin diğer adının Antoniopolis olduğunu belirtmektedir⁶⁵. Kenti MÖ. 41 civarında triumvir Marcus Antonius'un ziyaret ettiği bilinmektedir. Kentin Augustus dönemine kadar bir süre Antoniupolis adını aldığı şüphesiz kabul görmektedir. Augustus dönemi ile birlikte kentin adını kesin olarak Tripolis olduğu sikkeler üzerinden de izlenebilmektedir⁶⁶. MÖ. 3. yy. da Apollonia adıyla kurulan kent, MÖ. 1. yy. da üç bölgenin kesişim noktasında olması nedeniyle bu bölgelerden gelen

⁵⁵ Humann, vd. “Geschichte und Stadtische Verhältnisse”, 22.; Akurgal, Anadolu Uygarlıkları, 23-26.

⁵⁶ Şimşek, “V. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, 462.

⁵⁷ Bahadır Duman, “Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum”, CEDRUS I, (2013), 179; Bahadır Duman, “Tripolis'in Yeri, Önemi ve Kısa Tarihi”, Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları, ed. Bahadır Duman, (İstanbul: 2017), 1-16.

⁵⁸ Bahadır Duman - H. Hüseyin Baysal, Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları”, 37. KST 1. Cilt, (2015),

⁵⁹ Plinius, Nat. Hist. V. 30.

⁶⁰ Duman - Baysal, Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları”,

⁶¹ Bahadır Duman, “2019- 2020 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları”, 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları Cilt 1, (2022), 283.

⁶² Geographika. XIII. 4. 4. 625.

⁶³ Friedrich Imhoof -Blumer, Lydische Stadtmünzen, (1897), 37; Ali Ceylan, “Tripolis Sütunlu Caddesinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları”, MKKS V, s. 159.

⁶⁴ Imhoof -Blumer, Lydische Stadtmünzen, 37.

⁶⁵ Nat. Hist. V. 30.

⁶⁶ Christian Habicht, “New Evidence on the Province of Asia”, The Journal of Roman Studies, Vol. 65, (1975), 84.

halkların yerleşim yeri olmuş ve bu nedenle de Tripolis ismini almış olmalıdır. Tripolis de diğer Lykos Vadisi kentlerinde olduğu gibi, MÖ. 188 yılında imzalanan Apameia (Dinar) barışı sonrasında Pergamon'un yönetimi altına girmiştir. III. Attalos'un MÖ. 133 yılında ölümü ve vasiyeti üzerine, bölgedeki diğer kentlerle birlikte Roma İmparatorluğu'na bağlanmıştır. En görkemli dönemini yaşadığı Roma Döneminde, MS. 2. yy. dan itibaren, şehir kapıları, caddeler, hamamlar, stadyum, tiyatro ve meclis binası gibi önemli kamu binaları yapılmıştır. MS. 350 - 400 arasında kentin etrafı sur duvarı ile çevrilmiştir. MS. 494 yılında bölgede meydana gelen şiddetli depremden etkilenen kent, MS. 6. yy. sonu MS. 7. yy. başında etkili olan Sasani akınları nedeniyle büyük bir tersine göçe tanık olmuştur. Kent halkının büyük bir kısmı, bu akınlar nedeniyle, yaklaşık 5 km kuzeyde daha korunaklı olan Direbol'a taşınmıştır⁶⁷.

Salbakos (Babadağ) Dağı'nın Lykos Ovası'na bakan kuzey eteklerinde bir birine komşu olan iki antik kent Trapezopolis ve Attouda⁶⁸, antik dönemde Karia Bölgesi içine dahil edilmiştir. MS. 3. yy. a kadar Karia Bölgesi sınırları içerisinde yer almaktayken da bu iki kent Phrygia Bölgesi sınırları içerisine dahil edilmiştir⁶⁹. Laodikeia antik kenti ile Aphrodisias antik kentini birbirine bağlayan yol güzergahı üzerinde yer alan Attouda kenti de Lykos Vadisi kentleri arasındadır⁷⁰. MÖ. 200 yıllarında kurulan Attouda kenti, Salbakos Dağının kuzey eteğinde yer almaktadır⁷¹. Phrygia'nın gümüş sikke basan birkaç şehirden biri olarak bilinen kentin, MÖ. 2. yy. a ait sikkeleri üzerinde adı *Attouda* olarak görülmektedir⁷². Attouda antik kenti ile

⁶⁷ Duman, "Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum", 181-184.

⁶⁸ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 3.; Söğüt, Attouda ve Trapezopolis antik kentlerinin Salbakos Dağı'nın doğu yamacında bulunmaları nedeniyle Phrygia Bölgesi içinde Lykos Vadisi kentlerindenmiş gibi düşünüldüğünü ancak bu iki kentinde Karia bölgesi sınırlarına dahil olduğunu belirtmektedir. Antik dönemde her iki kent siyasi ve ekonomik ilişkileri Karia kentleriyle, özellikle de Aphrodisias kenti ile daha yoğun ilişkiler içindedir. Özellikle Attouda antik kentinden, Tabai (Tavas) Ovası ile Morsynos (Dandalaz) Vadisi yerleşimlerinin, Lykos Vadisi'nin kuzeyi, Menderes Vadisi'nin doğusu ve Lydia Bölgesi yerleşimleri ile bağlantıyı sağlayan Salbakos Dağı üzerindeki önemli bir yol güzergahı geçmektedir. Bu nedenle Lykos Vadisi sınırında yer alan bu iki yerleşim yeri Karia bölgesi sınırları içerisine dahildir. Bkz; Bilal Söğüt, "Attouda (Hisar) Antik Kenti", CEDRUS V, (2017), 242.

⁶⁹ Şimşek, "Bir Salbakos Kenti: Attouda (Hisar) ve Heykeltıraşlığı", 792; Söğüt, "Attouda (Hisar) Antik Kenti", 245.

⁷⁰ Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 46-47.; Söğüt, "Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları", 24.; Celal Şimşek - Mehmet Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", Barış Salman Anı Kitabı, ed. Işık Adak Adıbelli vd., (2017), 181.

⁷¹ Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 46-47.; Söğüt, "Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları", 24.; Celal Şimşek, "Attouda Nekropolü", I. Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, ed. Adil Adnan Öztürk, (2002), 229.

⁷² Ramsay, The Cities and Bishoprics of Phrygia, 165 - 166; Peter J. Thonemann - Funda Ertuğrul, "The Carmini of Attouda", Epigraphica Anatolica 38, (2005), 77, dip not 6.; Veli Sevin'e göre kent sikke basmaya MÖ. 1. yy. da başlamıştır. Bkz.; Veli Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (Ankara: TTK, 2001), 118.

komşu olan⁷³ Salbakos Dağı'nın kuzeyinde Karia ve Phrygia bölgelerinin arasında kalan⁷⁴ ve MÖ. 2. yy. da kurulan Trapezopolis kenti de Lykos Vadisi kentleri arasında yer almaktadır⁷⁵. Attouda kentiyle oldukça yakın ilişkisi bulunan Trapezopolis kentinin, sikkeleri üzerinde yer alan kişi adları ve tanrıların aynı olması her iki kent arasındaki yakın ilişkiyi ortaya koymaktadır⁷⁶. Bu iki kent halkı aynı tanrılara tapınmışlar, aynı tip mezarları kullanmışlar ve ticaretle, kültürde yüzyıllar boyunca hep birlikte hareket etmişlerdir⁷⁷. Her iki kentin de birlikte Meter Adrastos kültü ile ilgili törenler düzenledikleri bilinmektedir⁷⁸.

Strabon, Phrygia ile Karia arasında bir sınır meydana getirdiğini belirttiği Karura'dan bir köy yerleşimi olarak bahsetmektedir⁷⁹. Ayrıca Karura ve Laodikeia antik kentleri arasında Men Karou tapınağının ve Men kültünün varlığından bahsetmektedir. Bu tapınağın yeri günümüzde tam olarak bilinmemektedir⁸⁰.

Antik Dönem'de Lykos Vadisi kentleri zenginliklerini büyük oranda tekstil ticaretine borçluydular. Tekstil ticaretinde kullanılan ham madde olan yünün elde edildiği koyunlar ise, tüm Lykos Vadisi kentlerinde yetiştirilmekteydi⁸¹. Hayvancılığın gelişmesi ile birlikte Vadi kentleri, Batı Anadolu limanlarıyla sıkı ilişkiler kurmuş ve tekstil endüstrisinde tekel oluşturan kentler haline gelmişlerdir⁸². Hierapolis'teki su, yün boyaması için oldukça elverişlidir. Hellenistik Dönem'de Phrygia Bölgesi'nde yün üretiminin başkenti Hierapolis'tir. Yün ipliğine boyayı sabitleştirici bir etkisi olan sıcak su sayesinde, kırmızı (purpura kırmızısı) rengin elde edilmesinde purpuradan daha ucuza elde edilen bir bitkinin (rubai) kökü kullanılmıştır⁸³. Ayrıca Strabon'un verdiği bilgilere göre, köklerle boyanan yünlerin, kırmızı ve morla boyanan yünlerden daha üstün olduğundan bahsetmektedir. Strabon, Laodikeia kentinde yetiştirilen koyunların, Miletoslular'ın koyunlarının yünlerinden

⁷³ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 13.

⁷⁴ Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, 171-172.

⁷⁵ Peter Thonemann, *The Maeander Valley A Historical Geography from Antiquity to Byzantium*, Cambridge University Press, Cambridge, 2011, s. 236; W. M. Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, Oxford 1895, s. 171; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 3.

⁷⁶ Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, 172.; Attouda ve Trapezopolis kentleri Alabanda Conventusu'na dahil edilmişlerdir.bkz. Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 3.; Söğüt, "Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları", 15-22.

⁷⁷ Şimşek, "Attouda Nekropolü", 239.

⁷⁸ Söğüt, "Attouda (Hisar) Antik Kenti", 252-253.

⁷⁹ Strabon, *Geographika*, XII. 8. 17.

⁸⁰ Söğüt, "Attouda (Hisar) Antik Kenti", 252-253.

⁸¹ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 3.; Şimşek, *Laodikeia ad Lycum*, 11.

⁸² Coşkun Daşbacak, *Lykos Vadisi Hamam Yapıları*, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bölüm Dalı, Doktora Tezi, 2006), 49.

⁸³ Humann, vd. "Geschichte und Stadthische Verhältnisse", 22.; Akurgal, *Anadolu Uygurlukları*, 50-51.

daha yumuşak ve aynı zamanda kuzguni siyah renkleriyle de mükemmel olduğundan, bu sayede Laodikeialılar ve Kolossaililer'in büyük gelir sağladıklarından bahsetmektedir⁸⁴. MÖ. 3. yy. da Lykos Vadisi'nde tekstil birliğinin güçlenmesi ile birlikte, merkezi Laodikeia kenti olan; Kolossai, Hierapolis, Tripolis, Attouda, Trapezopolis kentleri arasında ticari bir birlik anlaşması yapmışlardır. İmparator Septimus Severus (MS.193–211) zamanında, prens, prenses ve üst düzey yöneticilerini Lykos Vadisi'nden giden kumaşları kullanmışlardır⁸⁵. İmparator Diocletianus (MS.284-305) fiyat fermanında (MS. 301) Laodikeia'nın kumaşlarından bahsedilmesi, Geç Roma İmparatorluk Dönemi'nde dokuma sektörünün önemini hala koruduğunu göstermektedir⁸⁶. Bölge de ayrıca Hierapolis antik kentinin kuzeyinde yer alan Thiounta (Gözler Köyü)⁸⁷ kasabasında mermer ocakları bulunuyordu⁸⁸.

Topraklarının verimliliği ve coğrafi konumu sayesinde bölge kentlerinden zengin ve başarılı birçok kişi yetişmiştir. Bunlar arasında, halkına iki bin Talanton'dan fazla miras bırakan Laodikeialı Hieron ilk sırada yer almaktadır. Yine Laodikeialı Zenon ve oğlu Polemon oldukça zengin ve önemli kişilerdir. Polemon, cesareti ve doğruluğu sayesinde, Antonius ve Augustus tarafından imparatorluğa layık görülecek kadar önemli işler yapmıştır⁸⁹. Ancak Polemon, Augustus tarafından kendisine verilen Bosporus krallığı için savaşmak zorunda kalmış ve bu savaşta (MÖ. 8) hayatını kaybetmiştir. Polemon'un eşi Tralleis'li Pythodoris ile devam eden Polemon hanedanlığı, Trakya kraliyetini ve Olba rahip hanedanlıklarının başına geçmiştir. MS. 1.-2. yy. larda Trakya'dan gelen ve Roma'da eğitim görmüş olan Polemon, Pontus kralı olmuştur. Polemon ailesinin sofist ve hatip olan diğer bir üyesi de MS. 88-144 yıllarında yaşamış olan Marcus Antonius Polemon'dur. Marcus Antonius Polemon, zenginliği ve saygınlığı sayesinde Laodikea'ya birçok öğrenci çekmiştir⁹⁰. Hierapolisli sofist ve hatip Helius Antipater, İmparator Septimius Severus (MS. 193-211) tarafından, imparatorluğun varisleri olan iki oğlunun (Geta ve Caracalla) eğitimcisi ve

⁸⁴ Strabon. *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XII, 8, 16 – XIII. 4. 14.

⁸⁵ Celal Şimşek, "Antik Dönemde Çürüksu (Lykos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam", *Arkeoloji ve Sanat* Sayı 92, (1999), 7.

⁸⁶ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 37.

⁸⁷ Hasan Malay, "Manisa ve Denizli İllerinde Epigrafik Araştırmalar", II. AST (1984), 99-101; Mehmet Ok, "Hierapolis Teritoryumunda Yeni Bir Yerleşim Alanı: Akçapınar Nekropolü ve Buluntuları", *Humanitas* 5/9, (2017),

⁸⁸ Sevin, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, 206; Mehmet Ok, Denizli/Akçapınar Köyü Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkarılan Mezarlar ve Buluntuları, (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014), 14.

⁸⁹ Strabon. *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası)*, XII. 8. 16.

⁹⁰ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 62-63.

koruyucusu olmak üzere görevlendirilmiştir. Antipater aynı zamanda, imparatorun Yunanca konuşan kentlerle olan yazışmaları düzenleyen dairenin de başına yine imparator Septimius Severus tarafından geçirilmiştir⁹¹. Ancak Caracalla (MS. 211-217) imparator olduktan sonra kardeşi Geta'yı öldürtmesinin ardından Antipatros Caracalla'ya karşı çıkmış ve intihar ederek yaşamına son vermiştir⁹². Ünlü bir yazar olan ve aynı zamanda 1182 - 1204 yılları arasında Atina piskoposluğu yapan Mikhael Khoniates Lykos Vadisi kentlerinden olan Khonai'lidir. Kardeşi Niketas Khoniates de Konstantinapolis'de idari görev yapmış ve *Chronike Diegesis* adlı eserinde 1186 - 1206 yıllarında Bizans ile ilgili önemli bilgiler aktarmıştır⁹³.

Lykos Vadisi kentlerinin refah seviyelerinin yüksek olmasının bir diğer nedeni de; bölgenin dinsel merkez olmasıdır. Roma Dönemi'nde Hierapolis, Laodikeia, Attouda kentlerine Neokoros Tapınak Koruyuculuğu unvanları verilerek vergiden muaf tutulmuşlardır. Attouda antik kenti yönetim sınırları içerisinde Men Karou (Ay Tanrısı) Tapınağı⁹⁴, Laodikeia'da Zeus Aseis (Baş Tanrı, Gök Tanrısı) Tapınağı, Hierapolis de Apollon Tapınağı dinsel yapılara örnek olarak verilebilir. M.S. 1. yy. da Aziz Paulos'un vaazları sonrası hızla yayılmaya başlayan Hristiyanlık ve sonrasında oluşan Hristiyan cemaatleri tarafından Laodikeia antik kentinin de içinde olduğu toplam yedi şehre "Hristiyan Kiliseler" onursal unvanları verilmiştir⁹⁵. St. Paul'un bu bölgeye gelmesi ve Kolossaililere mektup yazması, Hierapolis de bulunan St. Philippus Martyriumu Hristiyanlığın yaygınlaşmasına rağmen bölgenin kutsallığını ve bölgeye olan ilginin korunduğunu göstermektedir. Ayrıca bölgede bulunan bol miktarda şifalı sıcak su kaynağı sayesinde, günümüzde olduğu gibi antik dönemde de Lykos Vadisi kaplıcalarına ilgi büyüktür⁹⁶.

Lykos Vadisi, MÖ. 190 yılında yapılan Magnesia Savaşı'nın ardından, MÖ. 188 yılında imzalanan Apameia Barışıyla, Seleukos Krallığının yönetim alanından çıkıp, Bergama Krallığı'nın hakimiyetine girmiştir. MÖ. 133 yılında ise, Bergama kralı III. Attalos'un vasiyeti üzerine, ölümünün ardından Roma İmparatorluğu'na

⁹¹ Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe, 75.

⁹² D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 11.

⁹³ Paul Arthur, Bizans ve Türk Dönemi'nde Hierapolis (Pamukkale), çev: Nalan Fırat, (İstanbul: Ege Yayınları, 2006), 181.

⁹⁴ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 327.

⁹⁵ İlk inananlar ibadetlerini ve dini yayma görevlerini M.S. 312/313 yılında yayınlanan Milano Fermanı'na kadar gizlice toplandıkları evlerde yerine getirmişlerdir. Bkz; Celal Şimşek (ed.), Laodikeia Nekropolü, 2004-2010 Yılları, Laodikeia Çalışmaları 1.1. (İstanbul: Ege Yayınları, 2011), 4-5.

⁹⁶ Daşbacak, Lykos Vadisi Hamam Yapıları, 46 - 47.; Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe 73-75.; Baysal, "Lykos Vadisindeki Antik Kentler", 46.

bırakılmıştır. MÖ. 129 yılından itibaren de Roma İmparatorluğu Küçük Asya eyaletine bağlanarak, İmparatorluk tarafından atanan prokonsüller tarafından yönetilmiştir. MS. 60 yılındaki büyük depremin ardından Vadide bulunan tüm antik kentler yıkılmıştır⁹⁷. Lykos Vadisi yol ağı, 3. yy. sonlarında imparator Diokletianus'un Nicomedia'yi merkez olarak seçmesiyle zayıflamıştır. İmparator Constantinus'un MS. 4. yy. başında Constantinapolis'i başkent seçmesiyle birlikte de Anadolu'daki yol ağları tamamen değişmiş ve Vadi kentleri önemlerini kaybetmeye başlamıştır⁹⁸. MS. 494 ve 610 yıllarında tüm Lykos Vadisi kentlerini etkileyen çok büyük depremler meydana gelmiştir⁹⁹. MS. 7. yy. a gelindiğinde ise Vadi kentlerinde ekonomik, sosyal ve kültürel yaşam oldukça zayıflamıştır¹⁰⁰. 12. yy. dan itibaren Türklerle Bizanslılar arasında sürekli el değiştiren bölge, I. Gıyâs ed-din Keyhüsrev'in Selçuklu tahtına çıkmasıyla birlikte (1206-1207) tamamen Türklerin yönetimi altına girmiştir. 17 Eylül 1176 yılında yapılan Myriokephalon Savaşı'ndan sonra bölge hızlı bir şekilde Türkleşmeye başlamıştır. 11. yy. da (1070'den sonra) Türkler Lykos Vadisine geldiklerinde, yıkılmış olan Laodikeia kentiyle karşılaşmışlar ve 13. yy. başında Denizli Kaleiçi'nde Selçuklu Dönemi'nde Lâdik kentini kurmuşlardır¹⁰¹. 13. yy. da Selçuklular'ın kontrolü altına giren Vadide, Laodikeia kentinden getirilen mermerler kullanılarak Akhan kervansarayı inşa edilmiştir¹⁰². 14. yy. ile 1923 yılları arasında Osmanlı Devleti hakimiyetine giren bölge, 1923 yılında Kurtuluş Savaşı'nın ardından Türkiye Cumhuriyeti'nin egemenliği altına girmiştir¹⁰³.

⁹⁷ Şimşek - Ceylan, "Laodikeia'da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus'a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia's I), 155.

⁹⁸ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 148; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 61, 65, 67.

⁹⁹ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 323.

⁹⁹ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 61, 65, 67; Pococke 1745 yılında yayımlanan eserinde; bu geziyi düzenlemeden yaklaşık 25 yıl önce 12 bin kişinin yaşadığı Denizli kasabasının çok büyük bir depremle yıkıldığını aktarmaktadır. Küçük Asya gezisini 1775 tarihinde aktaran Chandler ise bölgenin çok fazla deprem geçirdiğini, Hierapolis'deki kalıntıların duvarlarındaki deformasyonlardan rahatlıkla anlaşılabilirdiğini belirtir. Ona göre tarih boyunca; Lykos Vadisi yer altı sularının boşluklarında yer alan azot sıkışarak depremlere ve kötü kokuların yüzeyde açığa çıkmasına neden olmaktadır. bkz; Richard A. Pococke, A Description of the East and Other Countries, Vol. II Part II, (London: 1745), 71; Chandler, Travels in Asia Minor, 230-231.

¹⁰⁰ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 324.

¹⁰¹ Celal Şimşek, "Laodikeia'dan Lâdik'e", *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2*, (2006b), 38.

¹⁰² Allan H. Cadwallader - Michael Trainor, "Colossae in Space and Time: Overcoming Dislocation, Dismemberment and Anachronicity", *Colossae in Space and Time: Liking to an Ancient City*, (2011), 9.; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 39.

¹⁰³ Daşbacak, Lykos Vadisi Hamam Yapıları, 48.

1.2. Bölgeyi Ziyaret Eden Gezginler ve Yapılan Araştırmalar

Lykos Vadisi 17. ve 19. yy. arasında birçok gezginin rotasında yer almıştır¹⁰⁴. Bölge hakkında bilgi veren ilk araştırmacı; 1671 yılında bölgeyi gezen Thomas Smith'tir¹⁰⁵. 1678 yılında yayımladıkları kitaplarında Jacop Spon - George Wheler bölge kentlerinden bahsetmişlerdir¹⁰⁶. Le Quien 18. yy. ortalarında yayımladığı kitabında bölge kentlerinden Hierapolis ile ilgili bilgi vermektedir¹⁰⁷. Chandler da 1775 yılında yayımlanan kitabında Lykos Ovasının o günkü durumu ve antik kentleri hakkında bilgiler aktaran bir diğer araştırmacıdır¹⁰⁸. Araştırmacı Pococke , 1745 yılında yayınlanan kitabında bölge kentlerinden Laodikeia, Hierapolis ve Kolossai hakkında bilgiler vermiştir¹⁰⁹. 19. yy. a gelindiğinde Anadolu'da yer alan kentlere ilgi artmış ve çok sayıda araştırmacı bölgeyi ziyaret etmiştir. Bunların ilki olan Leake, bölgenin üç önemli kenti olan Laodikeia, Hierapolis ve Kolossai hakkında bilgiler vermiştir¹¹⁰. Bölge kentlerinden Hierapolis ve Laodikeia hakkında bilgi veren bir diğer araştırmacı ise Laborde'dir. Laborde yayımladığı kitabında bu kentlerin ayakta kalan önemli yapılarının gravürlerine de yer vermiştir¹¹¹. 19. yy. da bölgeyi gezen ve yayın yapan diğer araştırmacılar; Texier¹¹², Hamilton¹¹³, Fellows¹¹⁴, Davis¹¹⁵, Ramsay¹¹⁶, Anderson¹¹⁷, Humann¹¹⁸ dır. 20. yy. da da bölgeyi birçok araştırmacı ziyaret etmiş ve yayınlar yapmışlardır. Araştırmacı Head yayınlanan eserinde bölge kentlerinin sikkeleri hakkında bilgiler vermiştir¹¹⁹. Hierapolis sikkeleri ile ilgili Weber¹²⁰, hamamı

¹⁰⁴ Şimşek, Laodikeia (Laodicea ad Lycum), 23.

¹⁰⁵ Thomas Smith, *Epistulae duae qurun altera, Septem Asia Ecclesiarum et Constantinopoleos Notitiam Continet*, (Oxford: 1674), 37-38.

¹⁰⁶ Jacop Spon - George Wheler, *Voyage D'Italie de Dalmatie de Grece, (Amsterdam: et du Levant Fait les annees 1675& 1676, (1679), 270-271, 438, 449.*

¹⁰⁷ Michaelis Le Quien, *Oriens Christianus: in Quatuor Patriarchatus Digestus: quo Exhibentur Ecclesiae, Patriarchae Caeterique Praesules Totius Orientis*, (Paris: 1740),. 977-978.

¹⁰⁸ Chandler, *Travels in Asia Minor*, 229-242.

¹⁰⁹ Pococke, *A Description of the East*, .71-79.

¹¹⁰ William Martin Leake, *Oriens Christianus inor*, (London: 1824), 251-255.

¹¹¹ Léon de Laborde, *Voyage de l'Asie Mineure*, (Paris: 1838), 81-88.

¹¹² Charles Texier, *Description de l'Asie Mineure I*, (Paris: 1839), 77-94, 137-143.

¹¹³ William John Hamilton, *Research in Asia Minor, (London: Pontus and Armenia With Some Account of their Antiquities and Geology, 1842), 507-523.*

¹¹⁴ Charles Fellows, *A Journal Written During an Excursion in Asia Minor*, (London: 1839), 279-286.

¹¹⁵ Edwin John Davis, *Anatolica or the Journal of a Visit Some Ancient Ruins of Caria, Frygia, Lycia, and Pisidia*, (London: 1874), 97-122.

¹¹⁶ Ramsay, *The Cities and Bishoprics of Phrygia*, 1-121, 159-234.

¹¹⁷ John George - Clark Anderson, "A Summer In Frygia I", *JHS*, XVII, (1897), 396-424.

¹¹⁸ Humann, vd. "Geschichte und Stadthische Verhältnisse";, bu yayında Hierapolis'de yer alan tüm antik yapılar detaylı bir şekilde incelenmiştir.

¹¹⁹ Barclay V. Head, *Catalogue of the Grek Coins of Phrygia in the British Museum*, (London: 1906), LXVI-LXIX..

¹²⁰ Leo Weber, "Apollon Pythoktonos im Phrygischen Hierapolis", *Philologus*, LXIX, (1910).

yapısı ile ilgili ise Krencker vd.¹²¹, yayın yapmışlardır. Araştırmacı Hawley 1918 yılında yayımladığı kitabında Lykos vadisi ve kentleri hakkında bilgiler aktarmıştır¹²². W. H. Buckler ve W. M. Calder Phrygia ve Karia Bölgelerinin dokümanlarını bir araya getirmiştir¹²³.

Chandler, Perrot, gibi arkeolog ve araştırmacılar bölgeyi gezmişler, bölgeyle ilgili gravürler ve yazılar yazmışlardır¹²⁴. W. Cochran 19. yy. da yaptığı Küçük Asya gezisinde bölge ve kentler hakkında bilgiler vermiştir. 1849'da bölgeden geçen Ch. Texier Phrygia'nın başkenti olarak Laodikeia'yı göstermiştir¹²⁵. 20. yy. ortalarından günümüze kadar yerli ve yabancı çok sayıda araştırmacı bölgede araştırmalar yapmıştır¹²⁶. 20. yy. ın ikinci yarısında ise, başta Hierapolis antik kenti olmak üzere Laodikeia ve Kolossai kentlerinde kazı ve araştırmalar yapılmıştır. Hierapolis kentinde 1957 yılında İtalyan Arkeoloji Heyetini kuran Paolo Verzone tarafından kentte ilk sistemli araştırma ve çalışmalara başlanmıştır. Hierapolis kentinde yapılan çalışmaları 1984- 1998 yılları arasında Prof. Dr. Daria De Bernardi Ferrero tarafından yürütülmüştür. Günümüzde ise, Prof. Dr. Francesco D'Andria tarafından kazı çalışmaları sürdürülmektedir¹²⁷. Lykos Vadisi'nin en önemli iki kentinden biri olan Laodikeia kentinde ilk kazılar, 1961 – 1963 yılları arasında Fransız Arkeolog Prof. Dr. Des Gagniers başkanlığında Caracalla Nymphaeumu'nda gerçekleştirilmiştir. 1995-2002 yılları arasında ise İtalyan Ca'Foscari-Venedik Üniversitesi'nden Prof. Dr. G. Traversari tarafından yüzey araştırması yapılmıştır. 2003 yılından itibaren, Pamukkale Üniversitesi öğretim üyesi Prof. Dr. Celal Şimşek başkanlığında kazılar sürdürülmektedir¹²⁸.

1.3. Gümüşler Nekropolü Konumu ve Çevresi

Tezin konusunu oluşturan Gümüşler Nekropolü, Gümüşler beldesi, Şemikler Mahallesi, Cinkaya Mevkiinde Denizli Erbakır Fen Lisesi'nin bahçesi olarak planlanan alanda, 13/10/1997 tarihinde, Denizli Belediyesine ait dozer ile yapılan tesviye çalışmaları sırasında bir adet pişmiş toprak lahit mezar açığa çıkması akabinde tespit edilmiştir. Denizli Müze Müdürlüğü'nce yapılan inceleme sonucunda alanda

¹²¹ D. Krencker vd., Die Trierer Kaiserthermen, (Augsburg: 1929), 288-295.

¹²² Walter A. Hawley, Asia Minor, (London: 1918), 186-200.

¹²³ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 30-31.

¹²⁴ Daşbacak, Lykos Vadisi Hamam Yapıları, 49.

¹²⁵ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 30-31.

¹²⁶ Daşbacak, Lykos Vadisi Hamam Yapıları, 49.

¹²⁷ D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 18-19.

¹²⁸ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 31-32.

kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiş ve 17/10/1997 tarihinde tarafından kurtarma kazısı başlatılmıştır¹²⁹. Yapılan kurtarma kazısında 5x5 m. lik açmalara bölünen alanda toplam 27 adet açmada, 17 adet mezar açığa çıkarılmıştır. İlk açmaya A açması ilk çıkan mezara da A1 mezarı adı verilmiştir. Açmaların ve mezarların adlandırılmaları alfabetik sıraya göre yapılmıştır.

Antik dönemde Lykos Vadisi territoryum sınırları içerisinde yer alan Gümüşler Nekropolü, Laodikeia kent merkezinin güney batısında, kuş uçuşu 6,27 km. lik mesafede yer almaktadır¹³⁰. Nekropolün bulunduğu Gümüşler yerleşimi Denizli ili Merkez ilçesinin kuzeybatısında¹³¹, Şemikler Mahallesinde, 37.80° kuzey paraleli ile 29.05° doğu meridyeni koordinatlarında yer almaktadır.

Antik dönemdeki stratejik konumu ve özellikle tekstil ticaretindeki önemi sayesinde oldukça kalabalık bir nüfusu barındıran Laodikeia antik kentinin territoryumu 30.000 hektarlık bir alana yayılmaktaydı¹³². Kent, bu kadar geniş bir hinterlandı, Xoroi-Hieron sistemi olarak adlandırılan sistemle kontrol altında tutmaktaydı (Şek. 4). Küçük köy yerleşimlerinin oluşturduğu Xoroi'lerden bazılarının lokalizasyonları yapılmıştır¹³³. Kuzeybatıda Kapros ile Eleinos (Urumlu) nehirlerinin aktığı, batıda Sarayköy, güneyde Bekirler, doğuda Kumkısıık, kuzeyde Aşağışamlı ile Lykos (Çürüksu) Nehri'nin sınırlandırdığı bölge; Eleinokapria bölgesi olarak belirlenmiştir. İkinci bölge; bulunan bir stele göre lokalize edilen, batıda Kumkısıık, güneyde Başkarcı ile Göveçlik, doğuda Asapos ve kuzeyde Lykos nehirlerinin sınırlandırdığı Kilarazos olarak adlandırılan bölgedir. Üçüncü ve son bölge ise günümüz Denizli kent merkezinin bulunduğu alanı kapsayan Panasios'dur¹³⁴. Laodikeia Antik Kentinin yönetimi altındaki bu üç bölge sınırlarına bakıldığında, Erbakır Fen Lisesi'nin temel kazılarında açığa çıkarılan Gümüşler Nekropolü'ne ait mezarların lokalizasyonuna bakıldığında Panasios bölgesinde yer aldığı görülmektedir. Erbakır Fen Lisesi Bahçesinde açığa çıkarılan Gümüşler Nekropolü'ne ait mezarlar ve buluntuların Laodikeia territoryumunun Xoroi-Hieron sisteminde yer

¹²⁹ Nesrin Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", MKSS IX, (1998), 291. Burada mezar ya da buluntu açığa çıkarılan açmalara değinilecektir.

¹³⁰ <https://www.haritamap.com/yer/302973/erbakir-fenLisesi.html#:~:text=Erbak%C4%B1r%20Fen%20Lisesi%2037.802994%20enlem,i%C3%A7inde%20nerede%20oldu%C4%9Fu%20haritada%20g%C3%B6sterilmektedir>.

¹³¹ Erdal Akyol vd., "Gümüşler (Denizli) Yerleşim Alanının Jeolojik-Jeoteknik Özellikleri", Selçuk Üniversitesi Müh.-Mim. Fakültesi Dergisi, C. 23, (2007), 195.

¹³² Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi, 14.

¹³³ W. M. Ramsay, "Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)", AJA. (1887), 345-347.

¹³⁴ Ramsay, "Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)", 344 – 368.; Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi, 14.

alan, Panasios bölgesi içerisinde değerlendirilmesinin daha uygun olacağı düşünülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

HELLENİSTİK VE ROMA DÖNEMLERİ'NDE LYKOS VADİSİ MEZARLARI

Lykos Vadisi mezarlarında kullanılan malzeme ve mezar tiplerini için önemli başvuru kaynaklarını Laodikeia ve Hierapolis Antik kentleri oluşturmaktadır. Vadinin önemli ve büyük birbirine komşu olan bu iki kent, aynı zamanda nekropollerinde yürütülen sistemli kazılar ile de ön plana çıkmaktadır. Laodikeia ve Hierapolis kentlerinin gömü gelenekleri, diğer Lykos Vadisi kentlerine ışık tutacak verilere ve niteliğe sahiptirler. Bu nedenle araştırma konumuz olan Gümüşler Nekropolü için de bu iki kente yönelik yürütülen çalışmalar ve bu çalışmalar doğrultusunda elde edilen sonuçlar yol gösterici olacaktır.

1.1. Lykos Vadisi Mezar Tipleri

Bölge kentlerinde ortak olarak kullanılan mezar tipleri; tümülüsler, tonozlu mezarlar, mezar evler, tapınak mezarlar, dromoslu yer altı mezarları (hypogeum mezarlar), kubbeli-arkosoliumlu mezarlar, örgü tekne mezarlar, lahitler, pişmiş toprak silindirik mezarlar, pişmiş toprak küvet mezarlar, kiremit çatma mezarlar, urnalar, kaya oygu mezarlar ve basit mezarlar olarak sıralanabilir.

Lykos Vadisi'nde, Demir Çağı'ndan itibaren bölge ve çevresinde yaygın olarak kullanılan, Hellenistik ve Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde zengin ve yönetici sınıfın sıklıkla tercih ettiği mezar tipi olarak karşımıza çıkan Tümülüs Mezarlar¹³⁵; Hierapolis¹³⁶, Laodikeia, Kolossai¹³⁷, Attouda¹³⁸ Antik Kentleri ile

¹³⁵ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 302; Celal Şimşek vd., "Laodikeia Nekropelleri ve Mezar Tipleri", Arkeoloji Dergisi, Cilt/Volume XX, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, (2015), 115.

¹³⁶ D'Andria, Hierapolis (Pamukkale), 49.; Celal Şimşek, Hierapolis Güney Nekropolü, (Konya: Selçuk üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, 1997), 17.; Hierapolis Tümülüsleri, yüksek kasnaklı ve üzerlerinde falloslarının olmasıyla bölge Tümülüslerinden farklıdır. Bu yönleriyle Etrüks Tümülüslerine çok benzer yapıdadırlar; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 233. Laodikeia antik kenti territoryumunda yer alan Goncalı köyünde fallosların bulunması, bazı Tümülüslerin Hierapolis Tümülüslerine benzer yapıldıklarını düşündürmektedir; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 302.

¹³⁷ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 15; Haşim Yıldız, "Denizli Müzesi Müdürlüğü Lycos Vadisi Çalışmaları", MKKS IX, (1999), 247-262.

¹³⁸ Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.

Saraköy, Çivril, Çambaşı¹³⁹, Beylerbeyi¹⁴⁰ Gümüşler mevkiinde de görülmektedir. Vadideki aile tipi mezar geleneğini yansıtan¹⁴¹, birden çok gömü yapılabilen Tonoğlu Mezarlar¹⁴²; Laodikeia¹⁴³, Hierapolis, Trapezopolis¹⁴⁴, Attouda¹⁴⁵ ve Tripolis kentlerinde görülmektedir¹⁴⁶.

Dış cephe görünüşü eve benzeyen ve genellikle kare ya da dikdörtgen plana sahip olan Mezar Evler¹⁴⁷, Lykos Vadisi'nde; Laodikeia¹⁴⁸, Tripolis, Trapezopolis¹⁴⁹, ve Hierapolis¹⁵⁰ kentlerinde karşımıza çıkmaktadır. Genellikle zengin aileler tarafından tercih edilen tapınak mezarlar, Lykos Vadisi'nde Hierapolis ve Laodikeia Nekropollerinde açığa çıkarılmıştır¹⁵¹. Dromoslu yer altı mezarları ya da hypogeum mezarlar olarak adlandırılan mezarlar¹⁵²; Vadideki kentlerden Laodikeia ve Hierapolis antik kentlerinde bulunmaktadır¹⁵³. Kubbeli-Arkosoliumlu Mezarlar şu ana kadar Lykos Vadisi kentlerinden sadece Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılmıştır¹⁵⁴. Lykos Vadisi kentlerinde, Hellenistik Dönem'den Geç Antik Çağ sonuna kadar refah

¹³⁹ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 15; Yıldız, "Denizli Müzesi Müdürlüğü Lycos Vadisi Çalışmaları", 247-262.

¹⁴⁰ Lykos Vadisi içerisinde yer alan Sarayköy ilçesi, Beylerbeyi köyü ve çevresinde oldukça fazla Tümülüs tespit edilmiştir. Nesrin Karabay, "Beylerbeyi I No'lu Tümülüs", MKKS V, (1994), 229.

¹⁴¹ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 331.

¹⁴² Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 9.

¹⁴³ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 15.

¹⁴⁴ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 13.; Trapezopolis kentinde tonozlu mezarlar en sevilen mezar tipidir; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 239.

¹⁴⁵ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 328; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 229.; Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropolü Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.

¹⁴⁶ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 15.

¹⁴⁷ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 24.

¹⁴⁸ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 307.

¹⁴⁹ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 15.

¹⁵⁰ Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe, 101; kentte en yaygın kullanılan mezar tipidir. Az sayıda mermer malzeme kullanılarak üretilen örnekler olsa da, genel olarak kentte bulunan traverten ocaklarından çıkarılan kireçtaşı malzeme kullanılarak yapıldıkları tespit edilmiştir; Celal Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü Anıt Mezar Kurtarma Kazısı", MKKS V, (1994), 267.

¹⁵¹ Hierapolis Nekropolü'nde sağlam halde bulunan tapınak mezarlar, kırma çatılı, alınlıklı, plasterli in antis girişli ve klineli mezar tipolojileriyle karşımıza çıkarlar. Laodikeia'da sağlam olarak tapınak mezara rastlanmasa da bu mezar yapısına ait olabilecek nitelikte köşe akroterli çatı blokları, kabartmalı friz kuşağına ait buluntular, bu tip mezarların kullanıldığını göstermektedir.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 120; Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe, 102; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1, 10-11.

¹⁵² Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 307.

¹⁵³ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1, 12.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 18.

¹⁵⁴ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1, 11; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121.

seviyesi düşük kişilerce tercih edilen Örgü Tekne Mezarlar¹⁵⁵; Laodikeia¹⁵⁶, Attouda¹⁵⁷, Trapezopolis¹⁵⁸ kentlerinde yaygın olarak kullanılan mezar tiplerindendir. Lykos Vadisi'nde yaygın olarak görülen mezar tiplerinden Lahit Mezarlar; Laodikeia¹⁵⁹, Hierapolis¹⁶⁰, Tripolis, Attouda¹⁶¹, Trapezopolis¹⁶², Kolossai¹⁶³ kentlerinde görülen mezar tiplerindendir. Gümüşler Nekropolü'nde de yedi adet fosilli traverten tekne mezar açığa çıkarılmıştır. Pişmiş Toprak Silindirik Mezarlar; Laodikeia¹⁶⁴, Hierapolis¹⁶⁵, Attouda, Trapezopolis¹⁶⁶, kentlerinin nekropollerinde görülen mezar tiplerindendir. Kiremit çatma mezarlar Lykos Vadisi'nde Laodikeia ve Hierapolis Antik Kentleri nekropollerinde açığa çıkarılmıştır¹⁶⁷. Gümüşler Nekropolü'nde de dört adet kiremit çatma mezar tespit edilebilmiştir. Pişmiş toprak küvet mezar Lykos Vadisi kenterinden sadece Laodikeia Antik Kenti'nde açığa çıkarılmıştır¹⁶⁸. Basit Mezarlar, Laodikeia nekropolünde açığa çıkarılan mezar tiplerindendir¹⁶⁹. Urnalar, Lykos Vadisi'nde, Laodikeia ve Hierapolis'de

¹⁵⁵ Celal Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", Eumeneia, Seyhlü-Işıklı, ed. Bilal Söğüt, (İstanbul: Ege Yayınları, 2011), 17.; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 235. Toprak zemine açılan dikdörtgen çukurun içine örülen tekneye, dorsal olarak yatırılan cesedin yanına hediyeleri konularak teknenin üzeri yassı büyük taşlarla kapatılıp, açılan toprak, tekrar mezarın üzerine yığılarak oluşturulmaktaydı. ; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 241, Dip not 20.

¹⁵⁶ Ayrıca kentte yapılan kazılarda bu mezarların uzun yıllar kullanıldığı tespit edilmiştir. Her yeni kullanımda bir önceki iskelet ve hediyeler ötelenerek yeni gömüler yapıldığı tespit edilmiştir; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 311.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 21.

¹⁵⁷ Şimşek, "Attouda Nekropolü", 229.

¹⁵⁸ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320.

¹⁵⁹ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121;

Laodikeia antik kentinde açığa çıkarılan lahitler, düz ya da beşik çatılı, genellikle palmet kabartmalı köşe ve tepe akroterlidir. Fosil tekne mezarların üzerleri ise, düz parçalı kapak taşları ile kapatılmıştır. Mermer lahitler; sütunlu, frizli, girlandlı ve ostohekler olmak üzere dört tipe ayrılır; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 314-317.

¹⁶⁰ Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe 101.; Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü Anıt Mezar Kurtarma Kazısı", 267.

¹⁶¹ Şimşek, "Attouda Nekropolü", 239-240.; Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.

¹⁶² Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320, 328; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 7, 15, 27.

¹⁶³ Şimşek, "Kolossai", 12.

¹⁶⁴ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 310

¹⁶⁵ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121.

¹⁶⁶ Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 233.

¹⁶⁷ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 14.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 124-125. Kiremit çatma mezarlar, doğrudan sıkıştırılmış veya kiremit yerleştirilen zemin üzerine hediyelerle birlikte ölü genellikle inhumasyon ve dorsal olarak yerleştirildikten sonra, dikdörtgen biçimli kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla oluşturulan mezar tipidir. Kısa uçlarda genellikle birer kiremit ile kapatılmaktaydı.; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 14.

¹⁶⁸ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 12-13. İki adet çocuk iskeletinin açığa çıkarıldığı bu mezar MS. 1. yy. a tarihlendirilmiştir; Celal Şimşek (ed.), Laodikeia Nekropolü, 2004-2010 Yılları, Laodikeia Çalışmaları 1.2., Katalog, (İstanbul: Ege Yayınları, 2011), 593-594.

¹⁶⁹ Anadolu'da en eski ve en basit gömme şekline sahip mezar tipidir. Açılan çukura hiçbir malzeme kullanılmadan ölünün üzeri sadece toprakla örtülmektedir. Her dönemde yaygın olarak kullanılan bu mezarlara, inhumasyon gömü yapıldığı gibi az da olsa kremasyon gömülerin yapıldığı da tespit

görülmektedir¹⁷⁰. Nekropol sahaları içindeki travertenlerin oluşturduğu yumuşak kaya işlerine oyulan Kaya Oygı Mezarlar, Tripolis, Attouda¹⁷¹, Hierapolis ve Kolossai nekropollerinde görülen mezar tiplerindendir¹⁷².

2. 2. Lykos Vadisi Mezar Yapımında Kullanılan Malzemele

Lykos Vadisi kentlerinde, mezarlarda kullanılan malzemelerin, mezarların tiplerinin ve mezarların konumlarının; ailenin/kişinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inançları, bölgede ulaşılabilir olan malzemeler ve topografya gibi etmenlere göre şekillendiği tespit edilmiştir. Vadideki nekropol alanları ile ilgili en kapsamlı çalışmaların yapıldığı Laodikeia ve Hierapolis Antik Kentleri'nde, nekropole ait anayol güzergâhından uzaklaştıkça malzeme ve işçilik kalitesinin düştüğü ve mezar tiplerinin değiştiği görülmektedir. Refah seviyesi yüksek olan kişilerin/ailelerin mezarlarında kullanılan malzemeler; nitelikli olmakla beraber iyi işçiliğe sahiptir. Yine bu sınıfa mensup kişilerin mezarları anayol güzergâhları üzerinde yer almaktadır¹⁷³. Mezarlara bırakılan hediyeler de döneme ve kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre değişmektedir. Hierapolis'te termal suya bağlı olarak traverten oluşumunun fazla olması nedeniyle mezarların büyük bölümünde traverten kullanılmıştır¹⁷⁴. Laodikeia'da ise traverten¹⁷⁵, çay taşı, moloz, kesme traverten bloklar, tuğla ve kiremidin daha sık tercih edildiği gözlenmiştir¹⁷⁶. Mermer malzeme, genellikle lahitlerde kullanılmıştır¹⁷⁷.

Lykos Vadisi kentleri mezarlarında ortak olarak kullanılan diğer malzemeler ise; taş veya tuğladan kireç-harç örgü¹⁷⁸, yöreye özgü yassı kayrak taşlar, çay taşı,

edilmiştir.; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 15.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 127.

¹⁷⁰ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 15.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 125-126.

¹⁷¹ Şimşek, "Attouda Nekropolü", 234; Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 328.; Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.

¹⁷² Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", 16-17.

¹⁷³ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 127-128.

¹⁷⁴ Celal Şimşek, Hierapolis Güney Nekropolü, (Konya: Selçuk üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilimdalı, Doktora Tezi, 1997), 17.

¹⁷⁵ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121.

¹⁷⁶ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 11; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121.

¹⁷⁷ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 1-16.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 115-157.

¹⁷⁸ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 302; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 9.; Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320, 328, 331.; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 116.; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 13, 15.; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 229, 239.; Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.

traverten ve tuğla malzeme kullanılarak kireç-harçlı örgü¹⁷⁹, mermer, traverten ve fosil traverten¹⁸⁰ malzemeler olarak sıralayabiliriz. Ayrıca bazı mezarların içleri, yaptıran kişinin refah seviyesine göre, düz sıvalı veya freskli yapılmıştır¹⁸¹.

2. 3. Gümüşler Nekropolü Mezar Tipleri

Kurtarma kazısının gerçekleştirildiği Nekropol alanındaki kazı çalışmaları 17 Ekim-17 Kasım 1997 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Söz konusu alandaki çalışmalar 5x5m.'lik açmalara bölünerek, alfabetik sıraya göre toplam 27 adet açmaya bölünmüş (Şek. 5, Şek. 6)ve toplam 17 olmak üzere, iki farklı tipte mezar açığa çıkarılmıştır(Şek. 5). Bunlar; pişmiş toprak/fosilli traverten tekne mezarlar, kiremit çatma mezarlardır¹⁸². Açmalar içerisinde açığa çıkarılan pişmiş toprak mezarlara ait oldukları açmalardaki bulunuş sıralarına göre numaralandırma yapılmıştır ve her açmada mezar numarası 1'den başlatılmıştır¹⁸³. Lahit mezarlar ise açma ayrımı yapılmaksızın ardışık olarak numaralandırılmışlardır. Mezarların tamamının müze deposuna getirilip getirilmediği ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamış olup, N. Karabay tarafından sunulan bildiride de mezarların ölçüleri ile ilgili bir bilgiye yer verilmemiştir¹⁸⁴. Tezimizde mezarların ölçüleri bahsedilen çalışmadaki çizimlerden elde edilmiş olup yaklaşık ölçüler kullanılmıştır. Mezarlarda bir yön birlikteliği bulunmamaktadır.

2.3.1. Lahit Mezarlar

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olan lahit mezarlar yapıldıkları malzemeye göre; *Pişmiş Toprak Lahit Mezarlar* ve *Fosilli Traverten Tekne Mezarlar/Traverten Lahitler* alt başlıkları altın incelenecektir.

¹⁷⁹ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121.; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 229, 235, s. 241, Dip not 20.; Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", 17.; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 311.; Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320.

¹⁸⁰ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 121; Laodikeia antik kentinde açığa çıkarılan lahitler, düz ya da beşik çatılı, genellikle palmet kabartmalı köşe ve tepe akroterlidir. Fosil tekne mezarların üzerleri ise düz parçalı kapak taşları ile kapatılmıştır. Mermer lahitler; sütunlu, frizli, girlandlı ve ostothekler olmak üzere dört tipe ayrılır; Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 314-317.; Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe, 101.; Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü Anıt Mezar Kurtarma Kazısı", .267.; Şimşek, "Attouda Nekropolü", 239-240.; Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 182.; Şimşek, "Antik Dönem'de Babadağ ve Çevresi", 320, 328; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 7, 15, 27; Şimşek, "Kolossai", 12.

¹⁸¹ Şimşek, Laodikeia ad Lycum, 307.; Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 9 Ferrero, "Hierapolis", Arslantepe, 101; Şimşek, "Hierapolis Güney Nekropolü Anıt Mezar Kurtarma Kazısı", 267.

¹⁸² Nesrin Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", MKSS IX, (1998), 291 - 300.

¹⁸³ Örneğin; A açmasındaki pişmiş toprak lahit mezar; mezar A1 mezarı ve G açmasında açığa çıkarılan G1, G2 ve G3 No'lu kiremit çatma mezarlar bu duruma örnek verilebilir.

¹⁸⁴ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 291-294.

2.3.1.1. Pişmiş toprak lahit mezarlar

Gümüşler Nekropolü'nde A1, U1, Ü1, Ü2 ve V1 No'lu mezarların, müze arşivinde yer alan tutanakta ve N. Karabay tarafından sunulan bildiride¹⁸⁵, *Pişmiş Toprak Lahit Mezar* oldukları bilgisi verilmiştir. Ancak bu mezarların bahsedilen yayınlarda ve müze deposunda herhangi bir fotoğrafına ve ölçüsüne ulaşılamamıştır.

En erken pişmiş toprak lahit örnekleri Mısır, Mezopotamya ve Suriye'de MÖ. 2200'lerden itibaren karşımıza çıkmaktadır¹⁸⁶. Anadolu'da pişmiş toprak lahit kullanımı ise MÖ. 7. yy.'dan itibaren Klazomenai antik kentinde karşımıza çıkmaya başlar¹⁸⁷. Klazomenai Antik Kenti, pişmiş toprak lahitlerin Anadolu'da en yoğun karşımıza çıktığı merkezdir¹⁸⁸. Phokai¹⁸⁹, Khios, Ephesos¹⁹⁰, Antandros¹⁹¹, Rodos¹⁹², Pitane¹⁹³, Patara¹⁹⁴, Kumluca¹⁹⁵, Ainos¹⁹⁶, Soli/Pompeiopolis¹⁹⁷, Tarsus Köylü

¹⁸⁵ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropolü Alanı Kurtarma Kazısı", 291-294.

¹⁸⁶ Defne Kucur, Anadolu'da Dairesel Kesitli Pişmiş Toprak Lahitler, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2013), 7.

¹⁸⁷ Güven Bakır-Yaşar Ersoy, "1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları", KST 20/2, (2011), 70.; M. Birol Akalın, Eskişehir Çevresi Roma Dönemi Pişmiş Toprak Lahitler ve Analizleri, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir, 1996, 21.; Hasan K. Şenyurt, "Yozgat'ta Bulunan Pişmiş Toprak Lahit: Erken Dönem Bir Galat Mezarı", BYZAS 26, (2021), 190.

¹⁸⁸ Ferhan Büyükyörük-Cihan Tibet, "Kumluca Pişmiş Toprak Lahitleri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi Sayı 99, (2000), 20.

¹⁸⁹ Phokai'de bulunan çocuk lahdi MÖ. 5. yy. in ilk yarısına tarihlendirilmiştir.; Ömer Özyiğit, "1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", KST 18/ 2, (1996), 6-7.

¹⁹⁰ Khios, Ephesos ve Klazomenai'de bulunan pişmiş toprak lahitler genellikle Tümülüs mezarların içinde açığa çıkarılmışlardır.; Donna C. Kurtz - John Boardman, Greek Burial Customs, (London: Camelot Press, 1971), 176.

¹⁹¹ Öcal Özere vd., "Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı", MKKS 7, (1996), 164.

¹⁹² Fitzwilliam Museum'da bulunan örnekler MÖ. 5. yy. in ikinci çeyreğine tarihlendirilmektedir.; R. M. Cook, "A Terracotta Sarcophagus in the Fitzwilliam Museum", The JHS, Vol. 56, Part 1, (1936), 58 - 63.

¹⁹³ R. M. Cook, "Çandarlı (Pitane)'da Bulunan Boyalı Lahitler", (çev. Cevdet Bayburtluoğlu), Ankara Üniversitesi- Ankara Anadolu (Anatolia) Dergisi 10, (1966), 179-191.

¹⁹⁴ Patara Tepecik Nekropolü'nde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahit 150x80cm ölçülerindedir.; Fahri Işık- Havva Yılmaz, "Patara 1991", KST 14/2, (1993), 283-284.

¹⁹⁵ Kumluca'da açığa çıkarılan kırma çatılı lahit, 115x62cm ölçülerindedir. Beşik çatılı olan lahit ise yoğun sulama yapıldığı için parçalanmıştır ve herhangi bir uzunluk vermemektedir. Bu lahitler MÖ. 5. yy. in son çeyreğine tarihlendirilmiştir. Üzerlerinde herhangi bir boya-bezeme yer almayan Kumluca lahitleri, Klazomenai lahitlerinin yerel üretim örnekleri olarak yorumlanmışlardır.; Büyükyörük - Tibet, "Kumluca Pişmiş Toprak Lahitleri", 16-20.

¹⁹⁶ Ainos'da açığa çıkarılan pişmiş toprak lahitler, en küçüğü 72x34 cm, en büyüğü 203.5x73 cm ölçülerinde olmak üzere birbirinden oldukça farklı boyutlardadır.; Gülnur Kurap, Ainos Pişmiş Toprak Lahitleri: Tanımlama, Koruma ve Onarım Çalışmaları, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009), 4-5.

¹⁹⁷ Roma Dönemine tarihlenen pişmiş toprak torpido tipi lahit mezarların yanı sıra Gümüşler Nekropolü'ndeki gibi dikdörtgen lahitler de açığa çıkarılmıştır.; Remzi Yağcı, "Soli/Pompeiopolis 2002 Kazıları", KST 25/2, (2003), 52.; Fatih Hakan Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006), 30-31.

Garajı¹⁹⁸, Antandros¹⁹⁹, Teos²⁰⁰, Kyme²⁰¹Tralleis, Tire, ve Ödemiş/Yeniceköy²⁰² gibi Anadolu ve yakın çevresindeki bir çok merkezde pişmiş toprak lahit mezar açığa çıkarılmıştır²⁰³.

Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Anadolu’da (Tire, Soli/Pompeiopolis²⁰⁴, Laodikeia, Hierapolis vb. antik kentlerde) yoğun olarak pişmiş toprak lahit mezarların silindirik formda yapıldıkları görülmektedir. Gümüşler Nekropolü’nde açığa çıkarılan A1, U1, Ü1, Ü2 ve V1 No’lu mezarların, N. Karabay tarafından sunulan bildiride pişmiş toprak lahit mezar olduğu aktarılmış olmasına rağmen bildiride bu mezarlara ait bir fotoğraf ya da ölçülendirme bulunmamaktadır. Bu bildiride yer alan çizimden anlaşıldığı kadarıyla, bu mezarlar dikdörtgen formdadır²⁰⁵. Yine bu lahitlerin kapaklarının olup olmadığı ile ilgili yazılı veya görsel herhangi bir veri bulunmamaktadır. Soli/Pompeiopolis’te açığa çıkarılmış olan ve Roma Dönemi’ne tarihlendirilen üç adet pişmiş toprak lahit ile Gümüşler Nekropolü’nde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahitler tipolojik olarak oldukça benzerdir²⁰⁶. Soli/Pompeiopolis örnekleri; 1.90x45 cm – 1.75x43 cm ölçülerindedir. Gümüşler Nekropolü pişmiş toprak lahit mezarları ise; 1.95x65 cm 1.85x70 cm ölçülerindedir. Gümüşler Nekropolü’nde açığa çıkarılan mezarların daha geniş yapıldığı görülmektedir. Soli/Pompeiopolis örnekleri dönemine ait kıyaslanabilecek örnek olmadığı için

¹⁹⁸ Açığa çıkarılan pişmiş toprak torpido formlu lahit mezarların uzunlukları 70 cm ile 189 cm arasında, alt çapları ise 18.5 ile 31 cm arasında değişmektedir. Burada açığa çıkarılan lahitler MS. 1-2. yy. lara tarihlendirilmişlerdir.; Figen Yurtseven, “Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları”, *Anatolia* 31, (2006), 93, 101-102.

¹⁹⁹ Kentte bir trapezoidal ve iki dikdörtgen formlu pişmiş toprak lahit açığa çıkarılmıştır. Bu lahitler MÖ. 6. yy. ın ikinci yarısına tarihlendirilmişlerdir. Kentte MÖ. 5. yy. dan itibaren pişmiş toprak lahit yerine kapaklı taş lahit kullanımı yaygınlaşmıştır.; Kahraman Yağız, “Antandros Nekropolisi (Antandros Necropolis)”, *International Symposium on Kaz Mountains (Mount Ida) and Edremit, Edremit Belediyesi Kültür Yayınları* 6, (2011), 16-17.

²⁰⁰ Serhat Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Arkeoloji Programı, Doktora Tezi, 2019), 46-52.

²⁰¹ Cenker Atilla vd., “Kyme Doğu Nekropolü Mezar Tipleri”, Prof. Dr. Ömer Özyiğit’e Armağan, ed. Emre Okan - Cenker Atilla , (İstanbul: Ege Yayınları, 2015), 19.

²⁰² Yeniceköy kurtarma kazısında açığa çıkarılan lahitlerde sadece bir tanesi tümlenebilmiştir. Burada açığa çıkarılan ve Hellenistik Döne’e tarihlenen lahitler sanduka ve bir kapaktan oluşmaktadır. Tümlenebilen lahit 178cm (?) uzunluğa 86 cm gövde çapına sahiptir.; Hatice Kalkan - Ayşen Coşkuntuna Gürsel, “Lydia’da Pers Etnisitesine Ait Arkeolojik Bir Veri Değerlendirmesi”, *Journal of Human Sciences* 1 1/, (2014), 837-838.

²⁰³ Akalın, Eskişehir Çevresi Roma Dönemi, 21.; Şenyurt, “Yozgat’ta Bulunan Pişmiş Toprak Lahit: Erken Dönem Bir Galat Mezarı”, 190.

²⁰⁴ Kentte üç adet pişmiş toprak torpido lahit açığa çıkarılmıştır.; Yağcı, “Soli/Pompeiopolis 2002 Kazıları”, 52.; Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, 55.

²⁰⁵ Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 291-292.

²⁰⁶ Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, 55.

mezarlardan çıkarılan buluntulara göre tarihlendirilmiştir²⁰⁷. Gümüşler Nekropolü örnekleri de yine benzer örneklerin azlığı nedeniyle buluntular yoluyla tarihlendirmeleri yapılacaktır.

2.3.1.1.1. Gömü bulunan pişmiş toprak lahit mezar / A1 no'lu mezar

A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezar (Şek. 7, Şek. 8), Denizli Fen Lisesi'nin yapımı sırasında tesviye çalışmalarında kepçe operatörü tarafından açığa çıkarılmış ve Denizli Müzesi'ne bildirilmesinin ardından, başlatılan kurtarma kazısında A1 mezarı olarak adlandırılmıştır. 13.10.1997 tarihli buluntular için düzenlenen ve müze arşivinde yer alan tutanakta, mezarın *pişmiş toprak lahit mezar* olduğu belirtilmiştir²⁰⁸. N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride Nekropol'de kurtarma kazısı yapılmasına karar verilme süreci anlatılırken; “aynı gün yerinde yapılan incelemede pişmiş toprak lahit mezar olduğu ve buluntu verdiği tespit edilerek, kurtarma kazısı yapılmasına karar verilmiştir” ifadesi yer almaktadır²⁰⁹. Ayrıca Müze envanter defterinde bu mezardan açığa çıkarılan eserlerin buluntu yeri olarak “A Açması 1 No'lu Pişmiş Toprak Lahit” ifadesi kullanılmaktadır. N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride A1 mezarının fotoğrafı bulunmamakla birlikte müze arşivinde yer alan tutanakta net olmayan iki fotoğraf mevcuttur (Şek. 7, Şek. 8). Yukarıda değinilen tutanak ve bildiride A1 mezarının müzeye getirilip getirilmediğine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Tüm bu bilgiler doğrultusunda A1 mezarının pişmiş toprak lahit mezar olduğu sonucu çıkarılmaktadır. Bildiride yer alan plan çizimlerine göre doğu-batı doğrultusunda uzanan A1 Mezarı, 1.95 cm uzunluğunda 65 cm genişliğindedir²¹⁰.

Mezarın içinde, başı güneye gelecek şekilde dorsal olarak yatırılmış iskelet açığa çıkarılmıştır²¹¹. İskeletin göğüs kemikleri üzerinde, çalışmamızda Kat. 16, Kat. 17, Kat. 18, Kat. 19, Kat. 20, Kat. 21, Kat. 22, Kat. 23, Kat. 24 ve Kat. 25 olarak değerlendirmeye aldığımız, 10 adet altın diadem bulunmuştur. Mezarda Kat. 7 ve Kat. 8 no'lu iki adet pişmiş toprak unguentarium, Kat. 27 no'lu bronz ayna ve Kat. 28 no'lu bir adet bronz cımbız açığa çıkarılmıştır. A1 mezarı buluntulara göre Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilir.

²⁰⁷ Kentte üç adet pişmiş toprak torpido lahit açığa çıkarılmıştır.; Yağcı, “Soli/Pompeipolis 2002 Kazıları”, 52.; Kaya, Soli/Pompeipolis Mezar Tipolojisi, 55.

²⁰⁸ Bu tutanak Denizli Müzesi arşivinde yer almaktadır.

²⁰⁹ Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 291-292.

²¹⁰ Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 295, Çizim 1.

²¹¹ Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 291.

2.3.1.1.2. Gümü bulunmayan pişmiş toprak lahit mezarlar /U1, Ü1, Ü2 ve V1 no'lu mezarlar

Gümüşler Nekropolü ile ilgili N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride; “Mevcut poligon noktasına 9-10 metre mesafede beş adet daha pişmiş toprak lahit mezar bulunmuş ancak hiçbir eser mevcut değildir. G açmasındaki mezarlar gibidir”²¹² ifadesi yer almaktadır. Bildiride yer alan çizime göre, açma ve mezar adı belirtilmemiş olan bu mezarlar; U, Ü ve V açmalarında yer alan U1, Ü1, Ü2 ve V1 mezarları olmalıdır. “G açmasındaki mezarlar gibidir” ifadesi ile de bu mezarlardan tıpkı G mezarlarında olduğu gibi herhangi bir buluntu açığa çıkarılmadığı sonucuna varılmıştır. Bu mezarların numaraları ile ilgili de bilgi verilmemiştir²¹³. Bu noktada bahse konu olan yayında yer alan plan/çizim referans alınmıştır²¹⁴.

Bu mezarlarda eser açığa çıkarılmamıştır. Çizimde, bildiride adları verilmeyen, U açmasında U1 No'lu mezar, V açmasında V1 No'lu mezar ve Ü açmasında Ü1 No'lu ve Ü2 No'lu mezar olmak üzere toplam dört adet mezar yer aldığı görülmektedir. Bildiride bahsedilen mezarların U1, V1, Ü1 ve Ü2 No'lu mezarlar olduğu düşünülmektedir. U1, Ü1, Ü2 ve V1 No'lu mezarların da tıpkı A1 mezarı gibi fotoğrafı bulunmamaktadır. U1 No'lu mezar kuzey-güney doğrultusunda 1.85 cm uzunluğunda 70 cm genişliğinde, Ü1 No'lu mezar doğu-batı doğrultusunda 1.85 cm uzunluğunda 70 cm genişliğinde, Ü2 No'lu mezar kuzey-güney doğrultusunda 1.90 cm uzunluğunda 70 cm genişliğinde ve V1 No'lu mezar kuzey-güney doğrultusunda 1.90 cm uzunluğunda 70 cm genişliğindedir. Bu mezarlardan herhangi bir iskelet ve buluntu açığa çıkarılamadığı için mezarlar tarihlendirilememiştir.

²¹² Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 291-292.

²¹³ Karabay tarafından yayınlanan bildiride ve Müze'ye sunulan kazı raporunda, açmalar ve mezarlar ile ilgili bir karışıklık mevcuttur. Karabay tarafından yayınlanan bildiride yapılan çizimler ile yayında verilen mezarlar uyuşmamakla birlikte buradan itibaren açma adı belirtilmemiştir. Örneğin bildirinin metin kısmında, N açmasında iki adet traverten mezardan bahsedilirken çizimde bu açmada bir adet mezar olduğu, raporda bahsedilen II ve III No'lu mezarların ise N açmasının hemen batısındaki P açmasında açığa çıkarıldıkları anlaşılmaktadır. Burada rapor ve çizim karşılaştırılıp doğru sonuca ulaşılmaya çalışılmıştır. Bildiride belirtilen bu beş pişmiş toprak lahit mezar planda U,Ü ve V açmalarındadır ve planda beş değil dört adet mezar görünmektedir. Bkz; Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 292, 295 Çizim:1; 14.01.1998 tarihli Denizli Müze Müdürlüğü'ne yazılan rapor, s. 2.

²¹⁴

2.3.1.2.Fosilli traverten tekne mezarlar/traverten lahitler

Lykos Vadisi ve çevresinde yer alan Hierapolis, Laodikeia²¹⁵, Attouda²¹⁶, Trapezopolis²¹⁷, Eumeniea²¹⁸, Kolossai²¹⁹ gibi kentler, traverten ya da mermer malzeme kullanılarak üzeri düz ya da kabartmalı lahit açığa çıkarılan merkezlerdir. Gümüşler Nekropolü'nde yapılan kurtarma kazısında 7 adet fosilli traverten tekne mezar açığa çıkarılmıştır. Lahit grubuna dahil olan bu mezarların benzer mezar örnekleri Laodikeia Kuzeydoğu Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olup, lahit mezarların içinde değerlendirilmiştir. Mermere oranla daha kolay ulaşılabilen ve daha ucuz olan traverten Lykos Vadisi sınırları içerisinde; Yenice, Pamukkale, Yeniköy, Irlıganlı, Pınarkent, Gürlek, Kocabaş ve Aşağıdere olmak üzere geniş bir alanda geniş bir oluşum sahasına sahiptir²²⁰. Traverten malzeme bölgede kolay ulaşılabilen ve travertenin yumuşak yapıda olması sebebiyle kolay işlenebilen malzeme gurubundadır. Deniz kabuklularının kalkerle sertleşmesi sonucu oluşan fosilleşmiş travertenlerin kesilip oyularak monoblok tekne haline getirilmesiyle oluşturulmuşlardır. Kentte açığa çıkarılan fosilli traverten tekne mezarların üzerleri düz parçalı kapak taşlarıyla kapatılmış oldukları tespit edilmiştir²²¹. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan fosilli traverten tekne mezarlardan sadece P açmasında yer alan II No'lu fosilli traverten tekne mezarın üzerinde, mezarın üzerini tam örtmeyen yine aynı malzemeden düz bir kapak taşı yer aldığı görülmektedir. Yine aynı açmada yer alan III No'lu fosilli traverten tekne mezarın yanında niteliği belirlenemeyen üst üste taş bloklar açığa çıkarılmıştır²²². Bu mezarın buluntularının durumundan dolayı kurtarma kazısını gerçekleştiren uzmanlar tarafından Antik Dönem'de soyulduğu düşünülmüştür²²³. Mezarın yanında açığa çıkarılan bu taş blokların III No'lu mezarın kapak taşı olabilecek nitelikte olup olmadığı bilgisi ise verilmemiştir. Alanda açığa çıkarılan diğer beş fosilli traverten tekne mezarın mezar kapakları bulunmamaktadır.

²¹⁵ Haşim Yıldız - Celal Şimşek, "Laodikeia Ana Küme Girlandlı Lahitleri (A ve B)", Arkeoloji ve Sanat Dergisi 85, (1998), .2-28.; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1.,. 13.

²¹⁶ Şimşek, "Attouda Nekropolü", 239.

²¹⁷ Şimşek, "Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-", 7, 15, 27.

²¹⁸ Şimşek, "Eumeneia Antik Kenti Üzerine", 18.

²¹⁹ Şimşek, "Kolossai", 12.

²²⁰ Yener, Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi, 290.

²²¹ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 13, 40, Lev.18,56; Res. 53; K48-49.

²²² Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

²²³ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

2.3.1.2.1. Gümü bulunan fosilli traverten tekne mezarlar/I, II, III ve VII no'lu mezarlar

I No'lu fosilli traverten tekne mezar M açmasında açığa çıkarılmıştır (Şek. 9). Kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzan I No'lu fosilli traverten tekne mezar 205cm uzunluğunda, 85cm genişliğindedir. Mezarın içinde yapılan çalışmalarda yüzeye yakın bir adet iskelet ve yan tarafında bir adet bronz ayna bulunmuştur (Şek. 10)²²⁴. İskelet kaldırıldıktan sonra birçoğu kırılmış halde dağınık bir şekilde pişmiş toprak unguentarium parçaları(Şek. 11, Şek. 12)²²⁵, bol miktarda demir kabaralar, Kat. 11 ve Kat. 12 No'lu iki adet pişmiş toprak unguentarium ile Kat. 2 No'lu pişmiş toprak kandil²²⁶ açığa çıkarılmıştır. Buluntulara göre mezar MS. 1. yy. ın ilk yarısı ile MS. 2. yy. ın ilk yarısı arasına tarihlendirilebilir.

P açmasında²²⁷ II No'lu ve III No'lu fosilli traverten tekne mezarlar (Şek. 13) açığa çıkarılmıştır²²⁸. II No'lu fosilli traverten tekne mezar 230cm uzunluğunda 95cm genişliğinde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır (Şek. 14). Nekropol alanının fotoğraflarının yer aldığı Denizli Müzesi arşivindeki raporda II No'lu fosilli traverten tekne mezarın üzerinde mezarın üzerini tam örtmeyen yine aynı malzemeden düz bir kapak taşı yer aldığı görülmektedir. Ancak bu taşın durumu ölçüleri vb gibi sorulara yanıt olabilecek hiçbir açıklamaya ve veriye ulaşılamamıştır. III No'lu fosilli traverten tekne mezar (Şek. 15, Şek. 16) 2.15 cm uzunluğunda 75 cm genişliğinde doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Her iki mezarın içinde yapılan çalışmalarda iskelete ait kemik parçalarının dağınık halde bulunması; II No'lu fosilli traverten tekne mezarda bulunan bronz bir ayna (Şek. 17) ve III No'lu fosilli traverten tekne mezarda bulunan parçalanmış haldeki altın parçaları bu mezarların antik dönemde soyulduğunu

²²⁴ Gümüşler Nekropolünde açığa çıkarılan aynaların sadece iki tanesi envanterlik eser olarak kaydedilmiş olup diğer bronz ayna parçaları etütlük eser olarak kaydedildiği bilgisi verilmiştir. I No'lu fosilli traverten tekne mezarda açığa çıkarılan bronz ayna da etütlük olarak değerlendirilen eserlerdendir. Yaşanan pandemi süreci nedeniyle müze deposunda çalışma yapılamamıştır.

²²⁵ Bu eserler envanterde yer almamakla birlikte müze deposunda etütlük eserler arasında olabileceği belirtilmiştir. Yaşanan pandemi süreci nedeniyle müze deposunda çalışma yapılamamıştır.

²²⁶ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292. Bildiride bir adet pişmiş toprak kandil açığa çıkarıldığı ile ilgili bilgi yer almakta ancak envanter defterinde bu mezara ait bir kandil görülmemektedir. Mezardan çıkarılan unguentariumların buluntu numaraları E3753 ve E3754'dür. Envanter defterinde bu eserlerden sonra gelen E3755 No'lu pişmiş toprak kandilin buluntu yeri yazılmamıştır. Müze arşivinde yer alan kazı resimlerinden de anlaşıldığı kadarıyla her ne kadar diskusu tam görünmese de kalp burunlu bir kandil açığa çıkarıldığı görülmektedir. Tezimizde Kat. 2 No'su ile incelen E3755 envanter No'lu kandil, I No'lu fosilli traverten tekne mezar buluntusu olabileceği düşünülmüş ve incelenmiştir.

²²⁷ Bu iki lahitin bildiride N açmasında yer aldıkları belirtilmektedir ancak aynı bildiride yer alan plan çiziminde bu mezarların P açmasında oldukları anlaşılmaktadır.; Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292, 295 Çizim 1.

²²⁸ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

düşündürmüştür²²⁹. Ancak Roma Dönemi'nde mezarlara ölü takısı olarak, dönemin modasına uygun, aynı zamanda daha ucuza mal edilen çok ince altın varaktan yapılmış çelenk yapraklarının bırakıldığı bilinmektedir. Roma Dönemi'ne ait mezarlarda dağınık ve buruşuk halde altın parçalarının çıkarılıyor olması bu duruma örnek gösterilebilir²³⁰. III No'lu mezardan açığa çıkarılan parçalanmış altın parçalarının bu bilgi göz önüne alındığında Roma Dönemi'ne ait bir mezar olma olasılığını düşündürmekle birlikte tarihlendirmeye yardımcı olabilecek başka bir buluntu ve veri olmaması nedeniyle bu mezar tarihlendirilememiştir. II No'lu mezar da yapıldığı/kullanıldığı döneme ilişkin ılık tutacak net bir buluntu açığa çıkarılamadığı için tarihlendirilememiştir.

VII No'lu fosilli traverten tekne mezar, alanın en batı ucundaki adı belirtilmemiş açmada, VI No'lu traverten fosilli mezara paralel olarak açığa çıkarılmıştır (Şek. 18, Şek. 19). 2. 40 cm uzunluğunda 100 cm genişliğinde, kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanan mezarın üstünde herhangi bir kapağa rastlanmamıştır. N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride “iskeletin üstündeki toprak elenerek boşaltılmıştır” ifadesinden mezarda gömü yapılmış olduğu anlaşılmaktadır²³¹. Ancak iskeletin durumu hakkında başka herhangi bir bilgi ve belge olmayışı nedeniyle başkaca bir yorum yapılamamaktadır. Mezardan Kat. 3, Kat. 4, Kat. 5 No'lu üç adet pişmiş toprak kandil, Kat. 14 No'lu pişmiş toprak unguentarium²³² açığa çıkarılmıştır. Ayrıca VII No'lu mezardan bol miktarda demir kabaralar ve etütlük olarak değerlendirilen kırık cam unguentarium parçası açığa çıkarılmıştır. VII No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılan buluntular MS. 1. yy. – MS. 2. yy. arasına tarihlendirilmişlerdir. Buluntulara göre mezar MS. 1. yy. – MS. 2. yy. arasına tarihlendirilebilir.

2.3.1.2.2. Gömü bulunmayan IV, V, VI No'lu fosilli traverten tekne mezarlar

Alanın en batı ucundaki ve onun doğu bitişiğindeki adı belirtilmemiş açmalarda 4 adet fosilli traverten tekne mezar açığa çıkarılmıştır. Bu mezarlara IV, V,

²²⁹ Her iki eser etütlük olarak değerlendirilmiş olup yaşanan pandemi süreci nedeniyle müze deposunda çalışma yapılamamıştır. Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 292; 14.01.1998 Tarihli Denizli Müze Müdürlüğü'ne yazılan rapor, s. 2.

²³⁰ Çilem Uygun, “Adana Müzesi'nden Diadem Örnekleri”, Olba XXVII, (2018), 270.

²³¹ Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 293.

²³² Kat. 14 No'su ile incelenen bu eserin envanter defterinde buluntu yeri yazmamakla birlikte VII No'lu mezardan bulunduğu düşünülmektedir. Bildiride yer alan bilgiler ve eserler karşılaştırıldığında bu eserin VII No'lu mezar buluntusu olduğu sonucuna varılmıştır. ²³² Karabay, “1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı”, 293.

VI ve VII numaraları verilmiştir (Şek. 20). Mezarların hiçbirinin üzerinde kapağa rastlanılmamıştır. Birbirine paralel olarak doğu-batı uzantılı IV ve V No'lu mezarların her iki açmayı ortalamaktadır. VI ve VII No'lu mezarlar ise alanın en batısındaki açmada birbirlerine paralel halde kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır.

IV No'lu fosilli traverten tekne mezar 2. 70 cm uzunluğunda 85 cm genişliğinde ve doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır. Gümüşler Nekropolü ile ilgili N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride IV No'lu fosilli traverten tekne mezardan herhangi bir iskelet ile ilgili bir bilgi veya belge olmaması nedeniyle bu mezar gömü bulunmayan mezar kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır. Bu nedenle bu mezar *gömü yapılmamış mezarlar* kategorisinde değerlendirilmiştir. Mezar içinden rastgele atılmış halde pişmiş toprak koku şişeleri ve bronz ayna ele geçirilmiş olup buluntuların bu şekilde dağınık olmasından dolayı kazıyı gerçekleştiren uzmanlar mezarın Antik Dönem'de soyulmuş olduğunu düşünmüşlerdir²³³. IV No'lu fosilli traverten tekne mezardan envanterlik olarak kaydedilen Kat. 6 No'lu kandil ve Kat. 15 No'lu dirsekli kase açığa çıkarılmıştır. Buluntular MS. 1. yy. in ikinci yarısı ile MS. 2. yy. in ortası arasına tarihlendirilmişlerdir. Buluntulara göre mezar MS. 1. yy. in ikinci yarısı ile MS. 2. yy. in ortasına tarihlendirilebilir.

V No'lu fosilli traverten tekne mezar 2. 70 cm uzunluğunda 80 cm genişliğinde ve doğu-batı doğrultusunda uzanmaktadır (Şek. 21). Mezar içerisinde herhangi bir iskelet bulunup bulunmadığı ile ilgili bir bilgi veya belge olmaması nedeniyle bu mezar gömü bulunmayan mezar kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır. Mezarda yapılan çalışmalarda Kat. 1 No'lu pişmiş toprak kandil, Kat. 13 No'lu unguentarium ile bir adet bronz sikke açığa çıkarılmıştır²³⁴. Bildiride V No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılan sikke ile ilgili "Hellenistik Dönem'e ait MÖ. 2. yy. Işın Saçlı Helios portresinin yer aldığı bronz sikke bir Caria sikkesidir" ifadesi kullanılmıştır²³⁵. Ancak bu sikke envanterlik değil etütük olarak kayıt edilmiştir²³⁶. Kat. 1 No'lu pişmiş toprak kandil MÖ. 2. yy. – MÖ. 1. yy. in ilk yarısı,

²³³ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.; Yaşanan pandemi süreci nedeniyle etütük eserler ile ilgili bir çalışma yapılamamıştır. Kırık halde bulunan unguentariumlar ile bronz ayna müze arkeologları tarafından etütük olabileceği aktarılmış olup yaşanan pandemi süreci nedeniyle etütük eserlerin incelenmesi mümkün olmamıştır.

²³⁴ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

²³⁵ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

²³⁶ Sn. Nesrin Karabay ile yapılan görüşmede, bildiride bahsedilen ancak envanter defterinde yer almayan eserlerin etütük olarak değerlendirilen eserler olduğu bilgilendirmesi yapılmıştır. Etütük olan bu sikke ile ilgili veriye ulaşılamamıştır.

Kat. 13 No'lu unguentarium MÖ. 1 yy. in ilk yarısına tarihlendirilmişlerdir. Buluntulara göre V No'lu fosilli traverten tekne mezar MÖ. 2. yy. ile MÖ. 1. yy. in ilk yarısı arasına tarihlendirilebilir

VI No'lu fosilli traverten tekne mezar (Şek. 22, Şek. 23) 2.30 cm uzunluğunda 90 cm genişliğinde ve kuzeybatı-güneydoğu doğrultusunda uzanmaktadır. N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride, mezar içerisinde bir gömüye ait iz bulunup bulunmadığı ile ilgili bir bilgi veya belge olmaması nedeniyle bu mezar gömü bulunmayan mezar kategorisinde değerlendirmeye alınmıştır. Mezarın içerisinde Kat. 10 No'lu pişmiş toprak unguentarium, Kat. 31 No'lu bronz makyaj aleti²³⁷ ve Kat. 26 No'lu üç dişli yaprak şeklide 13 parçadan oluşan altın parçaları açığa çıkarılmıştır. Bu mezardan ayrıca etütlük olarak değerlendirilen kırık unguentarium parçaları açığa çıkarılmıştır²³⁸. Buluntular MÖ. 2. yy. sonu MS. 1. yy. arasına tarihlendirilmiştir. VI No'lu fosilli traverten tekne mezarda buluntulara göre MÖ. 2. yy. sonu MS. 1. yy. arasına tarihlendirilebilir.

2. 3. 2. Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezarlar

Kiremit çatma mezarlar, doğrudan sıkıştırılmış veya kiremit yerleştirilen zemin üzerine, dikdörtgen biçimli kiremitlerin karşılıklı çatılmasıyla oluşturulan mezar tipidir. Kiremit çatma mezarların içine ölü genellikle, hediyelerle birlikte ve dorsal olarak yerleştirilmekteydi. Baş ve ayak kısmına denk gelen kısa uçlar, genellikle birer kiremit ile kapatılmaktaydı²³⁹. Bu mezarların içleri dar olduğu için küçük hediyeler tercih edilmiş olmakla beraber bu hediyeler başın iki yanına gövde üzerine ve ayakuçlarına yerleştirilmiştir. Mezar dışına bırakılan hediyeler ise mezarın hemen yanına ya da üstüne bırakılmışlardır²⁴⁰. Kiremit çatma mezarlar Antik Dönem

²³⁷ Kat. 31 No'su ile incelenen bu eserin envanter defterinde buluntu yeri yazmamakla birlikte VI No'lu mezardan bulunduğu düşünülmektedir. Bildiri ve eserler çakıştırıldığında bu eserin VI No'lu mezar buluntusu olduğu sonucuna varılmıştır.

²³⁸ Kurtarma Kazısını gerçekleştiren arkeolog Nesrin Karabay ile yapılan görüşmede, bildiride bahsedilen ancak envanter defterinde yer almayan eserlerin etütlük olarak değerlendirilen eserler olduğu bilgilendirmesi yapılmıştır. Yaşanan uzun pandemi süreci nedeniyle etütlük eserler çalışılamamıştır.

²³⁹ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 14.

²⁴⁰ Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 124-125.

içerisinde Anadolu’da oldukça yaygındır²⁴¹. Parion²⁴², Troia²⁴³, Soli/Pompeiopolis²⁴⁴, Teos²⁴⁵, Antandros²⁴⁶, Tralleis²⁴⁷, Kyme²⁴⁸, Samothrace²⁴⁹, Stobi²⁵⁰, Hierapolis ve Laodikeia²⁵¹ gibi birçok antik kent nekropolünde kiremit çatma mezarlar açığa çıkarılmıştır.

Parion Nekropolü’nde hem dış bükey hem de düz kiremitler kullanılarak kiremit çatma mezarlar oluşturulmuştur. Dışbükey kiremitlerin kullanıldığı kiremit çatma mezarlar, semerdam kiremit mezarlar olarak adlandırılmıştır²⁵². Dış bükey kiremitlerin kullanıldığı mezarlarda, düz kiremitlerin kullanıldığı mezarlara göre ölü hediyelerinin daha fazla açığa çıkarılmış olması ve dış bükey kiremitlerin mezar yapımı için özel olarak üretildiklerinin saptanması ile birlikte bu mezarların düz kiremit ile oluşturulan mezarlara gömülenden daha zengin kişiler olduğu sonucuna varılmıştır²⁵³. Troia Antik Kenti’nde dış bükey kiremit kullanılarak oluşturulan kiremit çatma mezarlar Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemleri’ne tarihlendirilmişlerdir²⁵⁴. Geç Hellenistik Dönem kiremitlerinin üzerinde herhangi bir bezeme yer almazken Roma Dönemi kiremitleri üzerinde kil yaşken kiremitin üzerine parmak ile yapılan bezemeler bulunmaktadır. Bu durum mezardan herhangi bir

²⁴¹ Aslı Saraçoğlu, “Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları”, Uluslararası Patara Kazıları, 25. Yıl Sempozyumu, (2013), 477 - 478.

²⁴² Parion Nekropolü’nde kiremit çatma mezarlar, kiremitlerin tiplerine göre; Düz Semerdam Kiremit Mezar ve Dışbükey Semerdam Kiremit Mezar olarak alt gruplara ayrılmıştır. Gümüşler Nekropolü’nde kiremit çatma mezarların kiremitleri düz değil kavislidir. Parion’da bu tipteki kiremit çatma mezarlar, Dışbükey Semerdam Kiremit Mezar olarak tanımlanmış olup bu tipteki mezarlar Parion’da Roma Dönemine aittir; Hasan Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, Atatürk Üniversitesi 50.kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (1957-2007), Doğudan Yükselen Işık, Arkeolojinin Yazıları, (2008), 488-491, çiz. 6-8, Res. 1-2, 13-28.; Hasan Kasapoğlu, “Nekropol”, Antik Troas’ın Parlayan Kenti Parion, ed. Cevat Başaran, (İstanbul: Ege Yayınları, 2013), 111, çiz. 6b, 119- 134, Res. 154,155, 157, 163.

²⁴³ Bilge Ayça Polat, Troia’nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropoller, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2005), 84.

²⁴⁴ Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, 34-40.

²⁴⁵ Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 55-58.

²⁴⁶ Yağız, “Antandros Nekropolisi (Antandros Necropolis)”, 14-19.

²⁴⁷ Saraçoğlu, “Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları”, 477 - 478.; Arzu Özver, Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, I. Metin – II., (Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021), 114-124.

²⁴⁸ Atilla vd., “Kyme Doğu Nekropolü Mezar Tipleri”, 17.

²⁴⁹ Elsbeth B. Dusenbery, Samothrace The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogues of Burials, (New Jersey: Princeton University Press, 1998), 25-39.

²⁵⁰ James Wiseman-Djordje Mano-Zissi, “Excavations at Stobi, 1970”, AJA 75/4, (1971), Plate 88 fig. 11.

²⁵¹ Şimşek vd., “Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri”, 124-125.

²⁵² Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, 488-491

²⁵³ Kasapoğlu, “Parion Nekropolü Mezar Tipleri”, 488-491

²⁵⁴ Polat, Troia’nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropoller, 84,

buluntu gelmemiş olsa bile mezarların tarihlendirmesine olanak sağlamaktadır²⁵⁵. Soli/Pompeiopolis kentinde açığa çıkarılan kiremit çatma mezarların kiremitleri düzdür²⁵⁶ Uzun yüzlerde birbirine çatılan kiremitlerin birleşim yerleri birer kalipter ile kapatılmıştır. Mezarın iki kısa yüzü kiremit ile kapatılmıştır²⁵⁷. Teos Nekropolü'nde MÖ. 5. yy. dan MÖ. 2. yy. a kadar tarihlendirilen kiremit çatma mezarların tamamında sekiz adet çatı kiremidi kullanıldığı tespit edilmiştir²⁵⁸. Bu mezarlarda kullanılan kiremitler, dışbükey kiremit kullanılarak oluşturulan Gümüşler Nekropolü örneklerinin aksine düz kiremittir²⁵⁹. Antandros Nekropolü'nde kiremit çatma mezarlar MÖ. 4. yy. dan Hellenistik Dönem sonuna kadar yoğun olarak kullanılan mezar tiplerinden olmuştur²⁶⁰. Kentte açığa çıkarılan kiremit çatma mezarların ölen kişinin yaşına bağlı olarak altı ya da sekiz kiremit ile yapıldığı tespit edilmiştir²⁶¹. Tralleis'de buluntular ışığında, Hellenistik Dönem'den MS. 4. yy. a kadar tarihlenen alt veya orta grup sosyal sınıfa mensup kişilerin gömüldüğü düşünülen kiremit çatma mezarlar açığa çıkarılmıştır²⁶². Kentte açığa çıkarılan kiremit çatma mezarların kiremitleri düzdür²⁶³. Yön birlikteliği olmadan yan yana ya da farklı tipteki ve farklı boyutlardaki mezarlar ile bir arada, topografyaya uygun olarak yerleştirilen kiremit çatma mezarların Laodikeia'nın dört tarafında geniş alanlara yayıldığı belirlenmiştir. Laodikeia Nekropolü'nde genellikle inhumasyon gömü yapılırken az sayıda da olsa yerinde kremasyon yapıldıktan sonra kiremitlerin çatıldığı örnekler de vardır. Kentte Hellenistik Dönem'den Erken Bizans Dönemi'ne kadar yaygın olarak kullanıldığı tespit edilen bu mezarların hem dış bükey kiremit hem de düz kiremitler kullanılarak oluşturulduğu belirlenmiştir²⁶⁴.

Gümüşler Nekropolü'nde yapılan kurtarma kazısında toplam 4 adet pişmiş toprak kiremit çatma mezar açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan bu mezarların kiremitlerinin var olan fotoğraflarda, dış bükey olduğu anlaşılmaktadır. Mezar için

²⁵⁵ Polat, Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropoller, 84.

²⁵⁶ Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, 34-40.

²⁵⁷ Kaya, Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi, 34-40, Lev. XXIV Re. 47- Lev. XXXVI Res. 70).

²⁵⁸ Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 55-58.

²⁵⁹ Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 55-58, Lev XVI a-d.

²⁶⁰ Yağız, "Antandros Nekropolisi (Antandros Necropolis)", 14-19.

²⁶¹ Yağız, "Antandros Nekropolisi (Antandros Necropolis)", 14-19.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 56.

²⁶² Saraçoğlu, "Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları", 477 - 478.; Özver, Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, 114-124.

²⁶³ Saraçoğlu, "Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları", 477 - 478.; Özver, Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, 114-124.

²⁶⁴ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 14; Şimşek vd., "Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri", 124-125.

kazılan çukura, uzun yanlarda karşılıklı iki sıra halinde üstte birleşecek şekilde yerleştirilen dış bükey kiremitler bir semerda görünümü oluşturmaktadır. Yine söz konusu fotoğraflarda mezarların baş ve ayak ucuna gelen kısa yüzlerine yarım kiremitlerin kapatıldığı görülmektedir.

2.3.2.1. Gömü bulunan pişmiş toprak kiremit çatma mezarlar/G1, G2 ve G3 no'lu mezarlar

G açmasında, G1, G2 ve G3 No'lu, doğu-batı doğrultusunda uzanan üç adet pişmiş toprak kiremit çatma mezar açığa çıkarılmıştır (Şek. 24, Şek. 25). Her üç mezarda herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. G1 No'lu mezar; 1.60 cm uzunluğunda, 50 cm genişliğinde, G2 No'lu mezar; 1.70 cm uzunluğunda, 50 cm genişliğinde ve G3 No'lu mezar ise; 1.50 cm uzunluğunda, 50 cm genişliğindedir. Her üç mezarın kiremitlerinin üste gelen kısımları kırık ve eksik, mevcut kiremitler ise oldukça fazla parçalıdır (Şek. 26). Mezarların toprağı üstte killi yapıya sahipken zeminin çakıl ve tuğla kırıntıları kullanılarak sertleştirildiği saptanmıştır. Mezarlardan çok az iskelet parçası bulunmuştur. 3 mezarın da Antik Dönem'de soyulduğu düşünülmektedir²⁶⁵. Bu mezarlardan herhangi bir buluntu açığa çıkarılmadığı için tarihlendirilme yapılamamıştır.

2. 3. 3. Gömü Bulunmayan Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezar /H1 No'lu Mezar

H1 No'lu pişmiş toprak kiremit çatma mezar (Şek. 27, Şek. 28), kuzeydoğu-güney batı doğrultusunda, 200 cm uzunluğunda, 70 cm genişliğindedir. Uzun kenarlarda karşılıklı ikişer adet kiremitin birbirine çatılmasıyla oluşturulan mezarın kısa kenarları da birer adet kiremit ile kapatılmıştır. Mezar içerisinde bir adet pişmiş toprak unguentarium (Kat. 9), bir adet bronz ayna (Kat. 29), bir adet bronz düz uçlu sonda/ıspatula (Kat. 30) ve bir adet taş ilaç karıştırma tablası (Kat. 33) açığa çıkarılmıştır²⁶⁶. Buluntulara göre H1 No'lu mezar MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başına tarihlendirilebilir.

²⁶⁵ A'dan G açmasına kadar olan açmalarda herhangi bir mezara ulaşılamamıştır; Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 291-292, 295, Çizim 1.; Müze arşivinde yer alan kazı resimlerinden de Dikdörtgen biçimli kiremitlerin çatılmasıyla oluşturulan bu mezarların kısa kenarlarının birer adet kiremitle kapatıldığı görülmektedir. Bkz; Şek. 24, 25, 26, 29.

²⁶⁶ Bildiri metin kısmında ile alanın çiziminde ve müze arşivindeki resimlerde alanda açığa çıkarılan bir adet mezar olduğu görülmektedir. Ancak envanter defterinde bu dört eserin buluntu yeri olarak sırasıyla; "H Açması, H Açması pişmiş toprak 2 No'lu Lahit, H Açması pişmiş toprak Lahit, H Açması pişmiş toprak 2 No'lu Lahit" yazmaktadır. Dipnotta belirttiğimiz gibi hem bildiri hem de rapor örtüşmekte ancak envanter defterindeki buluntu yerleri örtüşmemektedir. Kiremit çatma mezarların içi dar olduğu için bazı durumlarda mezarın yanına da ölü hediyelerinin bırakıldığı bilinmektedir. Ayrıca Karabay tarafından yayınlanan bildiri ve müze arşivinde yer alan raporlarda mezar içerisinde iskeletin bulunup bulunmadığı belirtilmemiştir.; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 14.; Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 291-292.

2.3.4. Çizimde Yer Alan Ancak Hiçbir Bilgi Bulunmayan Mezar/N1 Mezarı

N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride; M Açmasındaki I No'lu fosilli traverten tekne mezar anlatıldıktan sonraki paragrafta “ N açmasında iki adet traverten taşından yapılmış mezar bulunmuştur” ifadesi yer almaktadır. Ancak aynı yayında yer alan çizim ile bilgiler karşılaştırıldığında II ve II No'lu olarak adlandırılan bu mezarların N açmasında değil P açmasında yer aldıkları görülmektedir. Bu paragraf ve takip eden paragrafta mezarların adlandırılmaları ile ilgili bir karışıklık söz konusudur. Takip eden bir sonraki paragrafta ise; “Mevcut poligon noktasına 9-10 metre mesafede beş adet daha pişmiş toprak mezar bulunmuş ancak hiçbir eser mevcut değildir. G açmasındaki mezarlar gibidir” ifadesi yer almaktadır. Bu mezarlardan dört tanesinin U, Ü ve V açmalarında yer aldığı tespit edilmiş olmakla birlikte burada bahsedilen beşinci mezarın ise N Açmasında yer alan kuzey-güney doğrultusunda uzanan N1 mezarı olduğu düşünülmektedir. Bu mezarın tipinin ve yer aldığı açmanın net olarak belirtilmemesi karışıklığa neden olmaktadır. Müze arşivinde yer alan raporda numarası belirtilmemiş olan ve sadece “poligona yakın pişmiş toprak mezardan bir örnek” açıklamasıyla fotoğrafı yer alan mezar (Şek. 29) pişmiş toprak kiremit çatma mezardır. Bildiride sehven yapılmış olan bir aktarım olduğu düşünülmektedir. Müze deposunda bulunup bulunmadığı ile ilgili hiçbir bilgiye ulaşılamayan ve yapılan yayında da ölçüleriyle ilgili hiçbir bilgi yer almayan N1 mezarının yayında yer alan çizimden, 1.65 cm uzunluğunda 65 cm genişliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu mezar ile ilgili herhangi bir buluntu veya veri girişi olmadığı için tarihlendirmesi yapılamamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

GÜMÜŞLER NEKROPOLÜ BULUNTULARI

Gümüşler Nekropolü kurtarma kazısında açığa çıkarılan 17 adet mezardan; 6 adet pişmiş toprak kandil, 8 adet pişmiş toprak unguentarium, 1 adet pişmiş toprak çan gövdeli dirsekli kase, 11 adet altın baş süsü, 2 adet bronz ayna, 1 adet bronz cımbız, 2 adet bronz spatül sonda, 1 adet taş ilaç karıştırma tablası ve 1 tane sikke olmak üzere toplam 32 adet envanterlik eser açığa çıkarılmıştır. Katalog numaraları pişmiş toprak eserlerden başlanarak mezar sıralamasına göre yapılmıştır. Açığa çıkarılan eserler Denizli Müzesi'ne getirilmiştir. Eserlerin bulundukları konum, mezarlardaki gömü ile ilişkisi hakkında yeterli veri kaydedilmemiştir.

3.1. Pişmiş Toprak Buluntular

Gümüşler Nekropolü'nde toplam 15 adet pişmiş toprak eser açığa çıkarılmıştır. A Açması 1 No'lu pişmiş toprak lahit mezardan, Kat. 7 ve 8 No'lu unguentariumlar, H Açması 1 No'lu pişmiş toprak kiremit çatma mezardan Kat. 9 No'lu unguentarium, M Açması I No'lu fosilli traverten tekne mezardan Kat. 2 No'lu kandil, Kat. 11 ve 12 No'lu unguentariumlar, IV No'lu fosilli traverten tekne mezardan Kat. 6 No'lu kandil ve Kat. 15 No'lu çan gövdeli dirsekli kase, V No'lu fosilli traverten tekne mezardan Kat. 1 No'lu kandil ve Kat. 13 No'lu unguentarium, VI No'lu fosilli traverten tekne mezardan Kat. 10 No'lu unguentarium, VII No'lu fosilli traverten tekne mezardan Kat. 3, Kat. 4, Kat. 5 No'lu kandiller ve Kat. 14 No'lu unguentarium açığa çıkarılmıştır.

3.1.1. Pişmiş Toprak Kandiller

İçine yağ konularak bir fitil yardımıyla yakılan, Grekçe *lykhnos*, Latince *lychnus* ya da *lucerna* olarak adlandırılan kandiller, Antik Dönem'de en çok kullanılan aydınlatma gereçleridir²⁶⁷. Basit formdaki kil kandiller Neolitik Dönem'de yapılmış,

²⁶⁷ Sedef Çokay, Antik Çağda Aydınlatma Araçları, Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2000, s. 9, Secda Saltuk, Arkeoloji Sözlüğü, (Ankara: İnkılap Yayınevi, 1993), s. 90.

Orta Minos Dönemi'nde Girit'te çok daha gelişkin hale gelmişlerdir. Miken Dönemi'nde düz tepeli, iki veya dört fitilli büyük taş kandillerin yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. MÖ. 7. yy. dan itibaren yeniden kullanılmaya başlanan kandiller, bundan sonra Antik Dönem boyunca kesintisiz olarak gelişerek kullanılmıştır²⁶⁸. Hem ev hem de ticari kuruluşların aydınlatılmasında kullanılan kandillerin yerine daha güçlü bir ışık kaynağı gerektiğinde meşaleler ve ateş sepetleri kullanılmıştır²⁶⁹. Yerel kandil atölyeleri şehirlerin ve kasabaların kandil ihtiyacını karşılarsa da yine de yüksek kaliteli malzeme ve başka merkezlerde üretilen yeniliklere olan talep için, antik dönemdeki kentlerde kandil ticareti de yapıldığı bilinmektedir²⁷⁰.

Gümüşler Nekropolü'nde altı adet kandil açığa çıkarılmıştır. Bu kandillerden dört tanesi kalp burunlu (Kat. 2, Kat. 3, Kat. 4 ve Kat. 5 no'lu) bir tanesi yuvarlak burunlu (Kat. 6 No'lu) ve bir tanesi kulakçıklı kandil (Kat.1 No'lu) başlıkları altında incelenmiştir. Kulakçıklı kandil dışında diğer beş kandilin diskusunda bezeme bulunmaktadır.

3.1.1.1. Kulakçıklı kandil

Gümüşler Nekropolünde, V No'lu Traverten Örgü Tekne Mezar içerisinde bir adet Kulakçıklı (Kat. 1) kandil açığa çıkarılmıştır. Eser kulptaki kırık parçalar haricinde tamdır. İç girintili yuvarlak diskus iki adet kazıma yiv ve kabartma halka bantla sınırlandırılmıştır. Diskusun ortasında kenarları yükseltilmiş halka şeklinde yağ deliği bulunur. Omuz üzerinde İon kymationu²⁷¹ yer almaktadır. Altan yukarıya doğru kıvrımlı uzun burnun uç kısmında etrafı çevrili oval şekilli fitil deliği yer almaktadır. Kulp ortadan derin bir yiv ile çift şerit haline getirilmiştir. Gövdenin her iki yanında karşılıklı yerleştirilmiş, üzerinde herhangi bir bezeme bulunmayan, dikdörtgen biçimli iki kulakçık yer almaktadır. Burnun üst kısmında sakallı mask betimi söz konusudur. Omuz üzerinde de Laodikeia Antik Kenti'nde seramik fırını içerisindeki örneklerde olduğu gibi İon-kymationu bezemesi yer almaktadır. Bu tip kandillerde genellikle

²⁶⁸ Oscar Brooner, *Terracota Lamps, Corinth Vol. IV Part II*, (Massachusetts: 1930). 5.

²⁶⁹ D D. M. Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamp*, (London: 1975), 9.

²⁷⁰ Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, 10.

²⁷¹ İonia bölgesi üretimi kulakçıklı kandillerde omuz üzerinde meyveli sarmaşık yaprağı bezemsi yer alırken, İonia dışındaki merkezlerde omuz üzerinde İon kymationu bezemesinin yer aldığı belirlenmiştir; Gamze Günay Tuluk, *İonia Bölgesindeki Hellenistik Döneme ait Kandiller*, (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1996), 47.

diskusta ya da burun üzerinde hava deliği/delikleri bulunmaktadır²⁷². Ancak Gümüşler örneğinde hava deliği yer almamaktadır.

Anadolu dışındaki merkezlerde benzer örnekleri fazla görülmeyen bu tip kandillerin üretim merkezleri hakkında araştırmacılar, Pergamon, Ephesos veya Küçük Asya üzerinde durmaktadırlar²⁷³. Bailey, British Museum kandillerini incelediği yayında, bu tipteki kandilleri, MÖ. 2. yy ortaları - MÖ. 1. yy. a tarihlendirmiş ve Doğu Yunan kandilleri başlığı altında incelemiştir. Bu guruptaki Q474 katalog numaralı kandili kulp şeklinden dolayı Pergamon kökenli olduğunu belirtmiştir²⁷⁴. Kassab-Tezgör, İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki benzer örnekleri; MÖ. 2. yy.'ın son çeyreği - MÖ. 1. yy. arasına tarihlendirmiştir²⁷⁵. İnceledikleri örnekleri sadece Pergamon ya da Ephesos kökenli olduğunu söylemenin yanlış olacağını çünkü bu kandillerin her iki atölyeye özgü benzerliklerinin olduğunu belirtmiştir. Kulakçıklı kandillerin bu merkezlerden hangisinde üretildiği veya bu özellikleri birleştiren üçüncü bir merkez olup olmadığını eldeki verilerle söylemenin mümkün olmadığını eklemiştir²⁷⁶. Öztürk ve Metin, Burdur Arkeoloji Müzesi'nde yer alan üç adet kulakçıklı kandilin Ephesos ve Pergamon özelliklerini birleştiren bir üçüncü atölyede üretilmiş olabileceğini ifade etmektedir²⁷⁷. Kulakçıklı kandillerin, Kibyra Antik Kenti'nde Hellenistik Dönem kandilleri içerisinde yoğun olarak ele geçmesi ve bazılarının formunun yamuk olması nedeniyle, Burdur Müzesi'ndeki kandillerin üretim yerinin Kibyra Antik Kenti olabileceğini önermiştir. Öztürk ve Metin inceledikleri kandilleri, MÖ. 2. yy sonu- MÖ. 1.yy'a tarihlendirmişlerdir. Ayrıca kulakçıklı kandillerin burun üzerinde görülen maskların sakallı olanlarının satyr, sakalsız maskların ise Eros'u simgeliyor olabileceğini belirtmektedirler²⁷⁸.

Gümüşler Nekropolü'nün de içinde yer aldığı Lykos Vadisi kentlerinden bu kandile ait en yoğun örnekler Laodikeia'dan gelmektedir. 2000 yılında, Venezia Üniversitesi'nden G. Traversari başkanlığında Laodikeia'da gerçekleştirilen yüzey

²⁷² Gamze Günay Tuluk, "İonia Bölgesindeki Hellenistik Döneme ait Kandiller", *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine*, Varia Anatolica XV, (2003), 23.

²⁷³ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 79-80.

²⁷⁴ Bailey, *A Catalogue of the Lamps in the British Museum*, 202-203, Pl. 89, Q474.

²⁷⁵ Dominique Kassab-Tezgör, Tahsin Sezer, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pışmış Toprak Kandiller Kataloğu Cilt 1. Protohistorik Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler, *Varia Anatolica VI/2*, (İstanbul: 1995), 123-125, Kat. 331-338.

²⁷⁶ Kassab-Tezgör, Sezer, İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pışmış Toprak Kandiller, 123-125, Kat. 331-338.

²⁷⁷ Hüseyin Metin - Nurettin Öztürk, "Burdur Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Kandil", Ahmet Adil Tırpan Armağanı, Stratonikeia'dan Lagina'ya, (İstanbul: 2012), 485-486, 490-491, Res. 5-7.

²⁷⁸ Metin- Öztürk, "Burdur Müzesi'nden Bir Grup Hellenistik Kandil", s. 485-486, 490-491, Res. 5-7.

araştırmasında kulakçıklı kandile ait bir discus parçası ele geçirilmiştir²⁷⁹. 2003 yılından itibaren C. Şimşek tarafından yürütülen kazı çalışmalarında da kentin farklı sektörlerinde de aynı form ve süsleme tekniğine sahip kandiller açığa çıkarılmıştır²⁸⁰. Laodikeia'nın kuzeybatısında, Asopos Nehri'nin doğusunda erken dönem yerleşim alanı olarak bilinen ve Asopos Tepesi II olarak adlandırılan alanda yapılan kazı çalışmalarında, Geç Hellenistik- Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen III. Tabaka içerisinde; seramik fırınının da dahil olduğu bir işlik kompleksi açığa çıkarılmıştır²⁸¹. 2008 kazı sezonunda bu seramik fırını içerisinde tamamı aynı formda, üzerlerindeki bezemeleri de aynı kalıptan çıkmışçasına birbirine benzeyen, sekizi tam, ellinin üzerinde kırık parçalar halinde kulakçıklı kandil açığa çıkarılmıştır. Seramik fırının içerisinde bu tipteki kandillerin yoğun olarak bulunması ve Laodikeia Antik Kenti'nin yakın çevresinde yer alan, Hierapolis, Aphrodisias ve Tripolis gibi kentlerde ve bölgede yapılan kurtarma kazılarında da benzer kandil örneklerinin açığa çıkarılmış olması, bu tipteki kandillerin Laodikeia üretimi olduğunu ortaya koymaktadır²⁸².

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan kulakçıklı kandilin Laodikeia Antik Kenti atölyelerinde üretilerek buraya taşınmış olduğunu düşünmekteyiz. Bu kandillerin, Laodikeia'da MÖ. 2. yy – MÖ. 1. yy ilk yarısına tarihlendirildikleri bilinmektedir ve bu nedenle de Kat. 1 No'lu kulakçıklı kandilin de MÖ. 2.yy – MÖ. 1. yarısına tarihlendirilmesi mümkündür.

3.1.1.2. Kalp burunlu kandiller

Adını burunları üzerindeki kalp yaprağı formundaki plastik kabartmadan alan kalp burunlu kandilleri ilk olarak Loeschcke ve Ivanyi incelemiştir²⁸³. Bu kandilleri

²⁷⁹ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 79.

²⁸⁰ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 79.

²⁸¹ Celal Şimşek, "2008 yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı", KST 31, 4, (2010),104.

²⁸² Celal Şimşek - Bahadır Duman, "Lykos Laodikeiası'ndan Bir Grup Yerel Üretim Kandil", OLBA XXI, (2013),154-155; Bu tip, Bahadır Duman tarafından "Laodikeia Kandilleri" olarak adlandırılmıştır bkz; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 80 dip not;263. Hierapolis örneği için bkz; Equini Schneider, La necropoli di Hierapolis di Frigia: contributiallo studio dell'architettura funeraria dieta romana in Asia minöre, (Roma: 1972), Pl. XXVIIb; Denizli Sarayköy İlçesi, Beylerbeyi Köyü'nde yer alan I No'lu tümülüsde gerçekleştirilen kurtarma kazısında açığa çıkarılan benzer iki kandil örneği için bkz; Karabay, "Beylerbeyi I No'lu Tümülüs", .231, Res. 14; Aphrodisias yakınındaki Derincedere Mevkinde yapılan kurtarma kazısında yer altı oda mezar nişi içerisinde benzer bir adet kandil örneği için bkz; Cumali Ayabakan vd., "Aphrodisias Müzesi 1995 Derincedere Kurtarma Kazısı", MKKS VII, (1997), 300, Res. 9; Denizli Akçapınar Köyü kurtarma kazısında, 12 No'lu mezarda bir adet kulakçıklı kandil açığa çıkarılmıştır. Bu kandil MÖ. 1. yy. a tarihlendirilmiştir. Bkz; Ok, Denizli/Akçapınar Köyü Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkarılan Mezarlar, 30-31, L1;d.

²⁸³ Gürol Barın, Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik Roma Dönemi Kandiller, (İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1995), 21.; Aynur Civelek, Tralleis Nekropolisi Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği,

Loeschcke, Tip VIII altında incelerken, Ivanyi tip VII altında değerlendirmiştir²⁸⁴. Anadolu ve daha uzak yerleşim yerlerinde yaygın olarak bulunan kalp burunlu kandiller bulundukları merkezlerde kontekstlerine göre MS. 1- 3. yy.'lar arasına tarihlendirilmektedirler²⁸⁵.

Tezimiz içerisinde incelenen kandiller arasında sayıca en büyük grubu oluşturan kalp burunlu kandiller, Gümüşler Nekropolü'nde iki farklı mezardan toplam 4 adet olarak açığa çıkarılmıştır. VII No'lu Traverten Örgü Tekne Mezar içerisinde, Kat.3, Kat. 4 ve Kat. 5 no'lu kandiller bulunmuştur. Ayrıca envanter defterinde buluntu yeri belirtilmeyen ve tezimizde Kat. 2 No'lu incelenen kandil de kalp burunlu kandil grubundandır. Kat. 2 no'lu kandil açık kırmızı hamur, Kat. 3 ve 4 no'lu kandiller çok soluk kahverengi hamur, Kat. 5 no'lu kandil ise kırmızımsı sarı hamur rengine sahiptir. Kat. 2 ve Kat.5 no'lu kandiller kırmızı renk astarlı, Kat. 3 ve 4 no'lu kandiller koyu kırmızımsı kahverengi renk astarlıdır. Tamamının hamuru mika ve mineral katkılıdır. Bu grupta incelediğimiz 4 kandilin gövdeleri yuvarlak ve diskusları içbükeydir. Yükseklikleri 3,9 ile 5 cm, uzunlukları ise 8,2 ile 10 cm, genişlikleri 6,2 cm ile 7,7 cm arasında değişmektedir. Hepsinin diskusunda bezeme yer almaktadır. Bu kandillerin omuzları düz/düze yakın yapılmıştır. Bu özellik genel olarak MS. 2. yy. da yaygın olarak görülmektedir²⁸⁶.

Kalp burunlu kandiller arasında yer alan ilk kandilimiz Kat. 2 no'lu kandildir. Eserin discus ve omuz kısmında kırık ve eksik parçaları vardır. Dairesel gövdeli, kalp burunlu, omuz üzerinden yükselen dikey kulpludur. Kulp üzerinde iki adet ve omuzdan diskusa geçişte kazıma yiv bulunmaktadır. Omuzdan buruna geçişte iki ve kulpun her iki yanında iki adet olmak üzere toplam dört adet yuvarlak kabartma nokta bezeme yapılmıştır. Omuz bezemesizdir. İçbükey diskus üzerinde, diskusu dolduracak büyüklükte ve yumuşak hatlarla işlenmiş bir Eros betimi yer almaktadır. Diskus omza doğru, Eros figürünün omuzundan yukarısını kapsayacak şekilde kırık ve eksiktir. Eros, sol bacak önde sağ bacak ise yürümeye bağlı olarak parmak uçları yere basar

(İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2001),

²⁸⁴ Siegfried Loeschcke, *Lampen aus Vindonissa*, (Zürich: 1919), 237-243; D. Ivanyi, *Die Pannonischen Lampen Eine Typologisch-Chronologische Übersicht*, (Budapest: 1935), 12-13.

²⁸⁵ Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 190-191.

²⁸⁶ Heinz Menzel, *Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz: von Zabern, (1969), 50.

vaziyette betimlenmiştir. Bacaklar yan profilden, gövde ise 4/3 döndürülmüştür. Öne diskus deliğine doğru hareket eden figürün sağ kolu diskus deliğine doğru uzanır vaziyette sol kolu ise dirsekten kıvrılmış ve belinin arkasına götürürken betimlenmiştir. Figür arkaya götürdüğü sol eli ile muhtemelen sağ ve sol arkasından bel hizasından yanlara doğru sarkan pelerini tutmaktadır. Yüzeydeki kırıklar ve aşınmalar nedeniyle tam olarak sağ elinde ne tuttuğu anlaşılamamaktadır. Benzer Eros örnekleri Bailey²⁸⁷, Walters²⁸⁸ ve Oziol²⁸⁹ tarafından yayımlanmıştır. Walters'ın örneğinde sağa geriye doğru bakan Eros, sağ elinde bir situla tutarken sol elinde bir meyve tabağı tutmaktadır. Bailey'in yayınladığı ve Kat. 2 No'lu eser ile bezer altı örnekte Eroslar sola doğru hareket halinde ve başlarını sağa doğru döndürmüş vaziyette betimlenmişlerdir. Hepsi pelerinli olan bu Eroslar, sağ ellerinde fener sol ellerinde ise kase tutmaktadır. Bailey bu kandillerin tamamını MS. 175-250 arasına tarihlendirmiştir²⁹⁰. Kazıma çizgi ile sınırlandırılmış kaide tabanında atölye işareti olan ayak baskısı (planta pedis) yer almaktadır. Augustus Dönemi'nde kullanılmaya başlanan ve özellikle MS.1. yy.'ın 2. yarısından itibaren Akdeniz Bölgesinde üretilen kandillerde de moda haline gelen ayak baskısı (planta pedis) 3. yy. başlarına kadar uygulanmıştır²⁹¹. İlk başlarda Ephesos'ta bir atölyenin işareti olduğu düşünülse de ilerleyen süreçte, damganın geniş coğrafyada görülmesiyle tek bir yöreye ait olamayacağı anlaşılmıştır²⁹². Kat. 2 No'lu kandilin MS. 1.-2. yy.'a tarihlendirilmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

Kat. 3 no'lu kandil, diskusun merkezinde yer alan deliğindeki ufak bir kırık haricinde tamdır. Dairesel gövdeli, kalp burunlu, omuz üzerinden yükselen dikey kulpludur. Kulp üzerinde iki adet kazıma yiv bulunmaktadır. Hava deliği burun aksında diskus kenarında yapılırken, yağ deliği diskusun merkezinde yer almaktadır. Yüzeyde yer yer aşınmalar mevcuttur. Diskus, kabartma halka ile çevrelenmiş olup diskusun tamamını dolduracak büyüklükte kabartma palmet süslemesi yapılmıştır.

²⁸⁷ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 12, Fig. 15, Q2557, Q2558, Q2559, Q2560, Q2561, Q1711.

²⁸⁸ H. B. Walters, Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum, (London: 1914), 183, 1212.

²⁸⁹ Therese Oziol, Salamine de Chypre VII, Les Lampes du Musee de Chypre, Salamine de Chypre, (Paris: 1977), 213-214, Pl. 35; 629-631.

²⁹⁰ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 189, 314.

²⁹¹ Hüseyin Metin, Kibyra Kandilleri, (Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012), 91-92.

²⁹² Cüneyt Öz, "Silifke Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller Üzerinde Yer Alan Figüratif & Bitkisel Bezeme, Sembol ve Damgalar", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 22, (2019), 363.

Yüzeydeki aşınmalar nedeniyle net olarak görülemese de tutamak yönün ortasından boğumlu bir bağla bağlanan on yapraklı bir palmet bezemesi olduğu anlaşılmaktadır. Omuz üzerinde bezeme yer almamakla birlikte, omuzdan buruna geçişte ve kulpun yanlarında ikişer adet, toplam dört adet yuvarlak kabartma nokta bezeme yapılmıştır. Kaide tabanında rozet şeklinde atölye işareti vardır. Kaide tabanında dördü dışta biri orta olacak şekilde yapılmış kazıma halkadan oluşan rozet bulunmaktadır²⁹³. Laodikeia Antik Kenti nekropolünde hem kalp burunlu hem de diskusu rozet betimli dört adet kandil açığa çıkarılmıştır. Bu kandillerden Kat. No. 82 numaralı eser ile Kat. 3 numaralı eser, hem form hem de bezeme yönünden birebir aynı özellikleri taşımaktadır. Kat. No. 82 Augustus (MÖ. 27-MS14) ile MS. 2. yy. a tarihlenen bothros içerisinde bulunmuştur ve bulunduğu kontekse göre tarihlendirilmiştir²⁹⁴. Kat. 3 no'lu eser de MS. 1.-2. yy. a tarihlendirilebilir.

Kat. 4 no'lu kandil, dairesel gövdeli, kalp burunlu, omuz üzerinden yükselen dikey kulpludur. Kulp üzerinde iki adet ve omuzdan diskusa geçişte kazıma yiv bulunmaktadır. Hava deliği burun aksında diskus kenarında yapılırken, yağ deliği diskusun merkezinde yer almaktadır. Burunda kullanıma bağlı olarak yanık izleri görülmektedir. Kandilin diskusunda, diskusu dolduracak büyüklükte yapılmış, koşar halde bir tazı ve asma ağacı betimi vardır. Bailey²⁹⁵ ve Heimerl'in²⁹⁶ çalışmalarında benzer şekilde bir tazı betimlemesi vardır. Bailey'in örneğindeki tazı bir taban çizgisi üzerinde başını yukarı kaldırmış şekilde sola doğru betimlenirken, Kat. 4 No'lu kandilde tazı sağa doğru koşarken ve kafasını arkasındaki asma ağacına doğru çevirmiş şekilde betimlenmiştir. Heimerl'in örneği Gümüşler Nekropolü örneğindeki tazı figürü ile oldukça benzerdir. Omuz üzerinde birbiri ardına yaprak/böğürtlen üzümü bezemesi yer almaktadır. Benzer omuz bezemesi sahip kandil örneği C. Şimşek vd. tarafından yayınlamıştır²⁹⁷. Laodikei'da bulunan bu örnek ile Kat. 4 No'lu kandil form olarak da oldukça benzerdir. C. Şimşek bu kandili Augustus Dönemi (MÖ. 27 -

²⁹³ Benzer rozet örnekleri için bkz; Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 138, Fig. 144, Q3157, Q1562.

²⁹⁴ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 86.

²⁹⁵ D Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 78, Fig. Pl. 86, Q821. Bailey bu kandili 50-80 arasına tarihlendirmiştir; s.146;

²⁹⁶ Heimerl bu figürü köpek olarak tanımlamıştır. Bu örneğinde yer aldığı kırık parçaları Grup 19 başlığı altında incelemiş ve bunların hiç birinde tipolojik olarak ayırt edici bir özellik olmadığı için tarihlendirme yapmamıştır. Andreas Heimerl, Die Römischen Lampen aus Pergamon, Pergamon Forschungen Band 13, (ed. W. Radt), (Berlin: 2001), 68, 167 Taf.19; 882, Beilage 10 Motive 264.

²⁹⁷ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.2., 552, Kat.446.

MS. 14) 1. yy. a tarihlerken²⁹⁸, Bailey diskusda benzer betimi bulunan kandili MS. 50-80 arasına tarihlendirmiştir²⁹⁹. Kat. 4 No'lu kandil, benzer örnekler ve ait olduğu konteks buluntularla birlikte değerlendirildiğinde MS. 1.-2. yy. arasına tarihlendirilebilir.

Bu gruba ait son kandil olan Kat. 5 No'lu kandil, tamdır. Dairesel gövdeli, kalp burunlu, omuz üzerinden yükselen dikey kulpludur. Hava deliği burun aksında discus kenarında, yağ deliği ise diskusun merkezinde yer almaktadır. Diskus dışta kalın içte ince iki adet kabartma yiv ile sınırlandırılmıştır. Burun hizasından, dıştaki yive döndürülerek iki yana dönen kabartma yiv eklenmiştir. Diskusta birbiriyle üçgen oluşturacak şekilde yerleştirilen üç adet mask betimlemesi yer almaktadır. Omuz üzerinde diskusu çevreleyen kabartma halkayla birleşen dörtgen formu iki adet kabartma yer almaktadır. Kalp şeklindeki burun ve çevresinde de kullanımdan kaynaklı kararma vardır. İki adet kazıma çizgi ile sınırlandırılmış kaide tabanında atölye işareti olan ayak baskısı (planta pedis) vardır. Benzer örnekler; Menzel³⁰⁰, Bailey³⁰¹ ve Walters³⁰² tarafından yayınlanmıştır. Kat. 5 No'lu kandil maskların betimlenmesi ve form olarak Menzel ve Bailey'in yayınlarındaki örnekler ile oldukça benzerdir. Menzel, benzer örneği MS. 2. yy. a³⁰³, Bailey ise MS. 90-130³⁰⁴ arasına tarihlendirmiştir. Kat. 5 No'lu kandil, Kat. 3 ve Kat. 4 No'lu kandiller ile aynı mezar içerisinde açığa çıkarılmıştır. Benzer örnekler ve bulunduğu konteksle birlikte değerlendirildiğinde, Kat. 5 No'lu kandilin MS. 1. yy. – MS. 2. yy. arasına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

3.1.1.3. Yuvarlak burunlu kandil

Gümüşler Nekropolü'nde yuvarlak burunlu tek bir kandil açığa çıkarılmıştır. IV No'lu fosilli traverten tekne mezarda açığa çıkarılan Kat. 6 No'lu bu kandil, burun deliğindeki hafif kırık haricinde tamdır. Dairesel gövdeli kısa yuvarlak burunlu, hafif iç bükey diskuslu, düz omuzlu, kısa yuvarlak burunludur. Diskus çemberi burun üzerinde iki yana kıvrım yaparak burun arasına geçişi sağlanmıştır. Çift delikli

²⁹⁸ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.2., 552, Kat.446.

²⁹⁹ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 78, Fig. Pl. 86, Q821. Bailey bu kandili 50-80 arasına tarihlendirmiştir; s.146;

³⁰⁰ Menzel, Antike Lampen im Römisch - Germanischen, 52, Abb. 44, fig. 19.

³⁰¹ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 63, Fig. 67, Q1326.

³⁰² Walters, Catalogue of the Greek and Roman Lamps, 187, 1230.

³⁰³ Menzel, Antike Lampen im Römisch - Germanischen, 50.

³⁰⁴ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 335, Q1326.

diskusun, ortada yer alan deliğinin etrafı iki adet ince kabartma yiv ile çevrilidir. Omuz üzerinde iki yanda, diskusu çevreleyen kabartma halkayla birleşen simetrik dörtgen formlu kabartma çıkıntılar yapılmıştır. Gövdeden yükselerek omuz üzerine bağlanan halka kulp kazıma yivlidir. Diskusta birbiriyle üçgen oluşturacak şekilde yerleştirilen üç adet mask figürü vardır. Saçlar uzun ve çok canlı işlenmiştir. Yüzey dokusu yarı mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Loeschcke “kandile yukarıdan bakıldığında kabaca bir daire şekline sahiptir” diye tanımladığı bu burun yapısındaki kandilleri Tip VIII başlığı altında³⁰⁵, Brooner, Tipe XXVII başlığı altında incelemiştir³⁰⁶. Brooner, Korinth kazılarında; Flaviuslar (MS.68-98), Traianus (MS. 98-117) ve Hadrianus (MS. 117-138) sikkeleriyle bulunan bu kandillerin, Antoninler Dönemi (MS. 138-192) boyunca üretildiğini belirtmektedir³⁰⁷. Pannonia kandillerini inceleyen İvanyi bu forma sahip kandillerin MS. 1. yy. ın ikinci yarısından sonra yaygın olarak üretildiğini belirtir³⁰⁸. Bailey ise bu formdaki kandilleri Tip P başlığı altında değerlendirmiş ve MS. 1. yy. sonu ile MS. 2. yy. ın ikinci yarısına tarihlendirmiştir³⁰⁹. Civelek, Doktora tezinde incelediği yuvarlak burunlu kandilleri MS. 1. yy. ortalarına tarihlendirirken³¹⁰, Metin, Kibyra kandillerini incelediği doktora tezinde MS. 1. yy. son çeyreği ile MS. 2. yy. başlarına tarihlendirmiştir³¹¹. Kat.6 No’lu eserimiz, J. Paul Getty Museum’un kandil koleksiyonunda yer alan ve üretim yerleri Küçük Asya olarak belirtilen, 3 adet yuvarlak burunlu ve diskusu mask betimli kandilden, 349 katalog numaralı kandil ile hem hamur hem de form açısından oldukça benzer özellikler gösterdiği anlaşılmaktadır. 349 Katalog numaralı eser MS. 2. yy. ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir³¹². Walters tarafından yayınlanan British Museum Roma Dönemi kandillerinden 1230 No’lu kandil de form olarak Kat. 6 No’lu eserimiz ile oldukça benzerdir. Diskusunda üç adet maskın yer aldığı bu eseri Gümüşler’den ayıran tek fark

³⁰⁵ Loeschcke, Lampen aus Vindonissa, s.237, Abb. 7 Schn. K.

³⁰⁶ Brooner, Terracota Lamps, 95, 205, Plt. XII, 702.

³⁰⁷ Brooner, Terracota Lamps, 95, 205, Plt. XII, 702, Type XXVI.

³⁰⁸ İvanyi, Die Pannonischen Lampen Eine Typologisch-Chronologische, 12-13.

³⁰⁹ Bailey, A Catalogue of the Lamps in the British Museum, 332-335, Pl. 71-72, Q1319-Q1326. Bailey bu başlık altında toplam sekiz adet kandil incelemiştir. Bu kandillerden Q 1326 numaralı kandilin diskusunda da üç adet mask betimlemesi yer almaktadır. Bailey bu maskları köle maskları olarak tanımlamıştır.

³¹⁰ Civelek, Tralleis Nekropolis Buluntuları, 90-95

³¹¹ Metin, Kibyra Kandilleri, 317-321.

³¹² Hamur özellikleri yönünden de benzerlik göstermektedir. Kat 6 No’lu eser üzerinde işlenen masklar ve diskusu çevreleyen kabartma halka daha yumuşak hatlarla işlenmiştir. Bahse konu yayındaki 249 katalog numaralı eser üzerindeki bezemeler ise daha keskin hatlarla işlenmiştir. bkz; Jean Bussiere, Birgitta Lindros Wohl, Ancient Lamps in the J. Paul Getty Museum, (Los Angeles: 2017), 247-248.

maskların saçlarının kısa işlenmiş olmasıdır³¹³. Corinth’de bulunan ve tip XXVI başlığı altında değerlendirilen, diskusunda üç adet mask bulunan kandilin içinde yer aldığı grup, MS. 1. yy. sonlarına tarihlendirilmiştir³¹⁴. Hemerl, Pergamon’da bulunan benzer formdaki diskusunda mask betimli kandili MS. 2. yy.’ın ilk yarısına tarihlendirmiştir³¹⁵. Laodikeia Antik Kenti’nde de üç adet mask betimli kandil açığa çıkarılmıştır. Bunlardan KA.T11a başlığı altında incelenen, Kat. 324 ve Kat. 574 No’lu kandiller form olarak da Gümüşler Nekropolü örneği ile oldukça benzerdir. C. Şimşek, bu kandilleri kontekstlerine göre MS. 1. yy.’ın ikinci yarısı ile MS. 2.yy. ın ortasına tarihlendirmiştir³¹⁶. Akçapınar Nekropolü’nde bulunan üç masklı ve yuvarlak burunlu kandil MS. 1. yy.’ın sonu MS. 2. yy. ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir³¹⁷. Benzer örnekler ile karşılaştırıldığında, Kat. 6 no’lu kandilin MS. 1. yy. ın ikinci yarısı ile MS. 2. yy. ın ortasına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

3.1.2. Pişmiş Toprak Unguentariumlar

Unguentarium terimi ilk kez Fransız arkeologlar tarafından Kartaca Nekropollerini kazı sonuçlarının yayınlandığı kitapta kullanılmıştır³¹⁸. Antik Dönem’deki adı bilinmeyen bu kapları tanımlamak için unguentarium teriminden önce, lacrimarium (ya da lacrimatorium) ve Balsamarium gibi kullanımına atıf yapılan yakın tarihli terimler seçilse de Unguentariumların kullanımının tam olarak karşılığı olmamalarından dolayı bu iki terim literatürde sonradan kullanılmamışlardır³¹⁹. Unguentariumların ortaya çıktığı yer olarak MÖ. 5. yy.’a tarihlenen Ampurias Antik Kenti kabul edilmektedir. Ampurias mezar buluntuları arasında çok sayıda unguentarium açığa çıkarılmıştır. Erken ve klasik örnekler olarak kabul edilen bu

³¹³ H Walters, Catalogue of the Greek and Roman Lamps, 187, 1230.

³¹⁴ Maskların yapılışı açısından bakıldığında Brooner’in örneğindeki masklar ile Kat. 6 arasında sadece saçların uzun olarak işlenmesi benzemektedir (soldaki maskın saç bizim örneğimize daha yakındır). Korinth örneğindeki maskların ağızları kapalıyken Kat. 6 No’lu kandil üzerinde yapılan maskların ağızları açıktır. Ayrıca Korinth örneğinin omzu iç bükeydir.; Brooner, Terracota Lamps, 87-88, Type XXVI, s. 205, Plt. XII, 702.

³¹⁵ Heimerl, Die Römischen Lampen aus Pergamon, 62, 153, Taff. 16; 685.

³¹⁶ Laodikeia buluntusu Kat. 324 ve Kat. 574 No’lu kandillerin yüzeyinde aşınmalar olduğu için maskların yapısı ve saç işlenişleri hakkında bir değerlendirme yapılamamaktadır.;

³¹⁷ Lykos Vadisi kentlerinden Hierapolis’e bağlı kırsal bir yerleşimin nekropol alanı.; Ok, Denizli/Akçapınar Köyü Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkarılan Mezarlar, 32-33, Şekil 30/g.

³¹⁸ Paul Gauckler, Nécropoles puniques de Carthage, (Paris: 1915), 545; Gamze Günay Tuluk, “Die Unguentarien im Museum von İzmir”, Anatolia Antiqua VII, (1999), 127.

³¹⁹ lacrimarium (ya da lacrimatorium); yas tutanların gözyaşlarını toplamak için bu kapların kullanıldığı varsayılarak kullanılmış bir terimdir. Balsamarium ise; bu kapların krem ve koku kabı olarak kullanıldığını yani içeriğini belirtmek için kullanılmış bir terimdir. Virginia R. Anderson-Stojanovic, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, AJA 91, (1987), 106.

unguentariumların, alışılmışın dışında kulpları bulunmaktadır³²⁰. Unguentariumların, MÖ. 4. yy. sonuna kadar önemli mezar buluntuları arasında gösterilen lekythosların yerini aldıkları genel kabul gören bir yaklaşımdır. Unguentariumların erken örneklerinin, boyundan karına geçişin geniş olması, yumurta biçimde formlar, boyundan karına geçişin keskin bir profille gerçekleştirilmesi, kaidenin yayvan şekilde yapılması ve erken örneklerdeki dudak yapıları lekythoslar ile büyük benzerlik gösterdikleri belirlenmiştir³²¹. Ancak son yapılan araştırmalarda bu kap formunun lekythosların yanı sıra amphoriskos, alabastron ve lydion'dan esinlenerek ortaya çıktığı yönünde görüşler vardır³²². Unguentariumlar 4-5 cm. den 20-30 cm. yüksekliğe varan farklı boyutlarda üretilmişlerdir. Ancak kazılarda ağırlıklı olarak 8-20 cm arasında değişen boyutlardaki unguentariumların daha yoğun üretildiği gözlemlenmiştir³²³.

Başlangıçta arkeoloji literatürüne, ölen kişi için yas tutanların gözyaşlarını içine akıtıp mezar eşyalarının arasına konan kaplar olarak “gözyaşı şişeleri” adıyla girse de bunu destekleyecek hiçbir edebi ve arkeolojik kanıtın olmaması, bu teoriyi geçersiz kılmıştır. Günlük yaşamda kozmetik amaçlı kremler, böceklerle karşı ilaçlar, güzel kokular³²⁴, bal, sirke, garum gibi sıvı ürünler unguentariumlarda muhafaza edilmekteydi³²⁵. Özellikle Roma Döneminde ölen kişiyi ve ailesini onurlandırmak için cenaze törenine içinde güzel kokular getirilmekte hatta ateşe bu kokular konulmaktaydı. Bu kadar geniş yelpazede ürün için kullanılmış olması bu kapların kazılarda yoğun olarak açığa çıkarılmasını açıklamaktadır³²⁶. Unguentariumlar, Filistin'den İspanya'ya kadar tüm Akdeniz havzasında, Hellenistik ve Erken Roma

³²⁰ Asuman Baldıran, Stratonikeia Nekropol Buluntuları, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990), 14-15.

³²¹ Susan I. Rotroff - Andrew Oliver, The Hellenistic Pottery from Sardis: The Finds Through 1994, (London: Harward University Press, 2003). 67.; Asuman Baldıran, “Stratonikeia'dan Unguentariumlar”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4, (1999), s. 336.

³²² Rahşan Tamsü Polat, Stratonikeia Akdağ Nekropolü: Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma, (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2013), 268-269.

³²³ Anderson-Stojanovic, “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”, 106. Uzunluğu 42 cm. e varan dev unguentarium örnekleri de vardır; Erkan Dündar, Patara Unguentariumları, Patara IV. 1, (İstanbul: Ege Yayınları, 2008), 3.

³²⁴ Tuluk, “Die Unguentarien im Museum von İzmir”, 128.

³²⁵ Hellström, pişmiş toprak unguentariumların antik dönemde oldukça pahalı olan parfümler için kullanılmadığını düşünmektedir. Ona göre, gözenekli ve geçirgenliği fazla olan bu kaplar böylesine pahalı malları taşımak için uygun değildi ve parfümler, üretim yerlerinde büyük metal ya da taş kaplara konularak satılacağı yerlere ulaştırılmaktaydı. Bkz; Pontus Hellström, Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass, Labraunda Swedish Excavations and Researches Vol. II. Part. 1, (Lund: 1965), 23-24; Tuluk, “Die Unguentarien im Museum von İzmir”, 128.

³²⁶ Tuluk, “Die Unguentarien im Museum von İzmir”, 128.

dönemlerinin en yaygın mezar buluntuları arasında yer almaktadır³²⁷. Unguentariumlar; pişmiş toprak, cam, gümüş, altın, kaymaktaş, oniks ve kurşun gibi birçok farklı malzemeden yapılmışlardır. Ancak genel olarak yapılan kazılarda açığa çıkarılan unguentariumlar pişmiş topraktır³²⁸.

Unguentariumlar, fusi/iğ form ve bulbous/torba form olarak adlandırılan iki farklı tipte üretilmişlerdir. Her iki tipi ayıran temel fark kaidedir. Bulbous/torba form yuvarlak veya armut biçimde gövdeli ve düztabanlı iken, Fusi/iğ formu unguentariumlarda gövdeden bariz bir şekilde ayrılan kaide bulunmaktadır³²⁹. Fusi/iğ formu Unguentariumlar Hellenistik Dönemden itibaren tüm Akdeniz havzasında görülen tek tiptir³³⁰. Erken örnekler, geniş ve alçak kaideli, kısa, ince boyunlu ve yuvarlak şişkin gövdelidir. MÖ. 3. yy. dan sonra ayak ve boyun kısımları uzamaya başlamış, gövdenin şişkinliği azalmıştır. MÖ 2. yy. a gelindiğinde boyun ve ayak yükseklikleri tamamen birbirine eşitlenmiş, alt gövde uzatılarak kabın derinliği azaltılmıştır³³¹. MÖ. 1. yy. ortalarından itibaren iğ formu unguentariumların üretimleri azalmış ve torba formu unguentariumların üretimi yaygınlaşmıştır³³².

İğ form kadar uzun süre kullanılmayan ancak MÖ. 1 yy. – MS 1. yy. in ikinci yarısına kadar popüler olarak kullanılan bulbous formunun nasıl ve ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, MÖ. 50 yıllarında keşfedilen camcılıkta üfleme tekniği ile ilişkilendirmektedir. Bu formun iç yüzeyinin hacmi ile iğ formu arasında fazla bir farklılık yoktur. Roma Dönemi'nden itibaren camın maliyetinin ucuzlamasıyla birlikte, pişmiş toprak unguentarium üretiminin azaldığı gözlemlenmektedir³³³. MS. 3. yy.'dan itibaren unguentarium üretimi ve kullanımı azalmış, Hristiyanlığın etkisiyle artık nekropoller ya da tapınaklar yerine kent merkezlerinde yapılan kazılarda ele geçmeye başlamışlardır. Üretim ve kullanımları ise; MS. 7. yy. da son bulmuştur³³⁴.

³²⁷ Anderson-Stojanovic, "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", 105.

³²⁸ Tuluk, "Die Unguentarien im Museum von İzmir", 127.

³²⁹ lacrimarium (ya da lacrimatorium); yas tutanların gözyaşlarını toplamak için bu kapların kullanıldığı varsayılarak kullanılmış bir terimdir. Balsamarium ise; bu kapların krem ve koku kabı olarak kullanıldığını yani içeriğini belirtmek için kullanılmış bir terimdir. Anderson-Stojanovic, "The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria", 107-108.

³³⁰ Baldiran, "Stratonikeia'dan Unguentariumlar", 336.

³³¹ S. Yücel Şenyurt - Leyle Yorulmaz, "Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Unguentariumları ", Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, (2020). 608-609.

³³² Baldiran, "Stratonikeia'dan Unguentariumlar", 337.

³³³ Polat, Stratonikeia Akdağ Nekropolü:, 271.

³³⁴ Dündar, Patara Unguentariumları, 47.

Gümüşler Nekropolü'nde yedi adet fusi/iğ formlu ve bir adet bulbous/torba formlu olmak üzere toplam sekiz adet unguentarium açığa çıkarılmıştır.

3. 1.2.1. Fusi/iğ formlu unguentariumlar

Gümüşler Nekropolü'nde yapılan kurtarma kazısında mezardan beş adet fusi/iğ formlu unguentarium açığa çıkarılmıştır. Bu unguentariumlardan Kat. 7 ve Kat. 8; A1 no'lu pişmiş toprak lahit mezardan, Kat. 9; H açması 1 no'lu p.t. kiremit çatma mezardan, Kat. 10; VI No'lu fosilli traverten tekne mezardan ve Kat. 13; V No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılmışlardır. Tipolojik özellikleri incelendiğinde bu beş unguentariumun birbirinden farklı dönemlere ait oldukları tespit edilmiştir.

Kat. 7, kırmızımsı sarı hamurlu ve koyu kırmızımsı kahverengi astarlıyken aynı mezardan açığa çıkarılmış olan Kat. 8, açık kırmızı renk hamurlu ve hamur renginde astarlıdır. Her iki eser de mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık ve sert dokuludur. Çarkta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmişlerdir. Kat. 9, çok soluk kahverengi ve hamurlu kahverengi astarlı, sarı mika, mineral ve kireç katkılıdır. Kat. 10, pembe renk hamurlu, hamur renginde astarlı, sarı mika, mineral katkılıdır. Boyun ve gövde üzerinde iki adet kalın ve üç adet ince olmak üzere toplam beş adet siyah renk perdahlı bant bezeme yer almaktadır. Kat. 13 no'lu unguentarium kırmızımsı sarı renk hamurlu, hamur renginde astarlı, gümüş mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık dokulu, sert hamurludur. Ağız kenarında kırmızı renkli akıtma boya bezemelidir.

İğ formlu unguentariumların ilk tipi olarak incelediğimiz A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezarda açığa çıkarılmış olan Kat. 7 no'lu unguentarium, ağız kenarında ve kaidede ufak kırıklar harici tamdır. Ağız kenarı hafif dışa döndürülerek çekilmiş, kısa boyunlu, yuvarlak, şişkin gövdeli ve ters konik kaidelidir. Kaide altta hafif içbükey yapılmıştır. Kırmızımsı sarı hamurlu, az miktarda sarı mika, mineral katkılı, ince kumlu, sık ve sert dokuludur. Koyu kırmızımsı kahverengi astarlıdır. Yüzey dokusu parlak ve pürüzsüzdür. Form ve astar özelliklerine bakılarak ithal olabileceği düşünülmektedir. Kat. 7, yuvarlak ve dolgun gövdesi, dışa ve aşağıya çekilmiş ağız kenarı ve fazla büyük olmayan ayak yapısıyla erken Hellenistik dönem özelliklerini barındırmaktadır³³⁵. 9,6 cm'lik yüksekliğe sahip olan Kat. 7 minyatür unguentarium olarak da isimlendirilebilir. Benzer örnekler Atina Agorası, Korinth ve Sardis'de açığa

³³⁵ Homer A. Thompson, "Two Centuries of Hellenistic Pottery", *Hesperia*, Vol. 3, No. 4, (1934), 472.

çıkarılmıştır. Thompson Atina agorası buluntusunu MÖ. 4. yy. sonuna tarihlendirmiştir³³⁶. Edwards, MÖ. 325'den sonraya tarihlendirdiği Korinth örneklerinin, Yunanistan'dan ithal edilen orijinal formun yerel üretimi olduğunu belirtmiştir³³⁷. Kat. 7 No'lu unguentarium özellikle Sardeis'den 253 No'lu unguentarium ile hamur, astar, form ve ölçüleri ile neredeyse birebir aynıdır³³⁸. Her iki eser de kırmızımsı sarı hamurlu, kahverengi ve tonlarında astarlıdır. Sardeis örneğinde gövde ve omuz üzerinde bant bezemesi yer alırken, Gümüşler Nekropolü örneğinde bant bezemesi bulunmamaktadır. Sardeis örneği 9,2 cm yüksekliğe ve 5,2 cm gövde çapına sahiptir. Kat. 7 no'lu eserimizin yüksekliği 9,6 cm, gövde çapı 5,7 cm dir. Sardeis örnekleri MÖ. 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir³³⁹. Kat. 7 no'lu unguentariumun form özelliklerine bakılarak Erken Hellenistik Dönem'e ait olduğu görülmekte; benzer örnekler ve konteks buluntuları da değerlendirildiğinde MÖ. 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

İğ formu unguentariumların ikinci tipi olan A1 no'lu pişmiş toprak lahit mezarda açığa çıkarılan bir diğer unguentarium Kat. 8'dir. Eser ağız kenarında ve boyunda ufak kırıklar harici tamdır. Boyun kısmından kırık olarak açığa çıkarılan eser birleştirilmiştir. Dışa taşkın ve aşağıya çekilmiş ağız kenarlı, silindirik uzun boyunlu, yuvarlak ve belirgin omuzlu, aşağı doğru daralan gövdeli, silindirik kaide boyunlu ve yuvarlak kaidelidir. Kat. 7'ye göre farklı bir formda yapılan Kat. 8'in, boynunun belirgin formda yapıldığı, kaide boynunun ise uzadığı ve cidarın kaide boynunu doldurularak gövdeye kadar indiği görülmektedir. Boyun 3,5 cm yüksekliğinde, 1,8 cm çapında, kaide boynu ise; 2,3 cm yüksekliğinde, 2,1 cm çapındadır. Kaide boynu, boyna göre daha geniş yapılmıştır. Kat. 8'in yüksekliği 12,4 cm, gövde çapı ise; 5,6 cm dir. Gövdenin en geniş çapı omuzdan biraz aşağıdadır. Uzayan kaide boynu unguentarium tarihlemede belirleyici bir özellik olarak kabul edilmektedir³⁴⁰. Açık kırmızı renk hamurlu yoğun gümüş mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık ve sert dokuludur. Açık kırmızı astar üzerinde yer yer koyu kırmızı boya izleri vardır. Hafif

³³⁶ Thompson, bu tarihlendirmesini, Bergama'da açığa çıkarılan benzer bir örnekle desteklemektedir. Bergama'daki mezarda açığa çıkarılan unguentariumla birlikte bir İskender drahmisinin de bulunması bu örneklerin erken Hellenistik olduğu tezini desteklemektedir; Thompson, "Two Centuries of Hellenistic Pottery", 473, 335 Fig. 15- B7, .; Bergama'daki bu örnek Korinth örneği ile de oldukça benzerdir.; Ath. Mitt. XXXIII, 1908, s. 430, 436, pl. XXVI, 1.

³³⁷ Kat. 7 ile benzer forma sahip olan eserin de orijinale en yakın örneği olduğu belirtilmiştir; G. Roger Edwards, *Corinthian Hellenistic Pottery*, Corinth, Vol. 7, No. 3, (1975,), 98-99, pl. 20; 584, pl. 58; 584.

³³⁸ Rotroff - Oliver, *The Hellenistic Pottery from Sardis: The*, 67.

³³⁹ Rotroff - Oliver, *The Hellenistic Pottery from Sardis: The*, 67.

³⁴⁰ Civelek, *Tralleis Nekropolisi Buluntuları*, 109.

parlak ve hafif pürüzlü olan yüzeyde kalker tabakası bulunmaktadır. Astar gövdenin bazı kısımlarında dökülmüştür. Benzer örnekler; Mylasa³⁴¹, Tarsus³⁴², Stratonikeia³⁴³, Atina³⁴⁴ ve Patara'da bulunmaktadır. Mylasa ve Tarsus örnekleri Hellenistik Dönem'e³⁴⁵, tarihlendirilmiştir. A. Balıran, ikinci grup unguentariumlar başlığında incelediği Stratonikeia buluntularını MÖ. 3. yy. ortaları ile MÖ. 2. yy. başlarına³⁴⁶, Boulter, Atina Lenormant Caddesi örneğini MÖ. 4. yy. sonu MÖ. 3. yy. başlarına³⁴⁷ tarihlendirmişlerdir. E. Dünder, Patara unguentariumlarını Tip 2C başlığı altında değerlendirmiş ve MÖ. 4. yy sonu ile MÖ. 3. yy.'ın ilk yarısına tarihlendirmiştir. Patara'da açığa çıkarılan bu örneklerin hiçbir tam değildir. Tüm örneklerin boyundan ya da gövdeden aşağısı tam olarak bulunmuş olup boyları 6-10 cm arasında değişmektedir. Tüm bu benzer örneklerin, Kat. 8'de olduğu gibi, kaide boyunları dolu yapılmıştır. Kat. 8 no'lu unguentarium benzer örnekler ve konteks buluntuları da değerlendirilerek MÖ. 3. yy. in ilk yarısına tarihlendirilebilir.

Tezimizde iğ formu unguentariumların üçüncü tipi olarak değerlendirmeye aldığımız Kat. 9 no'lu unguentarium ağız kenarında ve kaidedeki ufak kırıklar haricinde tamdır. Hafif dışa taşkın ve aşağıya çekilmiş ağızlı, gövdeye doğru daralan silindirik boyunlu, vurgulanmış omuzlu, şişkin oval gövdeli, silindirik kaide boyunlu ve halka kaidelidir. Boyun ve kaide boynu oldukça uzun ve birbirine eşit uzunluktadır. Kaide boynunun doldurulmuş olması ile iç hacmi azalmıştır. Boyun ve ayak yüksekliği Kat. 8 No'lu unguentariuma göre oldukça artmıştır. Benzer örnekler, Priene, Stratonikeia, Tralleis, Akdağ Nekropolü, ve Samsun Müzesi'nde bulunmaktadır. Priene buluntusu Hellenistik Dönem'e³⁴⁸, Stratonikeia buluntuları MÖ. 2. yy. ortaları ile MÖ. 1. yy. ortalarına³⁴⁹, Tralleis buluntuları MÖ. 2. yy. ortalarına³⁵⁰, Akdağ

³⁴¹ Aşkıdıl Akarca, "Mylasa'da Hellenistik bir Mezar", *Belleten* XVI, 63, (1952), 392, Lev. LXXXIX, 34.

³⁴² Hetty Goldman vd., *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Volume I, Plates, Hellenistic and Roman Periods*, ed. Hetty Goldman, (New Jersey: Princeton University Press, 1950), Pl. 135 fig. 248 Pl.187 Fig. 248.

³⁴³ Balıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*, 17, Lev. I, II/1,3-5, Lev. III/1-4.

³⁴⁴ Cedric G. Boulter, *Graves in Lenormant Street, Athens*, *Hesperia* Vol. 32, (1963), 125, Pl 46, J 2.

³⁴⁵ Goldman vd., *Excavations at Gözlü Kule*, Pl. 135 fig. 248 Pl.187 Fig. 248.

³⁴⁶ Balıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*, 18.; Asuman Balıran, "Stratonikeia'dan Unguentariumlar", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 4, (1999), 338, Çizim 1-9.

³⁴⁷ Boulter, *Graves in Lenormant Street*, 125, Pl 46, J 2.

³⁴⁸ Wiegand - Schrader, *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*, Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 1904, s. 426, 428, Abb. 544 fig. 2.

³⁴⁹ Balıran, *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*, 18, 108, Lev. 6 Çizim 1.

³⁵⁰ Civelek, *Tralleis Nekropolisi Buluntuları*, 112, 132, Lev. XXXI; U14, U53. .; Özver, *Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları*, 90, 403, Kat No. 103.

Nekropolü buluntuları ve Samsun Müzesi'ndeki benzer örnek MÖ. 2. yy. ın 2. yarısına³⁵¹ tarihlendirilmiştir. Benzer örneklerine bakılarak Kat. 9'un MÖ. 2. yy. sonu 1. yy. başına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

İğ formu unguentariumların dördüncü tipi olarak değerlendirmeye aldığımız Kat. 10 No'lu unguentarium tamdır. İçeride dönük ağız profili dışa doğru genişletilerek ters ekinus şeklinde yapılmıştır. Boyun başlangıç bölümü genişletilmiş olan unguentarium, gövdeye doğru daralan silindirik boyunlu, oval gövdeli, yüksek silindirik kaide boyunlu ve halka kaidelidir. Boyunda ve gövde üzerinde toplam beş adet siyah boya ile yapılmış bant bezemesi yer almaktadır. Kaide boynu, boyundan daha kısa yapılmıştır. Kat. 10 No'lu unguentariumun kaide boynu, Kat. 8 No'lu unguentariuma göre daha uzun ve dar, Kat. 9'a göre daha kısa yapılmıştır. Pembe renk hamurlu, sarı mika, mineral katkılıdır. Hamur renginde astarlıdır. Boyun ve gövde üzerinde iki adet kalın ve üç adet ince olmak üzere toplam beş adet siyah renk perdahlı bant bezeme yer almaktadır. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Uzunluğu 26.7cm olan Kat. 10 No'lu unguentarium, incelediğimiz iğ formu unguentariumlar içerisinde en uzun olan unguentariumdur. Bu formun büyüklüğü dışında diğer ayırt edici özelliği dış yüzeyde görülen yatay bant bezemeleridir³⁵². Unguentariumlar üzerinde genellikle bezeme az kullanılmaktadır³⁵³. Akdeniz havzasında açığa çıkarılan bu tipteki örneklerin büyük çoğunluğunda yer alan bu bant bezemesinin kökeninin Suriye ve Kıbrıs olduğu düşünülmektedir³⁵⁴. Boyları 19,8 cm - 33,5 cm arasında değişen benzer örnekler, Laodikeia, Atina Agorası, Hierapolis, Tralleis, Tarsus, Akdağ Nekropolü, Metropolis, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunmaktadır. Atina Agorası örneği MÖ. 2 sonu - MÖ. 1. yy. başına³⁵⁵, Hierapolis örnekleri MÖ. 3. yy. son çeyreği MÖ. 2. yy. başına³⁵⁶, Tralleis ve Akdağ Nekropolü örnekleri MÖ. 2. yy. ortalarına³⁵⁷, Tarsus

³⁵¹ Polat, Stratonikeia Akdağ Nekropolü, 278, Tip 1f; Levha 39 c-f; 40 a-c; Çizim 13 f.; Burcu Kaya, Samsun Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Unguentariumlar, (Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021), 26, 75 Kat. No: 35.

³⁵² Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 66.

³⁵³ Akarca, "Mylasa'da Hellenistik bir Mezar", 383-384.

³⁵⁴ Civelek, Tralleis Nekropolisi Buluntuları, 109.

³⁵⁵ Susan I. Rotroff, Hellenistic Pottery the Plain Wares, Agora Volume XXXIII, (New Jersey: 2006), 150, 289, Fig. 61, 405-406.

³⁵⁶ Mehmet Okunak, Hierapolis Kuzey Nekropolü (159D Nolu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları, (Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005), 31, 71, 73-74, Kat. 4, 6, Çiz. 8, 10-11.

³⁵⁷ Civelek, Tralleis Nekropolisi Buluntuları, Lev. XXVII U7, U16, Lev. XXVIII U44; Aynur Civelek, "Stratonikeia Akdağ Nekropolisi'nden Bir Mezar", Anadolu/Anatolia 30, (2006), 55-57, çizim 6, Kat. No 6.

örneği Hellenistik Dönem'e³⁵⁸, örnekleri, Metropolis örneği MÖ. 2. yy. a³⁵⁹, İzmir Arkeoloji Müzesi örnekleri ise MÖ. 2. yy. ın ikinci yarısına³⁶⁰ tarihlendirilmişlerdir. Bölgede yer alan Beylerbeyi I No'lu kurtarma kazısında da benzer formda bir adet unguentarium açığa çıkarılmıştır³⁶¹. Laodikeia Nekropolü'nde ise sadece ağız kenarı ve boyun parçası korunmuş tek bir örnek açığa çıkarılmıştır. UN. T1d başlığı altında değerlendirilen bu unguentarium MÖ. 2. yy. ın ikinci yarısı ile MÖ. 1. yy. başlarına tarihlendirmiştir³⁶². Kat. 10 No'lu unguentariumun MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başına tarihlendirilebilir.

Bozulmuş fusi/iğ form ya da iğ formdan torba forma geçiş formu olarak da değerlendirilebilecek olan Kat. 13 No'lu unguentarium, gövde ve kaide kısmında kırıklar harici tamdır. Kat. 13 no'lu unguentarium tezimizde değerlendirdiğimiz diğer iğ formlu unguentariumdan farklıdır. Dışa çekilerek aşağı sarkıtılmış ağızlı, silindirik ince uzun boyunlu, şişkin küresel gövdeli ve içi dolu ters konik kaidelidir. Gövde üst kısmı daha şişkin yapılmıştır. Bozulmuş fusi/iğ form olarak da değerlendirilebilecek olan bu unguentariumun, Hellenistik iğ formu unguentariumdan gelişerek ve torba gövdeli cam unguentariumlardan etkilenilerek karma bir form olarak kısa bir süreliğine kullanıldığı düşünülmektedir³⁶³.

Bu forma ait benzer örnekler çok yoğun bir şekilde Lykia Bölgesi'ndeki Eşen (Ksanthos) Vadisi kentlerinde açığa çıkarılmıştır. Bölge kentlerinden; Patara, Ksanthos, Letoon ve Tlos'da yoğun olarak açığa çıkarılmaları nedeniyle Eşen Tipi (Küresel Gövdeli) olarak da adlandırılmaktadırlar³⁶⁴. Patara örneklerine bakıldığında küresel gövde genelde kaide boynu olmaksızın kaide ile birleşirken, Kat. 13'de çok kısa bir kaide boynu bulunmaktadır. Patara örnekleri 8,5-16,5 cm arasında değişen boyarda Kat. 13'ün uzunluğu 17,5 cm. dir. Patara'da açığa çıkarılan örnekler genellikle kırmızımsı sarı/kırmızı hamurlu ve hamurla aynı renkte ya da daha açık

³⁵⁸ Goldman vd., Excavations at Gözlü Kule, Pl. 135 fig. 234.

³⁵⁹ Aygün Ekin Meriç, "Metropolis'teki Roma Evinde Bulunan Hellenistik Seramikler ve Düşündürdükleri", Metropolis İonia 2 - Yolların Kesiştiği Yer, Recep Meriç İçin Yazılar, (İstanbul: 2010) 124-125, Kat. No: 3.

³⁶⁰ Tuluk, "Die Unguentarien im Museum von İzmir", 136.;

³⁶¹ Karabay, "Beylerbeyi I No'lu Tümülüs", 240, Res. 12.

³⁶² Şimşek vd. Kat. 10 No'lu Gümüşler Nekropolü buluntusunun Laodikeia üretimi olabileceğini belirtmektedirler; Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 65-66.

³⁶³ DüNDAR, Patara Unguentariumları, 27-30, 127-136.

³⁶⁴ DüNDAR, Patara Unguentariumları, 27-30, 127-136.

renkte uygulanmış ince astarlıdır³⁶⁵. Kırmızımsı sarı renk hamurlu ve hamur renginde astar rengine sahip olan Kat. 13'de Patara unguentariumları ile benzerlik göstermektedir. Benzer örnekler, Atina Agorası, Patara, Laodikeia ve Attouda'da açığa çıkarılmıştır. Bu tipteki unguentariumlar, Laodikeia'da ve Atina Agorası'nda Augustus Dönemi'ne³⁶⁶, Patara'da genel olarak MÖ. 1. yy. dan MS. 1. yy. sonlarına kadar³⁶⁷, Attouda'da MÖ. 1. yy.'a³⁶⁸ tarihlendirilmişlerdir. Muhtemelen Laodikeia üretimi olan Kat. 13 No'lu eser bağlı bulunduğu kontekst ve benzer unguentarium örnekleri ışığında MÖ. 1. yy. ın ilk yarısına tarihlendirilebilir.

3.1.2.2. Bulbous/torba formu unguentariumlar

Gümüşler Nekropolü'nde yapılan kurtarma kazısında iki mezardan üç adet bulbous/torba formu unguentarium açığa çıkarılmıştır. I No'lu fosilli traverten tekne mezarda Kat. 11 ve Kat. 12 No'lu unguentariumlar açığa çıkarılmıştır. Kat. 14 No'lu unguentarium ise VII No'lu fosilli traverten tekne mezarda açığa çıkarılmıştır. Kat. 11 çok soluk kahverengi hamurluyken Kat. 12 açık kırmızı renkli hamura sahiptir. Her iki eser de hamurlarının renginde astarlanmıştır. Kat. 11 gümüş mika, mineral ve kireç katkılıyken Kat. 12 çok az mika ve mineral katkılıdır. Her iki eserin de ağız kenarından başlayıp boyna kadar inen akıtma boya bezemesi vardır. Kat. 14 ise soluk kahverengi hamurlu, hamur renginde astarlı, mika, mineral ve kireç katkılıdır.

Tezimizde torba formu unguentariumların ilk tipi olarak değerlendirmeye aldığımız Kat. 11 no'lu unguentarium ağız kenarında ufak bir kırık harici tamdır. Ağız kenarı içe ve dışa doğru belirgin şekilde çekilerek dışta aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Gövdeye doğru hafifçe genişleyerek gelen silindirik boyundan gövdeye geçiş yumuşaktır. Gövde profili uzamış, omuz ortadan kalkmış, gövdenin ortası şişkin yapılarak bozulmuş bir ovoid gövde ortaya çıkmıştır. Gövde profili düz ve geniş bir diple tamamlanmıştır. Ağız kenarında başlayıp boyun üzerinde devam eden akıtma boya bezemelidir. Bu forma ait benzer örnekler Laodikeia Antik Kenti'nde açığa çıkarılmıştır. Laodikeia örnekleri kırmızı, kahverengi ve kırmızımsı sarı tonlarda

³⁶⁵ Erkan Dündar – Ali Akın Akyol, "Unguentarium Production at Patara and New Unguentarium Form: Archaeological and Archaeometric Interpretation", Adalya 20, (2017),172.

³⁶⁶ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 66, UN.T2.; Henry S. Robinson, Pottery of the Roman Period, Agora, Volume V, (New Jersey: 1959), s. 10, 15, Pl. 73, P8480, P8482.

³⁶⁷ Tip 5c adıyla 3. Tip olarak sınıflandırılan tek bir unguentarium vardır. Bu unguentarium diğer örneklerle göre daha geç, (MS. 1. yy. sonu- 2. yy. başı) bir döneme tarihlendirilmiştir.; Dündar, Patara Unguentariumları, 27-30, 127-136.

³⁶⁸ Şimşek - Okunak, "Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu'ndan Çalınan Seramikler", 185, Kat. No. 4; Lev. 1: 4 fig. 1: d.

hamur renklerine sahip, mika, mineral ve kireç katkılıdır. Yükseklikleri ise 24 cm ile 27.6 cm arasında değişmektedir. Tüm bu ortak özellikler aynı atölyede üretildiklerinin işaret etmesi bakımından önemlidir. Kat. 11'de kahverengi hamur ve 26.7cm.lik yüksekliği ile Laodikeia örnekleri oldukça benzer özelliktedir. Laodikeia Nekropolü kazı bandında UN.T4 başlığında değerlendirilen bu eserler MS. 1. yy.'ın ilk yarısı ile MS. 2. yy.'ın ilk yarısı arasına tarihlendirilmişlerdir³⁶⁹. Bu forma ait benzer örnekler Attouda Antik Kenti'nde, Samsun ilinde yer alan Ledürge Tümülüsü'nde ve Denizli Baklan içesi Karacahöyük mevkii'de gerçekleştirilen kurtarma kazılarında bulunmuştur³⁷⁰. Ledürge Tümülüsü örnekleri MÖ. 1. yy. a³⁷¹ Attouda örneği MS. 2. yy. a³⁷², tarihlendirilmişlerdir. Laflı, Kilikia ve Pisidia unguentariumlarını incelediği doktora tezinde, benzer tipteki unguentariumları, form XIV başlığı altında incelemiş ve bu unguentariumların MS. 1-3 yy. lar arasında üretildiklerini belirtmiştir³⁷³. Kat. 11 No'lu eserimizin de MS. 1. yy. ın ilk yarısı ile MS. 2. yy. ın ilk yarısı arasına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Tezimizde torba formlu unguentariumların ikinci tipi olarak değerlendirmeye aldığımız Kat. 12 no'lu unguentarium ağız kenarında ve dip kısmında ufak kırıklar harici tamdır. Kat. 11 no'lu unguentarium ile aynı ağız kenarı ve boyun profiline sahiptir. Ağız kenarı içe ve dışa doğru belirgin şekilde çekilerek dışta aşağıya doğru sarkıtılmıştır. Gövdeye doğru hafifçe genişleyerek gelen silindirik boyundan gövdeye geçiş yumuşaktır. Torba gövde ince ve uzun yapılmıştır. Ağız kenarından başlayıp boyun üzerinde sonlanan akıtma boya bezeme tipik özelliktir. Açık kırmızı hamurlu, çok az mika ve mineral katkılıdır. Hamur renginde astarlıdır. Ağız kenarından boyna kadar inen soluk kırmızı renkli akıtmalıdır. 20,7 cm yüksekliğe sahip olan Kat. 12 No'lu unguentariumun Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılan benzer örnekleri, bulunan unguentariumlar arasında en yoğun gurubu oluşturmaktadır. Laodikeia Nekropol buluntuları UN.T3k başlığı altında değerlendirilmiş olup, uzunluklarına göre

³⁶⁹ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 75.

³⁷⁰ Salim Yılmaz, vd. " "Denizli, Baklan, İncikli Köyü, Karacahöyük Mevkii'nde Roma Nekropolü 1998 Yılı Kurtarma Kazısı", MKKS 10 (Ankara: 2000), s. 203-204, Res. 12.

³⁷¹ Mahmut Akok, "Samsun İli Havza İlçesi'nin Ledürge Köyü'nde Bulunan Tümülüsler", Belleten, Cilt XII, Sayı 45-48, (Ankara: 1948), 851, Res. 9.

³⁷² Şimşek, "Attouda Nekropolü", 237-238.

³⁷³ Ergün Laflı, Studien zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen und Spätantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Pisidien (Südtürkei): der Forschungsstand und Eine Auswahl von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen, (Köln: Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde Vorgelegt der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Doctoral Thesis, 2003), s. 10-106 Taf. 192 a-e, Taf. 235 f.

iki gruba ayrılmışlardır³⁷⁴. İlk gruba ait unguentariumlar 13,3cm-16,5cm yüksekliğinde, ikinci gruba dahil olan unguentariumlar ise; 18cm-22cm arasında değişen yüksekliklere sahiptirler. Kat. 12, 20.7cm lik yüksekliği ile ikinci gruba dahil olmaktadır. Laodikeia unguentariumlarının hamurları kırmızı, kırmızımsı sarı ve kahverengi tonlarına sahiptir. Bu grupta en yoğun karşılaşılan hamur rengi ise; kırmızımsı sarı ile açık kırmızı renktir. Laodikeia atölyelerinde üretilen bu formdaki unguentariumlar ölçü, hamur, astar ve bezeme anlayışı bakımından lokal üretim özelliklerine sahiptir. Kat. 12 no'lu unguentarium da hamur, form, astar ve ölçüleri göz önüne alındığında Laodikeia üretimi olmalıdır. Bu formdaki Laodikeia üretimi unguentariumların, bulundukları kontekstlere göre Augustus Dönemi (MÖ. 27 - MS. 14) ile MS. 2. yy. in ilk yarısı arasında kullanıldıkları önerilmiştir³⁷⁵. Bu forma ait benzer örnekler Ledürge Tümülüsü'nde bulunmuş olup, bu örnekler, MÖ. 1. yy. a tarihlendirilmişlerdir³⁷⁶. Kat. 12 No'lu eserimizin de MS. 1. yy. in ilk yarısı ile MS. 2. yy. in ilk yarısı arasına tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Torba formulu unguentariumların üçüncü tipi olarak değerlendirmeye aldığımız Kat. 14 numaralı unguentarium, tamdır. Düz ve dışa taşkın dudaklı, uzun silindirik boyunlu, dibe doğru daralan şişkin gövdeli, düz diplidir. Benzer örnekler, Atina, Corinth, Phokaia, Stratonikeia, ve Tarsus³⁷⁷ gibi birçok antik kentte açığa çıkarılmıştır. Agora'da açığa çıkarılan örnekler MS. 1. yy. ortalarına³⁷⁸, Corinth örnekleri Tiberius Dönemine³⁷⁹, Phokaia örnekleri MS. 1. yy. in ilk yarısına³⁸⁰, Stratonikeia örnekleri ise; Geç Hellenistik – Erken Roma Dönemine (MÖ. 1. yy. in ortaları ile MS. 1. yy. in ortaları) tarihlendirilmişlerdir³⁸¹. Kat. 14 no'lu unguentarium, Kat. 3, Kat 4 ve Kat. 5 no'lu kandiller ile birlikte VII No'lu traverten örgü tekne mezarda açığa çıkarılmıştır. Bağlı bulunduğu kontekst ve benzer unguentarium örnekleri ışığında Kat. 14 no'lu unguentarium da MS. 1. yy. ortalarına tarihlendirilebilir.

³⁷⁴ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 73-74.

³⁷⁵ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 73-74.

³⁷⁶ Akok, "Samsun İli Havza İlçesi'nin Ledürge Köyü'nde Bulunan Tümülüsler", 851, Res. 9.

³⁷⁷ Yurtseven, "Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları", 109, Res. 48, Çiz. 36.

³⁷⁸ Robinson, Pottery of the Roman Period, 83-85, Plate 5, G 97.

³⁷⁹ Kathleen S. Wright - R. E. Jones, "A Tiberian Pottery Deposit from Corinth", Hesperia, Vol. 49 No. 2, (1980), 159, Plate 32, Fig. 99.

³⁸⁰ Ömer Özyiğit, "1999 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları", 22. KST, 2. Cilt, (İzmir: 2000), 3-4 Çizim 4.

³⁸¹ Baldıran, Stratonikeia Nekropol Buluntuları, 19, Lev. VIII, 3.

3.1.3. Pişmiş Toprak Çan Gövdeli Dirsekli Kase

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan tek kâse olan Kat. 15 no'lu eser tamdır. Yuvarlatılmış dudaklı, aşağı doğru hafif içe doğru daralan ağızlı, yarım küre şeklinde gövdelidir. Ağızdan gövdeye geçişte keskin bir dirsek bulunmaktadır. Alçak halka kaidelidir. Bu kap hem form hem de hamur özellikleri bakımından, Loeschcke tarafından ES-C/Çandarlı olarak gruplandırılan Çandarlı üretimi olan sigillatolar ile benzerlik göstermektedir³⁸². Doğu Sigillata C/Çandarlı seramiklerinin erken dönem örneklerinde hamur genellikle ince taneli, kahverengi kil yapısına sahiptir. Tümüyle astarlanan kapların yüzeylerinde ise; hafif gölgeli, alacalı koyu kırmızı-turuncu, kırmızı kahverengi renkler hakimdir³⁸³. Kat 15 no'lu eser çok soluk kahverengi hamurlu, yoğun miktarda sarı mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık ve sert dokuludur. Dış ve iç yüzey kırmızı renk astarlıdır. Loeschcke tarafından Type 18 ve 19 ait örneklerin ağız çapları genellikle 7-11 cm arasında değiştiğini belirtilmektedir³⁸⁴. Kap Kario'da bu tip kâselerin ağız çapları 8-11 cm, yükseklikleri 5-6 cm arasında değişmektedir. Kat. 15; 4.2 cm yüksekliğindeki kâsenin ağız çapı 8 cm'dir. Kat. 15 ile oldukça benzer formda ve hamur-astar özelliklerine sahip olan örnek Kap Kario'da K180 no'lu kâsedir. Bu kâse E. Doksanaltı tarafından, Çandarlı erken grup üretimi olduğu belirtilerek MS. 1. yy.'ın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir. Bu formdaki kâseler, hem erken hem de geç dönemde oldukça fazla üretilen ve kullanılan kâselerdir³⁸⁵. Çandarlı üretiminin geç örnekleri MS. 2. yy ortaları ile MS. 3. yy.'ın ortaları arasına tarihlendirilmektedirler³⁸⁶. Benzer örnekler, Atina, Smyrna ve Hadrianopolis'de³⁸⁷ bulunmuştur. Atina Agorası'nda kazılan sarnıç kompleksinin ikinci tabakasında açığa çıkarılan benzer örnek MS. 2. yy. başlarına tarihlendirilmiştir³⁸⁸. Smyrna buluntuları MS. 2. yy. in sonları ile MS. 3. yy. başlarına tarihlendirilmişlerdir³⁸⁹. Hadrianopolis

³⁸² Siegfried Loeschcke, "Sigillata Töpfereien in Tscharndorf", *Att. Mitt.* 38, (1913), 370-371, Form 19.

³⁸³ Ertekin Doksanaltı, Knidos Kap-Krio Kazı Alanı, (Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2006), 471.

³⁸⁴ Derya Erol, "Smyrna Devlet Agorası Buluntusu Terra Sigillatolar", *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı 6, (2016), 81-82.

³⁸⁵ Doksanaltı, Knidos Kap-Krio Kazı Alanı, 473.

³⁸⁶ Erol, "Smyrna Devlet Agorası Buluntusu Terra Sigillatolar", 81-82.

³⁸⁷ Hadrianopolis'deki bu kapların Doğu Sigillata ABC ve Arretina seramiklerinin taklitleri olarak üretildikleri belirtilmektedir.; Leyla Atlı Akbuz, Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008, s. 14-15, 82-83, Kat. No. 32-35.

³⁸⁸ Robinson, *Pottery of the Roman Period*, 22 Plate 4, G 13, Plate 66 G74.

³⁸⁹ Erol, "Smyrna Devlet Agorası Buluntusu Terra Sigillatolar", 83.

buluntuları MS. 2. yy. a tarihlendirilmişlerdir³⁹⁰. Bağlı bulunduğu kontekst ve diğer antik kentlerde açığa çıkarılan benzer örneklerle bakılarak Kat. 15 no'lu kase, MS. 1. yy. sonu - MS. 2. yy. ın ortası arasına tarihlendirilebilir.

3.2. Metal Buluntular

Gümüşler Nekropolü'nde Kat. 27 ve Kat. 29 No'lu iki adet bronz ayna, Kat. 30 ve Kat. 31 No'lu iki adet bronz sonda (spathomele), Kat. 28 No'lu bir adet bronz cımbız/düz tutucu olmak üzere toplam beş adet bronz eser, Kat. 16-Kat. 26 No'lu toplam on adet altın baş süsü ve Kat. 32 No'lu gümüş sikke olmak üzere toplam on altı adet envanterlik eser açığa çıkarılmıştır.

Kat. 16 – Kat.15, Kat. 27 ve Kat. 28 No'lu eserler; A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezardan, Kat.29 ve Kat.30 No'lu eserler ise; H1 No'lu p.t. kiremit çatma mezarda açığa çıkarılmışlardır. Kat. 31 No'lu eserin buluntu yeri belirtilmemiştir. Bir diğer buluntu yeri belirtilmeyen eser olan Kat. 32 No'su ile değerlendirdiğimiz gümüş sikke de madeni buluntular içerisinde incelenecektir.

3.2.1. Aynalar

Antik Dönem,'den günümüze kadar farklı malzemelerden, değişik formlarda yapılan aynalar, Antik Dönem'de günlük kullanımlarının yanı sıra mezar hediyeleri olarak da karşımıza çıkmaktadırlar. Mezar hediyesi olarak bırakılması ile ilgili farklı görüşler bulunan³⁹¹ aynaların yapımında ilk kullanılan malzemeler; su kapları ve siyah, parlatılmış obsidyenlerdir. Ayna yapımında metal kullanımı ise en erken Mısır Erken Hanedanlar Dönemi'nden itibaren karşımıza çıkmaktadır. Altın, gümüş ve genellikle yüzeyi kurşun veya gümüşle parlatılan bronz, sırlı cam aynalar keşfedilene kadar ayna yapımında yaygın olarak kullanılan malzemeler olmuşlardır. Özellikle mezarlarda bulunan aynalar istisnalar dışında kadınlara ait buluntu olarak değerlendirilmekte ve açığa çıkarıldığı mezarın bir kadına ait olduğu kabul edilmektedir³⁹².

³⁹⁰ Leyla Atlı Akbuz, Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2008, s. 14-15, 82-83, Kat. No. 32-35.

³⁹¹ Ölen kişinin ruhunu tutmak, kötü ruhları uzaklaştırmak gibi farklı inanışlar için mezar hediyesi olarak kullanıldığı öne sürülmektedir.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 140-141.

³⁹² Feyzullah Şahin, Patara Metal Buluntuları, Patara V.2, (İstanbul: Ege Yayınları, 2018), 35.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 141.

Gümüşler Nekropolü'nde iki farklı mezardan Kat. 27 ve Kat. 29 no'lu dairesel formlu ve bezemesiz bronz ayna açığa çıkarılmıştır. MÖ. 5. yy. dan itibaren Roma imparatorluk Dönemi sonuna kadar uzun bir süre popüler olarak kullanıldıkları bilinen dairesel formlu, bezemesiz aynalar genel olarak 5-20 cm arasında değişen çapa sahiptirler. Çok uzun bir zaman diliminde kullanılmaları nedeniyle bu tipteki aynaların tarihlendirilmesinde, açığa çıkarıldıkları kontekst buluntuları önemlidir³⁹³. Kenarlıksız ve kulpsuz aynalar ise; Hellenistik ve Erken Roma Dönemleri'nde yaygın olarak kullanılmıştır³⁹⁴. Genellikle dairesel formlu yapılan aynalar saplı ya da sapsız olabilmekteydi. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan farklı boyutlarda yapılmış her iki ayna, ince, dairesel formlu, düz yüzeyli ve bezemesizdir.

A1 no'lu mezardan açığa çıkarılan Kat. 27 no'lu bronz ayna 9 cm çapında 0,25 cm kalınlığındadır. H1 no'lu pişmiş toprak kiremit çatma mezardan iki parça halinde açığa çıkarılan ve birleştirilerek tümlenen Kat. 29 no'lu bronz ayna, 12.6 cm çapında ve 0.3 cm kalınlığındadır. Her iki eserin üzerinde yoğun korozyon ve yeşil patina bulunmamaktadır. Benzer örnekler; Laodikeia³⁹⁵, Teos³⁹⁶, Patara³⁹⁷, Parion³⁹⁸, Samothrace³⁹⁹, Tralleis⁴⁰⁰, Atina⁴⁰¹, Kourion⁴⁰², Nif-Olympus⁴⁰³ gibi birçok antik kentte açığa çıkarılmıştır. Laodikeia Nekropolü'nde bulunan aynaların büyük çoğunluğu da disk formludur. Kentte açığa çıkarılan dokuz aynadan 1 tanesi kare formlu olup 4 tanesi Gümüşler Nekropolü örneğinde olduğu gibi disk formunda ve bezemesizdir. Bu aynaların çapları 10 cm ile 18 cm arasında kalınlıkları ise 0,2 cm ile 0,4 cm arasında değişmektedir. Buluntular, Augustus Dönemi (MÖ. 27-MS. 14) ile MS. 2. yy. ın başı arasına tarihlendirilmişlerdir⁴⁰⁴. MÖ. 5. yy. sonundan Roma

³⁹³ Şahin, Patara Metal Buluntuları, 35.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 141.

³⁹⁴ George H. McFadden, A Tomb of the Necropolis of Ayios Ermoyenis at Kourion, American Journal of Archaeology, Vol. 50, No. 4, (1946), 488, fig. 131-133.

³⁹⁵ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 167, Lev. 131.

³⁹⁶ Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, Kat. No: 107

³⁹⁷ Şahin, Patara Metal Buluntuları, 35.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, Kat. No. 28-32, Levha 10.

³⁹⁸ Cevat Başaran - Hasan Kasapoğlu, "Parion Kazısı Metal Buluntuları", III. ODTÜ Arkeometri Çalıştayı, (2013), 132, Şekil 4; M18, M 73, M 79, M 93, SDJ 2.

³⁹⁹ Dusenbery, Samothrace The Nekropoleis, 493, W12-6.

⁴⁰⁰ Özver, Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, 403, Kat No. 378-378.

⁴⁰¹ Boulter, Graves in Lenormant Street, 129, Pl 53, T 3.

⁴⁰² McFadden, A Tomb of the Necropolis of Ayios, 488, Pl. 131,132,133.

⁴⁰³ 7cm çapa sahip olan bu ayna, MÖ.4-MÖ. 2. yy. arasına tarihlendirilmiş olup Kat. 27 No'lu eserimiz ile benzerlik göstermektedir.; Daniş Baykan, "Metal Finds from Nif-Olympus", Recent Studies on the Archaeology of Anatolia, ed. Ergün Laflı - Sami Patacı, British Archaeological Reports, International Series 2750, (Oxford: 2015), 46, 44; Figs. 3; M.09-139.

⁴⁰⁴ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.1., 167, Lev. 131; 673-676, 681.

İmparatorluk Dönemi sonuna kadar formlarında hiçbir değişiklik olmadan kesintisiz şekilde kullanılmaları nedeniyle stil kritiği yapılamayan disk formlu, bezemesiz aynaların tarihlendirilmesinde, bulundukları kontekstler dikkate alınmaktadır. Buna göre, Kat. 27 No'lu eserimiz konteks buluntuları ile birlikte değerlendirildiğimizde Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Kat. 29 No'lu eserimiz ise bağlı bulunduğu kontekste göre MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başına tarihlendirilebilir.

3.2.2. Tıp Aletleri /Kozmetik Amaçlı Kullanılan Aletler

Kazılarda en sık karşılaşılan buluntular arasında yer alan ve genel olarak tıp aletleri olarak sınıflandırılan eserler, Antik Dönem'den günümüze kadar formlarını fazla kaybetmeden üretilmiş ve kullanılmışlardır⁴⁰⁵. Bu eserlerin bulundukları mezarlarda başka bir tıp aleti daha bulunmuşsa, mezar sahibinin tıp alanında çalıştığını söyleyebilmek mümkün olmaktadır. Ancak bu başlık altında incelediğimiz sonda ve cımbızlar, Antik Dönem'de sadece tıp alanında çalışanların değil, ressamalar, eczacılar gibi meslek gurupları tarafından ya da kozmetik amaçlı olarak kadınlar tarafından da kullanıldığı bilinen malzemelerdir⁴⁰⁶.

Antik Dönem'de tıp aleti yapımında kullanılan en yaygın malzeme demir ve bronzdur. Bunların yanı sıra bakır/kalay karışımı bronz veya bakır/çinko alaşımı pirinç aletlerin de kullanıldığı bilinmektedir. Metalden sonra en yaygın kullanılan malzeme kemik olmakla birlikte cerrahi uygulamaların farklı aşamalarında boynuz, tahta, sünger, iplik gibi çeşitli malzemeler de kullanılmaktaydı. Ecza gereçlerinden; havan, havaneli ve karıştırma tablaları gibi taş malzemeler de tıp gereçleri arasında yer almaktadır⁴⁰⁷.

Gümüşler Nekropolü içerisinde üç farklı mezardan birer adet spatül sonda (spathomele) ve bir adet cımbız/düz tutucu/forceps bulunmuştur. Genellikle Antik Dönem'e ait tıp aletleri içerisinde değerlendirilen ve oldukça geniş bir kullanım alanı olan sondaların, kullanım amacına yönelik birçok farklı tipi mevcuttur (muayene sondası, kaşık sonda, kulak sondası vb.). Spatül uç ilaç karıştırmak için kullanılırken,

⁴⁰⁵ Ünal Demirel, Kibyra Metal Buluntuları, (Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013), 71.

⁴⁰⁶ İter Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri, TTK, (Ankara: 2000), 54, 57-59; Handegül Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal Buluntuları, (Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Mersin 2019), 12.

⁴⁰⁷ Daniş Baykan, Allianoi Tıp Aletleri, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2009). 17-18.

sonda ucu ilacı yaymak için kullanılmaktaydı⁴⁰⁸. Ayrıca diş tedavisinde veya açık yaraların dağlanmasında da kullanıldığı düşünülmektedir⁴⁰⁹. Kullanım alanı çok geniş olduğu için kazılarda ve müzelerde en çok rastlanan sonda tipidir⁴¹⁰. Cımbızlar da tıbbi kullanımın yanı sıra; kandil fitili kaldırma, zanaatkarlar tarafından küçük nesneleri tutma⁴¹¹ ve eplasyon gibi farklı alanlarda da kullanılan aletler olmaları sebebiyle bulundukları kontekste göre değerlendirilmesi gereken eserlerdendir⁴¹². Cımbız/forseps, Erken Tunç Dönemi'nden itibaren sakalları düzeltmek ve almak için kullanıldığı bilinen, ortaya çıkışı oldukça erken olan bir alettir. Kozmetik işlevinin yanı sıra Yunanlı ve Romalı doktorlar tarafından farklı işlemler için kullanım gören cımbızların bu farklı işlemler için farklı formları geliştirilmiştir. Minimum aletle maksimum yarar sağlanması farklı tiplerin ortaya çıkmasının başka bir açıklamasıdır⁴¹³.

3.2.2.1. Düz (ıspatula) uçlu sonda/spathomele - ilaç/krem karıştırma çubukları

Gümüşler Nekropolü'nde bronzdan yapılmış iki adet düz uçlu sonda açığa çıkarılmıştır. Kat. 30 ve Kat. 31 No'su ile incelenen eserlerin gövdeleri yuvarlak kesitlidir. Bir uçları farklı tiplerde düz ucla biten her iki sondanın diğer uçları zeytin çekirdeği formunda bitirilmiştir. Düz uçlu sondaların genellikle her iki ucu da düzdür ancak bizim her iki örneğimizin sadece birer uçları düz yapılmıştır. Zeytin uç karıştırma için kullanılırken spatül uç ezme, ölçme, karıştırma ve karıştırmada kullanılmaktaydı⁴¹⁴.

Kat. 30 No'lu düz uçlu sonda (ıspatula)/spathomele, H1 No'lu p.t. kiremit çatma mezardan açığa çıkarılmıştır. Eser tamdır. Uzun ve oval (U) kesitli olan spatül uçtan dairesel gövdeye geçişte dört adet boncuk bezemesi/boğum yapılmıştır. Sap kısmı zeytin çekirdeği biçiminde topuzla sonlanmaktadır. Yüzeyi mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıba döküm/kalıpta dövme tekniğinde üretilmiştir. Benzer örnekler

⁴⁰⁸ Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 54, 57-59; Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 12.

⁴⁰⁹ Şahin, Patara Metal Buluntuları, 35.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 68.

⁴¹⁰ Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 58-59.

⁴¹¹ Demirel, Kibyra Metal Buluntuları, 31.

⁴¹² Marianne Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit in Baden-Württemberg, Fundberichte Aus Baden-Württemberg 35, (2015), 239-240.

⁴¹³ Ralph Jackson - Susan La Niece, "A Set of Roman Medical Instruments from Italy", Britannia Vol. 17, (1986), 134-139

⁴¹⁴ Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 18, 23.

Philadelphia'da, Baden-Württemberg'de, İtalya'da açığa çıkarılmıştır⁴¹⁵. Benzer örnekler İ. Uzel tarafından da yayınlanmıştır. Philadelphia örnekleri MS. 1. yy. ın ilk yarısı ile MS. 3. yy. arasına⁴¹⁶, Baden-Württemberg örnekleri *Varyant E* olarak sınıflandırılarak Roma Dönemi'ne ⁴¹⁷, İtalya örnekleri MS. 1. ve 2. yy. a⁴¹⁸ ve İ. Uzel tarafından yayınlanan örnekler de Roma Dönemi'ne tarihlendirilmişlerdir⁴¹⁹. Kat. 30 No'lu eser Kat. 9 No'lu unguentarium Kat. 29 No'lu bronz ayna ve Kat. 33 No'lu ilaç karıştırma/kozmetik tablası ile birlikte açığa çıkarılmıştır. Kat. 9 No'lu unguentarium MÖ. 2 yy. sonu ile MÖ. 1 yy. arasına tarihlendirilmiştir. Kat. 30 No'lu düz uçlu sonda da kontekst buluntuları ve benzer örneklerle bakılarak MÖ. 2 yy. sonu ile MÖ. 1 yy. arasına tarihlendirilebilir.

Kat. 31 No'lu düz uçlu sonda (ıspatula)/ spathomele, buluntu yeri belirtilmemiştir. Tek parçadan oluşan eserin spatül ucundaki çok ufak bir kırık ve eksik bulunmaktadır. Spatül uç en uçta muhtemelen yuvarlatılmış uçla sonlandırılmış olmalıdır. Yanları içbükey yapılan spatül kısmı sap bölümüne doğru iki yanda sivri uçlu çıkıntıyla son bulmuştur. Spatül kısımdan dairesel formda yapılmış olan sap kısmına geçişte bir adet boncuk bezemesi/boğum yapılmıştır. Dairesel formlu sap kısmı spatül uca doğru genişletilip düzleştirilmiştir. Diğer uç muhtemelen zeytin çekirdeği biçiminde topuzla sonlanan sonda kısmı kırık ve eksiktir. Kalıba döküm/kalıpta dövme tekniğinde üretilen eserin yüzeyi mat ve hafif pürüzlüdür. Buluntu yeri belirtilmemiş olan bu eserin benzer bir örneği, Laodikeia Antik Kenti'nde açığa çıkarılmıştır. Laodikeia'da açığa çıkarılan benzer örnek, aynı mezardan çıkarılan toplam 90 buluntuyla beraber, Augustus Dönemi'ne (MÖ. 27 – MS. 14) tarihlendirilmiştir⁴²⁰. Benzer örnekler İ. Uzel tarafından da yayınlanmıştır. Bu örnekler genel olarak Roma Dönemi'nden Geç Bizans dönemine kadar tarihlendirilmişlerdir⁴²¹.

⁴¹⁵ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 361; Abb. 15/LA10; Abb.135/MM 18, MM19.

⁴¹⁶ Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 137-139; So110-113.

⁴¹⁷ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit,361; Abb. 15/LA10; Abb.135/MM 18, MM19.

⁴¹⁸ Bu eserlerin dahil olduğu çok sayıdaki tıbbi alet, British Museum tarafından 1968 yılında Londra'daki bir antik eser satıcısından alınmıştır. Bu eserlerin ait olduğu yer olarak sadece İtalya yazdığı başka bir detay olmadığı belirtilmektedir.; Jackson - Niece, "A Set of Roman Medical Instruments from Italy", 121, 122, 130, fig. 4; 33, 34, 35.

⁴¹⁹ Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 242; Lev. LXXXVIII; 22, s. 263; Lev. CIX; 22.

⁴²⁰ Şimşek, Laodikeia Nekropolü, 1.2., 681, 699, Kat. No. 715.

⁴²¹ Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 177, Lev. III;11-12, s. 187, Lev. XV; 3, s. 204, Lev. XXXIX; 2-3, s. 234, Lev. LXXIX; 9, s. 240, Lev. LXXXV; 8.

Haluk Perk koleksiyonundaki benzer örnek Roma Dönemi'ne tarihlendirmiştir⁴²². Baden-Württemberg'de benzer çok sayıda örnek bulunmuştur. Bu örnekler sekiz gruba ayrılarak incelenmiştir. Kat. 31 No'lu eser *Varyant A* olarak sınıflandırılan ve Roma Dönemi'ne tarihlendirilen örnekler ile yakın benzerlik göstermektedir⁴²³. Belçika'da Kremasyon mezar buluntuları arasında da benzer bir örnek açığa çıkarılmıştır. Ucu oval biten bu örnek de buluntularla birlikte değerlendirildiğinde MS. 1. yy. sonları ile MS. 2. yy. başlarına tarihlendirilmiştir⁴²⁴. Patara'da altı adet benzer spatül sondalar açığa çıkarılmış olup, MÖ.1. yy. ın ikinci yarısı ile MS. 1. yy. arasına tarihlendirilmişlerdir⁴²⁵. Kat. 31 No'lu eserimiz de MÖ. 1. yy. sonu - MS. 1. yy. başına tarihlendirilebilir.

3.2.2.2. Cımbız/düz tutucu/forceps

Gümüşler Nekropolü'nde A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezar içerisinden Kat. 28 No'lu bronzdan yapılmış cımbız/düz tutucu açığa çıkarılmıştır. Yassılaştırılmış bronz bir çubuğun kıvrılması ile oluşturulan eser tamdır. Tutucunun uç kısımları düz biterken üstte, tutma kısmında, halka biçiminde bir alan oluşturulmuştur. Kullanım amaçları form değiştirmeksizin Antik Dönem'den günümüze kadar değişmeyen cımbızlar; epilasyon ya da vücuttaki ufak nesnelerin çıkarılmasında kullanılmaktadır⁴²⁶. Benzer örnekler Korinth, Allionia, Philadelphia, Baden-Württemberg, Augusta Raurica ve Tire'de açığa çıkarılmıştır. Korinth örneği Bizans Dönemi'ne⁴²⁷, Baden-Württemberg örnekleri *Varyant G* olarak sınıflandırılarak Roma Dönemi'ne⁴²⁸, İ. Uzel tarafından da yayınlanan benzer örnekler genel olarak Roma Dönemi ile Bizans Dönemine tarihlendirilmişlerdir⁴²⁹. Augusta Raurica'da açığa çıkarılan eserler, konteks buluntularına göre, MS. 2-3. yy. arasına

⁴²² Haluk Perk, "Haluk Perk Koleksiyonundan Antik Dönem Tıp Aletleri", Tıp ve Sanat Dergisi Sayı 27, (2002), Resim 6.

⁴²³ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 242-243, Abb. 15/LA10,; Abb.19/RO 4, RO 5, Abb. 34/MM 2, Abb. 37/DA 5.

⁴²⁴ Ernst Künzl, "Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit, Die Bonner Jahrbücher 182, (1982), 54; fig. 23, s. 55, 76; fig. 46 şek. 3, s. 73.; Bizim örneğimize çok benzeyen bir başka örnek Milne tarafından yayınlanmıştır. Atina'da bulunan bu örneğin dönemi hakkında kesin bir bilgi verilmemiştir; John Stewart Milne, Surgical Instruments in Greek and Roman Times, (Oxford: Clarendon Press, 1907), 61, Plate XIII, Fig. 3.

⁴²⁵ Şahin, Patara Metal Buluntuları, 35.; Foça, Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular, 157-158, Kat. No. 1-6.

⁴²⁶ Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 25.

⁴²⁷ Gladys R. Davidson, The Minor Objects, Corinth XII, (New Jersey: 1952), 282, Plate 116; 2289.

⁴²⁸ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 240-241, ; Abb. 11/HÜ4,; Abb.13/JA2.

⁴²⁹ Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 230; Lev. LXXII; 34, s. 254; Lev. XCVIII; 94, s. 255; Lev. XCIX; 99, s. 293; Lev. CXLII; 8.

tarikhlendirilmişlerdir⁴³⁰. 5,1-7,1 cm uzunluğunda değişen uzunluklarda olan Allionia örnekleri MS. 2-4 yy. lara tarikhlendirilmişlerdir⁴³¹. 5,4-6,1 cm uzunluğunda olan benzer tipteki Philadelphia örnekleri MS.2 -MS.3 yy. a⁴³², 4,55 cm uzunluğunda olan Tire buluntusu ise Roma Dönemi'ne tarikhlendirilmiştir⁴³³. Augusta Raurica buluntularından Kat. 76 ve 77 no'lu eserler Kat. 28 No'lu eserimiz ile oldukça benzer formda ve ölçülerdedir. Bu eserler küçük boyutlu olmalarından dolayı cerrahi alet olmasından ziyade kozmetik amaçlı cımbızlar oldukları belirtilmiştir⁴³⁴. Tüm bu örnekler bulundukları kontekstlere göre tarikhlendirilmiştir. Kat. 28 No'lu eserin açığa çıkarıldığı mezar buluntuları Erken Hellenistik Dönem ile Geç Hellenistik Dönem'e tarikhlendirilmişlerdir. Kontekst buluntuları da göz önüne alındığında Kat 28 No'lu eserimizin de Hellenistik Dönem'e tarikhlendirilebileceği düşünülmektedir.

3.2.3. Altın Baş Süsleri

Tezimizde incelediğimiz 11 altın⁴³⁵ baş süsünü diadem ve çelenk olarak iki ana gruba ayırabiliriz⁴³⁶. A1 mezarından açığa çıkarılan Kat. 16– Kat. 25 No'lu eserler alınlıklı diadem grubunu oluştururken VI No'lu mezardan açığa çıkarılan Kat. 26 No'lu eser ise çelenktir.

3.2.3.1. Alınlıklı diadimler

Diadem “başa sarılan ince şerit bant anlamına” gelmektedir. Diadimler her ne kadar yönetici sınıfı ile özdeşleşen bir takı çeşidi olsa da Antik Dönem'de kadınlar

⁴³⁰ Emilie Riha, *Römisches Toilettgerät und medizinische Instrumente aus August und Kaiseraugst*, Forschungen in August: Römermuseum, (1986). 36-38, Taf. 9,12; 76, 77, 93, 100.

⁴³¹ Baykan, *Allianoi Tıp Aletleri*, 183-184; Kat. Nu. 299,300, 303.

⁴³² Canlı, *Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal*, 165,166; T1, T3.

⁴³³ Ümran Yüğrük “Yaralı Gladyatörlerin Tedavisinde Kullanılan Tıp Aletleri”, *Öğleden Sonra Ölüm Efes Gadyatörleri*, haz. Erdemgil S. - Krinzinger F., (Selçuk: Do-Gü Yayınları, 2002), 91, Kat.7.

⁴³⁴ Riha, *Römisches Toilettgerät und medizinische*, 36.

⁴³⁵ Altın doğal yani kullanılabilir formda doğada bulunan bir metaldir. Doğal halde bulunan dört metal vardır. Bunlar; altın, bakır, meteorik demir ve gümüştür.; R. J. Forbes, *Metallurgy in Antiquity*, (Netherlands: Brill Archive, 1950), 140.; Kuvars damarlarında ve bazı nehirlerde alüvyal olarak bulunur. Doğal haliyle nadiren saftır. Genellikle gümüş bakır veya az da olsa demir alaşımlı halde bulunan altın erken dönemlerde rafine edilmeden kullanılmaktaydı R. A. Higgins, *Greek and Roman Jewellery*, (London: Methuen and co LTD, 1961), s. 3.; Genellikle %10-%50 oranda değişen miktarda gümüş ile alaşımlı olarak bulunur. İçerisinde %20'den daha fazla miktarda gümüş içeren altın, elektron olarak adlandırılır. Kuyumculuk teknikleri ve yapılan tasarım alaşımın bileşiminden etkilendiği için alaşımın içeriği de önem kazanmıştır.; Herbert Hoffmann - Patricia F. Davidson, *Greek Gold Jewelry from the Age of Alexander*, . ed. Axel von Saldern, (Boston: Museum of Fine Arts, 1966), 21.; Atının işlenmeye başlandığı tarih kesin olarak bilinmemekle birlikte ilk olarak işlenmiş halde MÖ. 3. bin yılda Troia II hazinelerinde karşımıza çıkar.; Higgins, *Greek and Roman Jewellery*, 3.

⁴³⁶ Yıldız Akyay - Meriçboyu, *Antik Çağ'da Anadolu Takıları*, (İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, 2001),183.

ve erkekler tarafından günlük yaşamda da takılabilen ve aynı zamanda ölü gömme ritüellerinde de kullanılan takılar arasında yerlerini almışlardır⁴³⁷. Günlük yaşamda kullanılan diademler daha kaliteli işçilik ve daha kalın varaktan yapılırken ölü hediyesi olarak kullanılan diademler daha kalitesiz işçilik ve oldukça ince malzemeye sahiptir⁴³⁸. Hellenistik Dönem’de asalet ve zenginliğin simgesi haline gelen diademler, bu dönemde ölü gömme geleneğinin önemli bir parçası olmuşlardır⁴³⁹. Gümüşler Nekropolü’nde açığa çıkarılan diademlerin tamamı günlük yaşamda takılan diadelere oranla oldukça ince altın şeritlerden oluşturulmuşlardır. Benzer örnekler işlevleri bakımından “ölü takıları” kapsamında değerlendirilmektedir⁴⁴⁰.

MÖ. 4. yy. dan itibaren ince altın levhalardan, kalıba basma tekniğinde kabartma olarak işlenmiş bitkisel motifler ve mitolojik figürlerin işlendiği, şerit ya da alınlıklı diademler yapılmaya başlanır⁴⁴¹. Alınlıklı diademler genel olarak Hellenistik Dönem içerisinde üretilip kullanılan diadem formudur. Bu form Roma Dönemi’nde çok fazla tercih edilmemiştir⁴⁴². MÖ. 4. yy. ortalarından itibaren üst kısmı sivriltilip yükseltilerek üçgen formu verilmiş yuvarlak kenarlı, alınlıklı diademler yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu diademlerin üzerlerinde palmet motifleri veya figüratif sahneler oldukça yaygın kullanılan bezeme öğeleridir⁴⁴³. MÖ. 2. ve 1. yy. a ait alınlıklı diadem örnekleri karşımıza çıkmaya devam eder; ancak bu döneme ait diademlerin alınlık kısımları erken örneklerle göre daha basık, şerit kısımları ise incedir⁴⁴⁴. Bu şekle sahip diademler özellikle Anadolu’da MÖ. 4. ve MÖ. 3. yy mezarlarında sıklıkla açığa çıkarılan takılardır⁴⁴⁵. Roma Dönemi’ne gelindiğinde ise mezarlarda diademler yerini hem daha ucuza mal olması hem de dönemin modasının değişmesi nedeniyle çok ince altın varaktan yapılmış çelenk yaprakları bırakılmaya başlanır⁴⁴⁶.

⁴³⁷ Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, 266.

⁴³⁸ Hoffmann - Davidson, *Greek Gold Jewelry from the Age of Alexander*, 67-68, fig. 7a-7b.

⁴³⁹ Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, 295.

⁴⁴⁰ Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, 266.

⁴⁴¹ Altan Türe, *Kuyumculuk Tarihi 1, Takının Öyküsü*, (İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları IV, 2005), 138.

⁴⁴² Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, 289.

⁴⁴³ Barbara Deppert-Lippitz, *Griechischer Goldschmuck*, Philipp von Zabern, *Kulturgeschichte der antiken Welt*, Band 27, (Mainz: 1985), 195.

⁴⁴⁴ Akyay - Meriçboyu, *Antik Çağ’da Anadolu Takıları*, 185.

⁴⁴⁵ Patricia F. Davidson - JR. Andrew Oliver, *Ancient Greek and Roman Gold Jewelry in the Brooklyn Museum*, ed. Emma Swan - Bernard V. Bothmer, New York: (The Brooklyn Museum, 1984), 29.

⁴⁴⁶ Uygun, “Adana Müzesi’nden Diadem Örnekleri”, 270.

3.2.3.1.1. Bitkisel bezemeli alınlıklı diademler

Kat. 18 No'lu eser 17.5 cm uzunluğunda 2.3 cm genişliğinde ve 1.5 gr ağırlığındadır. İnce bir altın şerit kullanılarak yapılan diademin merkez noktasında kabartma olarak yapılmış dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin altından çıkan kıvrık dallar her iki yana doğru simetrik şekilde devam etmektedir. Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta ve sol uç kısmında belirgindir. Kıvrık dalların bazılarının uçları çentikli, bazılarının uçları ise tohumlar ile sonlanmaktadır. Yuvarlak kenarlar ile sonlanan her iki uçta, diademi başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik⁴⁴⁷ bulunmaktadır. Kabartma şeklindeki motifler, repousse⁴⁴⁸ tekniği ile yapılmıştır. Kuyumculuk tarihi boyunca kullanılan en eski tekniklerden biri olan repousse tekniğinde amaç düz olmayan bir yüz elde ederek ışık-gölge oyunları sağlamaktır⁴⁴⁹. Altın üzerine işlenecek betimlemeler önce sert bir malzeme üzerine kabartma tekniğinde işlenmekteydi. Bu sert malzemeye işlenen figürler, kabartma aletleri ve çekiç kullanılarak madeni eserlerin yüzlerine işlenmekteydi⁴⁵⁰.

Kat. 19 No'lu eser 18.5 cm uzunluğunda 2.3 cm genişliğinde ve 1.55 gr ağırlığındadır. Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta, alttaki silme ise en sağ uçtan ortadaki palmete kadar belirgindir. Kat. 19 No'lu alınlıklı diademin bezemesi Kat. 18 No'lu alınlıklı diadem ile birebir aynı olmakla birlikte karşıdan bakıldığında sağ tarafa gelen uca doğru repousse tekniğinde yapılmış olan bezemenin tahrip olduğu görülmektedir. Kat. 19 No'lu alınlıklı diademin her iki yandaki kenarlarının daha köşeli kesilmiştir⁴⁵¹. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır.

Kat. 20 No'lu eser 18.2cm uzunluğunda 2.1 cm genişliğinde ve 1.6 gr ağırlığındadır. Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta belirgindir. Kat. 18 ve Kat. 19 No'lu eserlere göre alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Kat. 20 No'lu alınlıklı diademin bezemesi Kat. 18 ve Kat 19

⁴⁴⁷Bu delikler bız veya küçükkeskilerle açılmaktaydı.; Hoffmann - Davidson, Greek Gold Jewelry from the Age of Alexander, 25.

⁴⁴⁸ Türkçe karşılığı *kakmadır*

⁴⁴⁹ Gülşün Köroğlu, Anadolu Uygarlıklarında Takı, (İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Ege Yayınları, 2004), 9-10.

⁴⁵⁰ Serra Durugönül, "Nagidos'dan (Bozyazı) Bir Diadem", Olba III, (2000), 138.

⁴⁵¹ Hellenistik Dönem'de ince altın levhaları kesmek için keski kullanıldığı bilinmektedir.; Hoffmann - Davidson, Greek Gold Jewelry from the Age of Alexander, 25.

No'lu alınlıklı diademler ile birebir aynı olmakla birlikte yer yer repousse tekniğinde yapılmış olan bezemenin tahrip olduğu görülmektedir. Her iki yandaki kenarlarının daha köşeli kesilmiştir. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır.

Kat. 21 No'lu eser 18.7 cm uzunluğunda 2.1 cm genişliğinde ve 1.6 gr ağırlığındadır. Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta belirgindir. 20 No'lu alınlıklı diademde olduğu gibi alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Kat. 18,19 ve 20 No'lu alınlıklı diademler de olduğu gibi merkezde bir palmet ve palmetten çıkan kıvrık dallar vardır ancak repousse tekniğinde yapılan bezeme yer yer düzleşmiştir. Ayrıca yer yer yırtıklar oluşmuştur. Esere karşıdan bakıldığında sağ tarafa gelen kıvrık dalların, oldukça özensiz işçilik nedeniyle şerit içine sığmadığı görülmektedir. Her iki yanda yuvarlatılmış kenarlar özensiz işçilik sebebiyle köşeli kesilmiştir. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır.

Kat. 22 No'lu eser 17.8 cm uzunluğunda 2.3 cm genişliğinde ve 1.7 gr ağırlığındadır. Diadem üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmıştır. Kat. 18,19, 20 ve 21 No'lu alınlıklı diademler ile aynı bezemeye sahiptir. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için birer delik açılmış ve yanlar yuvarlatılarak sonlandırılmıştır.

Kat. 23 No'lu eser 18.9 cm uzunluğunda 2.4 cm genişliğinde ve 1.8 gr ağırlığındadır. Kat. 23 No'lu diademin sadece alınlık kısmında kabartma, ince silme belirgindir. Kat. 20 ve 21 No'lu alınlıklı diademlerde olduğu gibi alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Kat. 18,19, 20, 21 ve 22 No'lu alınlıklı diademler ile aynı bezemeye sahiptir ancak repousse tekniğinde yapılan bitkisel bezeme yer yer düzleşmiştir. Her iki yanda yuvarlatılmış kenarlıdır. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır.

Kat. 24 No'lu eser 8.7 cm uzunluğunda, 0,82 gr ağırlığındadır. Esere karşıdan bakıldığında merkezde yer alan palmet figürünün sol tarafından itibaren diğer yarısı yırtık ve eksiktir. Üst kenar boyunca ufak yırtıklar mevcuttur. Diademin alt kısmı kabartma, ince silme ile sınırlandırılmıştır. Kat. 18,19, 20, 21 22 ve 23 No'lu alınlıklı diademler ile aynı bezemeye sahiptir ancak repousse tekniğinde yapılan bitkisel

bezeme yer yer düzleşmiştir. Mevcutta var olan tek yan yuvarlatılmış kenarlıdır ve başın çevresine iple bağlamak için açılmış bir delik bulunmaktadır.

A1 No'lu Pişmiş Toprak Lahit içerisinden çıkarılan Kat. 25 No'lu alınlıklı diadem 0,7 gr lık ağırlığıyla alınlıklı diademler arasında en düşük ağırlığa sahip olan diademdir. Oldukça ince ve düşük ağırlıklı olan eser incelediğimiz diğer alınlıklı diademlerden form olarak oldukça özensiz yapılmıştır. Merkezde oldukça yıpranmış durumda kapalı palmet motifi vardır. Her iki yandaki bezemeler ince malzeme ve özensiz işçilik nedeniyle seçilememektedir. Bir ucu sağlamdır ve bu uçtaki delik tamdır. Diğer ucu ise deliğin olduğu kısmın yarısının dahil olduğu şekilde yırtık ve eksiktir.

Diademlerin üzerinde yer alan palmet ve kıvrık dal bezemesi, MÖ. 4. yy. boyunca mimari süslemelerde ve maden sanatında oldukça popüler süsleme ögesi idi⁴⁵². Bu diadelere bezeme yönünden en yakın örnekler Soloi⁴⁵³, Pydna⁴⁵⁴ ve Veroia⁴⁵⁵ nekropollerinde açığa çıkarılmıştır. Soloi örneği MÖ. 4. yy.'a⁴⁵⁶, Veroia örneği 19.5 cm uzunluğa ve 3.1 cm genişliğe sahiptir ve MÖ. 4. yy. sonuna tarihlendirilmiştir⁴⁵⁷. Merkezde büyükçe yapılmış palmetin alt kısmından çıkan kıvrık dallar iki yana doğru kıvrılarak devam etmektedir. Ancak bu örneklerin, erken Hellenistik Dönem özelliği olarak, alınlıkları oldukça çıkıntılı ve şeritleri geniştir. Gümüşler'de ise alınlıkları basık ve şerit kısımları dar yapılmıştır. A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezardan Kat. 7 ve Kat. 8 No'lu pişmiş toprak unguentariumlar ile Kat. 27 No'lu bronz ayna ve Kat. 28 No'lu bronz cımbız ile birlikte açığa çıkarılmıştır. Kat. 7 ve Kat. 8 No'lu pişmiş toprak unguentariumlar Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilirken Kat. 27 ve Kat. 28 No'lu bronz eserler Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmişlerdir. Erken Hellenistik alınlıklı diademlerin alınlıklarının oldukça

⁴⁵² Hazar Kaba, "Being Rich in Life and Death. Gold and Silver Finds from a 4th Century Tomb in Soloi", *The Northern Face of Cyprus New Studies in Cypriot Archaeology and Art History*, ed. Lâtife Summerer - Hazar Kaba, (İstanbul: Ege Yayınları, 2016), 226-227.

⁴⁵³ Kaba, "Being Rich in Life and Death. Gold and Silver Finds from a 4th Century Tomb in Soloi", 226-227, 237, Fig.2.

⁴⁵⁴ Kaba, "Being Rich in Life and Death. Gold and Silver Finds from a 4th Century Tomb in Soloi", 226-227, 237, Fig.2.

⁴⁵⁵ L. Braggiotti (ed.), *Ancient Macedonia 1988; Ancient Macedonia/Archaia Macedonia, Catalogue of the Exhibition held in the Museum of Victoria*, (Athens: Melbourne: 25 November 1988-19 February 1989, Queensland Museum, Brisbane, 11 March-30 April 1989, Australian Museum, Sydney, 20 May-23 July 1989, 1988), 352-361, fig. 313.

⁴⁵⁶ Kaba, "Being Rich in Life and Death. Gold and Silver Finds from a 4th Century Tomb in Soloi", 225-242.

⁴⁵⁷ Braggiotti, *Ancient Macedonia 1988*, .

yüksek ve şerit kısımlarının da kalın olduğu⁴⁵⁸ dönem ilerledikçe (MÖ. 2. ve 1. yy. larda) alınlıkların daha basık ve şerit kısımlarının inceldiği⁴⁵⁹ bilinmektedir. Tüm bu bilgiler göz önüne alındığında A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezarda açığa çıkarılmış bitkisel bezemeli alınlıklı diademlerin MÖ. 2.-1. yy.'a tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

Tüm bu özellikler göz önüne alındığında eserlerimiz Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebilir⁴⁶⁰.

3.2.3.1.2. Mitolojik ve hayvan bezemeli alınlıklı diademler

Gümüşler Nekropolü A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezar içerisinde Kat. 16 ve Kat. 17 No'lu iki adet figüratif bezemeli alınlıklı diadem açığa çıkarılmıştır. Kat. 16 No'lu eser 17.1 cm uzunluğunda, 2 cm genişliğinde ve 1.45 gr ağırlığındadır. Kat. 17 No'lu eser ise; 18.3 cm uzunluğunda, 2.1 cm genişliğinde ve 1.95 gr ağırlığındadır. Her iki esere karşıdan bakıldığında merkezde Demon Bes yer almaktadır. Demon Bes'in sadece kafası betimlenmiştir. Bes'in iki yanındaki şerit kısmında ise karşılıklı olacak şekilde birer geyik, geyiklerin arkasında birer boğa başı boğa başlarından hemen sonra birer geyik, birer boğa başı ve son olarak tekrar birer geyik yerleştirilmiştir. Toplam atı adet profilden geyik dört adet cepheden boğa başı betimi yer almaktadır. Yanlar yuvarlatılmış kenarlıdır ve başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır⁴⁶¹. Mısır mitolojisinde tanrıların özellikle de Hathor'un hizmetindeki cüce iblislerden biri olan Bes'in⁴⁶² ayrıca lohusaları, yeni doğmuş çocukları koruduğuna ve aynı zamanda, yatakların da koruyucusu olduğuna inanılmaktaydı⁴⁶³. Bes'in Orta Krallık'ta ortaya çıkan betimlemeleri, Yeni Krallık'ta ve Akdeniz ülkelerinde Roma Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Mısır ikonografisinde, ayakta durur, yürür, dans eder ve oturur halde olmak üzere toplam dört farklı tipte betimlenen Bes, geniş ve basık yüzlü, uçları kıvrık sakallı, yuvarlak aslan kulaklı, elleri kalçada duran grotesk bir betimleye sahiptir. Kafasına genellikle bir tür abaküs üzerine yerleştirilmiş tüylerden bir taç takar ve başı göğsüne sarkan

⁴⁵⁸ Deppert-Lippitz, Griechischer Goldschmuck, 195.

⁴⁵⁹ Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 185.

⁴⁶⁰ Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 185.

⁴⁶¹ Bu bağlama delikleri, Kat. 17 No'lu eserin şeridinin en sonda betimlenen iki geyiğin ve Kat. 16 No'lu eserin karşıdan bakıldığında sağ şeridinde en sonda betimlenen geyiğin kalça kısmına denk gelmiştir.

⁴⁶² Tran Tam Tine, "Bes", LIMC 3/1 (1986), 106.

⁴⁶³ Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 195, Dip Not 65.

kuyruğu sarkık veya kanatlı aslan derisi giymiş halde betimlenir⁴⁶⁴. Hellenistik ve Roma Dönemleri'nde; buruşuk bir yüze, tıknaz bir vücuda ve çok kısa bacaklara sahip grotesk bir cüce olarak betimlenir⁴⁶⁵. Geniş basık bir yüz, sarmal olarak yapılmış aslan kulaklar, alında birden fazla olukla çizilen hacimli kaşlar, kalkık burun, dişleri ve sarkık dili ortaya çıkaran açık bir ağız ve uçları kıvrılmış sakal, Hellenistik ve Roma Dönemi Bes betiminin karakteristik yüz detaylarıdır⁴⁶⁶. Bes ilk olarak tanrı Horus'un doğum yapan kadınların koruyucusu olarak karşımıza çıkar⁴⁶⁷.

Gözlerini kocaman açıp dilini dışarı çıkarması kötü ruhları korkutmak içindir. Bakışlarıyla kör edebildiğine inanılır⁴⁶⁸. Bes'in Roma Dönemi'nde Akdeniz çevresinde tapınımı zirveye ulaşsa da yine de ikincil bir tanrı olma vasfı devam etmiştir. Mısır dışında açığa çıkarılan Roma Dönemi'ne ait betimlerinin özellikle İsis kültürü'nün geliştiği şehirlerde açığa çıkarıldığı bilinmekle birlikte tanrıça Athena ve tanrı Dionysos ile bağı olduğu da bilimektedir⁴⁶⁹. Üzerinde Bes betimi yer alan başka bir diadem örneğine ulaşılammış olmakla birlikte Meriçboyu üzerinde Bes betimi yer alan bu diademlerin Mısır'dan geldiklerini öne sürmektedir⁴⁷⁰. Lykos Vadisi'nin önemli yolların kavşak noktasında olması, ayrıca deniz ticaretni de olanaklı kılan coğrafi yapısı göz önüne alındığında bu durum doğru kabul edilebilir. Ancak Bes betiminin Akdeniz havzasında birçok antik kentte; Athena, Dionysos gibi tanrılar ile ilişkili betimlemelerinin⁴⁷¹ olması göz ardı edilmemelidir. Kat. 16 ve Kat. 17 No'lu merkezde Bes betimi yer alan diadimler açığa çıkarıldıkları A1 No'lu mezar buluntuları ile birlikte değerlendirildiğinde Geç Hellenistik Dönem'e tarihlendirilebileceği düşünülmektedir.

3.2.3.2. Altın çelenk

VI No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılan Kat. 26 No'lu eser; her biri mersin yaprağını andıran üç yapraklı, toplamda on üç yapraktan oluşmaktadır. Oldukça ince altın levhadan üretilmiş olan çelenk yapraklarının bazılarında eksik parçalar ve yırtıklar bulunmaktadır. Toplam 1,7 gr ağırlığındadır.

⁴⁶⁴ Tine, "Bes", 106.

⁴⁶⁵ Tine, "Bes", 107.

⁴⁶⁶ Tine, "Bes", 107.

⁴⁶⁷ Tine, "Bes", 108.

⁴⁶⁸ Tine, "Bes", 108.

⁴⁶⁹ Tine, "Bes", 108.

⁴⁷⁰ Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 195, Dip Not 65.

⁴⁷¹ Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 195, Dip Not 65.

Çelenkler Klasik Dönem'den Geç Roma Dönemi'ne kadar kullanılmıştır. Onurlandırma ya da dini törenlerde takılabildiği gibi cenaze törenlerinde ölülerin alınlarına da takılabiliyordu⁴⁷². Roma Döneminde kişi öldükten sonra en iyi elbiseleri giydirildikten sonra büyük ve yüksek bir yatağa yatırılarak sergilenmekteydi (collocatio). Ölen kişi sıradan vatandaş olan bir erkekse, hayatında bir zafer kazanmış gibi başına bir taç takılmaktaydı⁴⁷³. Mezarlarda açığa çıkarılan çelenkler ölü kültü ile ilişkili olsa da formu ve bezeme anlayışı günlük yaşamda kullanılan çelenkler ile paralellik göstermektedir⁴⁷⁴. Tanrılara bir adak olarak çelenk takmak veya bağışlamak için; dini törenler, geçit törenleri veya bayramlar gibi sayısız fırsat bulunmaktaydı. Örneğin Apollon'a defne, Dionysos'a sarmaşık dallarından çelenkler sunulmaktaydı⁴⁷⁵.

Erken Hellenistik Dönem çelenklerin mersin yaprakları, uzun ve tekli yapraklar halinde karşımıza çıkmaktadır. Üç yapraklı cenaze taşlarının prototipi sayılabilecek bu mersin çelenkleri, MÖ. 2. yy. ın ortalarından itibaren tek bir altın levhadan kesilen ikili ya da üçlü yapraklar olarak cenaze taşlarında karşımıza çıkmaya başlar⁴⁷⁶. Mersin ya da zeytin yaprağı olduğu düşünülen Teselya Pelina'da açığa çıkarılmış tek bir altın levhadan ikili ve üçlü olarak kesilmiş yapraklar MÖ. 2. yy. ortalarına tarihlendirilmişlerdir⁴⁷⁷. Kat. 26 No'lu eserimizdeki gibi yaprakları tek bir altın levhadan üçlü ve daha şematik mersin yapraklı taşlar MÖ. 1. yy. a ait cenaze çelenkleri olarak karşımıza çıkmaktadır⁴⁷⁸. Ukrayna'nın Kırım kentinde yer alan Ust-Alma Nekropolü'nde MS. 1. yy. a tarihlenen mezar komplekslerinde de şematik olarak tek bir altın levhadan kesilmiş üçlü mersin yapraklı çelenk açığa çıkarılmıştır⁴⁷⁹. Kat. 26 No'lu eserimize benzer örnek Karadeniz'in batı kıyısında yer alan Anchialos Antik Kenti'nde açığa çıkarılmıştır. Soylu bir kadına ait olduğu tespit edilen mezardaki

⁴⁷² Cristine Alexander, *Jewelry the Art of the Goldsmith in Cassical Times as Illustrated in the Museum Collection* by Cristine Alexander, (New York: Metropolitan Museum of Art Publications, 1928), 45.

⁴⁷³ Aynur Civelek, "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri", *Arkeoloji ve Sanat* 124, 72.

⁴⁷⁴ Deppert-Lippitz, *Griechischer Goldschmuck*, 196.

⁴⁷⁵ Deppert-Lippitz, *Griechischer Goldschmuck*, 196.

⁴⁷⁶ M. Tonkova, "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery", *Actualité de la recherche sur les mobiliers non céramiques de l'Antiquité et du haut Moyen Age*, ed. S. Raux, vd. Actes de la table ronde européenne instrumentum, (2012), 714.

⁴⁷⁷ Tonkova, "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery", 714, fig. 24.

⁴⁷⁸ Tonkova, "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery", 714.

⁴⁷⁹ Tonkova, "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery", 669-716.

çelenk yaprakları MÖ. 1. yy. sonu ile MS. 1. yy. başına tarihlendirilmiştir⁴⁸⁰. Anchialos örneğinde üçlü yaprakların sap kısımlarında bağlamak için delikler açıldığı görülmektedir. Kat. 26 No'lu eserimizde ise bu delikler bulunmamaktadır. Taç üçlü yaprakların yapıştırılmasıyla oluşturulmuş olmalıdır. Kıbrıs Müzesi'nde yer alan benzer iki çelenk Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir⁴⁸¹. Keramaikos'da kremasyon kabı içinde açığa çıkarılan tek levhadan kesilmiş üç yapraklı çelenk, Hellenistik Döneme tarihlendirilmiştir⁴⁸²

Tam olarak bulunduğu mezardaki konumu veya diğer buluntularla ilişkisi hakkında hiçbir bilgi aktarılmamış olan Kat. 26 No'lu mersin yapraklı çelenk, Kat. 33 No'lu karıştırma/kozmetik tablası, Kat. 10 No'lu unguentarium ve Kat. 30 No'lu düz uçlu sonda/spathomele ile birlikte, VI No'lu fosilli traverten tekne mezarda açığa çıkarılmıştır. Kat. 26 No'lu eser benzer örnekler ve aynı mezardan çıkarılan eserler ile birlikte değerlendirildiğinde MÖ. 1. yy. a tarihlendirilebilir.

3.2.4. Sikkeler

Gümüşler Nekropolü'nde N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride, 1 adet bronz ve 1 adet gümüş sikke açığa çıkarıldığı belirtilmiştir⁴⁸³. V No'lu fosilli traverten tekne mezarda açığa çıkarılan bronz sikke ile ilgili "Hellenistik Dönem'e ait MÖ. 2. yy. Işın Saçlı Helios portresinin yer aldığı bronz sikke bir Caria sikkesidir" ifadesi kullanılmıştır⁴⁸⁴. Ancak bu sikke envanterlik değil etütlük olarak kayıt edilmiştir⁴⁸⁵. Görsel veya yazılı başka herhangi bir veri bulunmadığı için bu sikke tarihlendirilememekle birlikte içinden çıkarıldığı V No'lu fosilli traverten tekne mezar, buluntularına göre MÖ. 2. yy. ile MÖ. 1. yy. ın ilk yarısı arasına tarihlendirilmiştir. Ayrıca N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride de elimizde görseli olmayan bu sikke MÖ.2. yy. a tarihlendirilmiştir⁴⁸⁶.

⁴⁸⁰ Tonkova, "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery", 699, 714, fig. 8. p. 669-716.

⁴⁸¹ Angeliki Pierides, Jewellery in the Cyprus Museum, Republic of Cyprus Ministry of Communications & Works Department of Antiquities, Picture Book No. 5, (Cyprus: Department of Antiquities, 1971), 46; 2-3, Pl. XXXI 2-3.

⁴⁸² Kurtz - Boardman, Greek Burial Customs, 163, 156 res.39.

⁴⁸³ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 294.

⁴⁸⁴ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 294.

⁴⁸⁵ Kurtarma Kazısını gerçekleştiren arkeolog Nesrin Karabay ile yapılan görüşmede, bildiride bahsedilen ancak envanter defterinde yer almayan eserlerin etütlük olarak değerlendirilen eserler olduğu şifai olarak tarafımıza bildirilmiştir.

⁴⁸⁶ Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 294.

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olan diğer sikke Kat. 32 No'su ile incelediğimiz ve buluntu yeri belirtilmemiş olan gümüş sikkedir. Müze kayıt bilgilerine göre ön yüzde ışın taçlı ve sağa doğru profilden betimlenen Helios başı, arka yüzde ise kare incus içinde gül ve üst boşlukta magistrat⁴⁸⁷ ismi (kayda geçirilmemiş) yer almaktadır. Bu sikke bir Rodos sikkesidir. Rodos'un *plinthophorik*⁴⁸⁸ sikkelerinde ön ve arka yüz tipleri MÖ. 400'lerde başlayan ve gelenekselleşen serilerinde olduğu gibi yine Helios başı ve kentin etniğine işaret eden gül motifi şeklinde devam eder. Geleneksel tiplerden farklı olarak bu yeni serilerde Helios'un başı artık cepheden gösterilmek yerine profilden sağa bakar şekilde gösterilmiş ve ışın tacı eklemesi yapılmıştır. Arka yüzdeki gül motifi ise 'plinthos' (Plinthos, külçe yahut tuğla) şeklindeki sığ ve çukur bir kare (incus) içine yerleştirilmiştir⁴⁸⁹. Rhodos'un, Nümismatik literatüründe "*plinthophorik sikkeler*" olarak adlandırılan bu sikkeleri yaklaşık olarak M.Ö. 190'dan M.Ö. 84'e kadar darp ettiği bilinmektedir. Rhodos, geleneksel sikkelerinde kullanmış olduğu Attika ağırlık sistemini bırakarak yeni darplarını Hellenistik Dönem'in daha hafif olan ağırlık standartlarına uyarlamıştır. Bu yeni sistemde darp ettiği gümüş drahmi birimi ve fraksiyonlarının yanı sıra bronz emisyonları da bulunan *plinthophorik* sikkeler, M.Ö. 188'deki Apameia Barışı'yla Roma'nın, Karia ve Lykia'nın batısının kontrolünü Rhodos'a bırakmasının ardından M.Ö. 167'deki adanın bölgedeki hâkimiyetinin kalkmasına değin bu iki bölgedeki pek çok kentte de darp edildiği görülür⁴⁹⁰. Kat. 32 No'su ile incelediğimiz gümüş Rodos sikkesi, yukarıdaki tarih aralığı içerisine yerleştirilebilir. Ancak yaklaşık yüzyıllık bir zaman aralığına yayılan bu periyodu, müze envanter kayıtlarından ulaşabildiğimiz bilgiler ve sikkeye ait görsel veriler kısıtlı

⁴⁸⁷ Magistrat: Antik Yunan kent-devletlerinde yüksek devlet memuru. Sikke darbından sorumlu, yetkili memur. Çoğunlukla sikkenin arka yüzünde bu memurun ismi ya da isminin kısaltması bazen de ön veya arka yüzde isminin harflerinden oluşan monogram yer alır.

⁴⁸⁸ Geleneksel sikkelerinde Rodos, kullanmış olduğu Attika ağırlık sistemini bırakarak yeni darplarını Hellenistik Dönem'in daha hafif olan ağırlık standartlarına uyarlamıştır. Bu yeni sistemde darp ettiği gümüş drahmi birimi ve fraksiyonlarının yanı sıra bronz emisyonları da bulunan *plinthophorik* sikkeler, M.Ö. 188'deki Apameia Barışı'yla Roma'nın, Karia ve Lykia'nın batısının kontrolünü Rhodos'a bırakmasının ardından M.Ö. 167'deki adanın bölgedeki hâkimiyetinin kalkmasına değin bu iki bölgedeki pek çok kentte de darp edildiği görülür.; Richard Ashton, "The Attalid Poll-Tax", *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104, (1994), 57, 60.

⁴⁸⁹ Rodos sikkelerinin büyük ölçüde bu yeniden tasarımının nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, yaygın görüş, bunun M.Ö. 188'de Apameia Barışı hükümleri uyarınca mevcut değişikliklere uymak için yapıldığı yönündedir; Ashton, "The Attalid Poll-Tax", 58; Richard Ashton - Gary Reger, "The Pseudo-Rhodian Drachms of Mylasa Revisited"; *Agoranomia: Studies in Money and Exchange Presented to John H. Kroll*, ed. Peter Van Alfen, (2006), 127-30.

⁴⁹⁰ Ashton, "The Attalid Poll-Tax", 57, 60.

olduğundan sınırlamak zordur. Bu nedenle G.K. Jenkins'in kendi içinde gruplandırarak tarihlendirdiği⁴⁹¹ *plinthophorik* Rodos gümüş sikkeleri içerisinde hangi grupta yer aldığı konusunda net bir şey söylemek imkansızdır. Kat. 32 No'lu sikkeyi, söz konusu drahmi birimindeki gümüş sikke tipinin darp edildiği en geniş tarih aralığı içerisinde göstermeyi, ancak bunu yaparken de envanterin bulunduğu alandan elde edilen diğer buluntuları da göz önünde tutarak bu geniş tarih aralığı içerisinde MO. 89-85 yerleştirmeyi ve bunlarla birlikte referans gösterimini ise yaptığımız literatür taraması sonucunda söz konusu sikke tipinin sikke kataloglarındaki niceliğinin fazla olması nedeniyle gramaj ve ölçü bilgilerine en yakın olanlar üzerinden değerlendirmenin uygun olacağını düşündük. N. Karabay tarafından yayınlanan bildiride "bulunan gümüş Rhodos sikkesinin (Drahmi) İÖ. 88'den sonra basılmadığı bilinmesi ise nekropolün bu tarihten sonraki dönemde yapıldığını göstermektedir." şeklinde yer alan ifade de bu tarihlendirmeyi desteklemektedir⁴⁹².

3.3. Taş Buluntu

Roma Dönemi'nde yaygın olarak kullanılan farmasötik ekipmanlardan biri olan ilaç karıştırma/kozmetik tablası⁴⁹³, taş, kireç taşı, silikat (volkanik taş) veya mermer gibi çok çeşitli taş malzemeden yapılan, küçük, dikdörtgen bir palettir⁴⁹⁴. İyileştirici bitkisel özlerin ezilmesi, karıştırılması veya kozmetik amaçlarla boya hazırlanması için kullanıldığı bilinen ilaç karıştırma tablalarının⁴⁹⁵ aynı zamanda bileme taşı olarak da kullanıldıkları bilinmektedir⁴⁹⁶. İnce ya da kalın dikdörtgen formlu yapılan ilaç karıştırma tablalarının muhtemelen ön yüzü olan taraf daha geniş yapılırken konik bir geçişle bağlanan arka yüz daha küçük yapılmaktaydı⁴⁹⁷. Karışımlar ön yüzde hazırlanmaktaydı⁴⁹⁸. Bu tablalar genellikle bronz, ahşap ya da deri kılıfların içinde muhafaza edilmekteydi. Ahşap ve deriden yapılmış muhafaza kapları maalesef günümüze kadar ulaşmamıştır⁴⁹⁹. Bu tablalar genellikle spatül

⁴⁹¹ G. K. Jenkins, "Rhodian Plinthophoroi - a Sketch": KraayMørkholm Essays - Numismatic Studies in Memory of C.M. Kraay and O. Mørkholm, ed. G. Le Rider, K. Jenkins, N. Waggoner, U Westermark, Louvain-la-Neuve (1989), 101-125.

⁴⁹² Karabay, "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı", 292.

⁴⁹³ Jackson - Niece, "A Set of Roman Medical Instruments from Italy", 169.

⁴⁹⁴ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 249.

⁴⁹⁵ Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 28.

⁴⁹⁶ Milne, Surgical Instruments in Greek, 167.

⁴⁹⁷ Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 30.

⁴⁹⁸ Arka yüz stand görevi görmekteydi. Karışımların ön yüzde hazırlandığı, bu yüzde bulunan çentik izlerinden de anlaşılmaktadır (özellikle yağlı bitkiler ezilirken bu izler oluşmuş olmalıdır); Riha, Römisches Toilettgerät und medizinische, 43.

⁴⁹⁹ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 250.

sondalar, dikdörtgen veya silindirik kutular ile birlikte bulunmaktadır⁵⁰⁰. Gümüşler Nekropolü'nde H1 No'lu p.t. kiremit çatma mezar içerisinde Kat. 33 No'lu taş malzemeden yapılmış; ilaç karıştırma tablası/kozmetik tablası/palet olarak kullanıldıkları yere göre farklı adlarla adlandırılan buluntu açığa çıkarılmıştır.

3.3.1. İlaç Karıştırma Tablası/Kozmetik Tablası/Palet

Gümüşler Nekropolü'nde Kat. 33 No'su ile incelediğimiz bir adet ilaç karıştırma/kozmetik tablası açığa çıkarılmıştır. Eserin arka yüzünün büyük bir kısmı ile köşelerinden biri kırık ve eksiktir. İnce taneli, sarımsı taştan yapılan dikdörtgen formulu olan tablanın uzunluğu 5,5 cm, genişliği 3,8 cm dir. Ön yüzden daha küçük olan arka yüze konik bir geçiş yapılmıştır. Ön yüz oldukça pürüzlüyken arka yüzün ve konik yanların sağlam kalan kısımları pürüzsüzdür. Benzerleri İtalya, Augusta Raurica, Philadelphia, Salzburg, Gallia Belgica, Baden-Württemberg gibi merkezlerde bulunmuştur. İtalya, Augusta Raurica, Baden-Württemberg, Salzburg ve Gallia Belgica örnekleri Roma Dönemi'ne⁵⁰¹, Philadelphia örnekleri MS.1- 3. yy.'a⁵⁰² tarihlendirilmişlerdir. Efes, Kolophon, Bolu Müzesi'nden örnekler ile Haluk Perk koleksiyonundaki benzer örnek de Roma Dönemi'ne tarihlendirmiştir⁵⁰³. Philadelphia örnekleri 7,1-10,4 cm arasında uzunluğa 6,1-6,8 cm genişliğe, Augusta Raurica örnekleri 6,6-13,5 cm arasında uzunluğa 6,1-6,8 cm genişliğe, Efes, Kolophon ve Bolu Müzesi örnekleri 7,6-12 cm uzunluğa 4,5-7,5 cm arasında değişen genişliğe sahiptir. 5,5 cm uzunluk ve 3,8 cm lik genişliği ile Kat. 33 No'lu eserimiz yukarıda incelenen örneklerle göre boyutu en küçük olan ilaç karıştırma/kozmetik tablasıdır. Kat. 33 No'lu ilaç karıştırma/kozmetik tablası Kat. 9 No'lu unguentarium, Kat. 29 No'lu ayna ve Kat. 30 No'lu düz uçlu sonda ile birlikte, H1 No'lu P.T. kiremit çatma mezarda açığa çıkarılmıştır. Kat. 9 No'lu unguentarium MÖ. 2 yy. sonu ile MÖ. 1 yy. arasına tarihlendirilmiştir. Kat. 33 No'lu ilaç karıştırma/kozmetik tablası da kontekst buluntuları göz önüne alındığında MÖ. 2 yy. sonu ile MÖ. 1 yy. arasına tarihlendirilebilir.

⁵⁰⁰ Jackson - Niece, "A Set of Roman Medical Instruments from Italy", 169.

⁵⁰¹ Müller-Dürr, 'Medizinische' Instrumente der Römerzeit, 260,261, 293, 336,338,340,346; Abb. 10/HB9, HB10, HB11; Abb.12/HÜ28, HÜ30, Abb.14/KÖ19, Abb.20/RO23.; Riha, Römisches Toilettgerät und medizinische, 46,48, Taf.18-24.; Jackson - Niece, "A Set of Roman Medical Instruments from Italy", 130-132, 160, Fig. 5; 38.; Künzl, "Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden, 105-106,Abb. 84-85, fig. 12.

⁵⁰² Canlı, Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal, 177-179; Kt1 - Kt3.

⁵⁰³ Perk, "Haluk Perk Koleksiyonundan Antik Dönem Tıp Aletleri", Resim 6.; Uzel, Anadolu'da Bulunan Antik Tıp, 141, Lev. L, 27, LV, 51; Lev. CXIII, 34, Lev. CXLII,5.

SONUÇ

Gümüşler Nekropolü, Gümüşler beldesi, Şemikler Mahallesi, Cinkaya Mevkiinde Denizli Erbakır Fen Lisesi'nin bahçesi olarak planlanan alanda, 13/10/1997 tarihinde, Denizli Belediyesine ait dozer ile yapılan tesviye çalışmaları sırasında bir adet pişmiş toprak lahit mezar açığa çıkarılması ile tespit edilmiş ve 17/10/1997 tarihinde kurtarma kazısı başlatılmıştır. Denizli Müze Müdürlüğü'nce yapılan kurtarma kazısı 17/10/1997 ile 17/11/1997 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Alanda oluşturulan 5x5 m. lik toplam 27 adet açmada, pişmiş toprak kiremit çatma ve lahit olmak üzere iki farklı tipte 17 adet mezar açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkarılan eserlerin bulundukları konum, mezarlardaki gömü ile ilişkisi hakkında yeterli veri aktarılmamış olmakla birlikte Gümüşler Nekropolü'nün kuzeydoğusuna kuş uçuşu 6,27 km. mesafede yer alan Laodikeia Antik Kenti'nde açığa çıkarılan mezarlar ve buluntular ile yakın benzerlik gösterdiği anlaşılmaktadır. Gümüşler Nekropolü'ne ait mezarların lokalizasyonuna bakıldığında Laodikeia Antik Kenti'nin territoryumunun yönetim bölgelerinden Panasios bölgesinin sınırları içerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır.

Lydia, Karia ve Phrygia Bölgeleri'nin arasında sınır oluşturan aynı zamanda iklimin güzel olması, tarıma elverişli toprakları, önemli yol ağlarının güzergahlarında olması sayesinde Lykos Vadisi'de Kalkolitik Dönemden (MÖ. 5000 - 3000) Bizans Dönemi'ne kadar kesintisiz olarak yerleşim yapılmıştır. Lykos Nehri aracılığıyla yapılan sal taşımacılığı da iç kesimlerde ve bölgede üretilen ürünlerin ticaretinin yapılmasını sağlayan bir başka ticaret alternatifiydi. Ayrıca doğuda Arabissos Antik Kenti'nde son bulan Roma yol ağı Karura, Attouda, Laodikeia ve Kolossai Antik Kentleri'nden geçmesi bölge kentlerinin büyümelerine ve zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Lykos Vadisi'nde yer alan Antik Kentlerin nekropol alanlarındaki mezarların; ölen kişinin sosyal statüsü, zenginliği, dini inançları, bölgede ulaşılabilir olan malzemeler ve topografya gibi etmenlere göre şekillendiği tespit edilmiştir. Yine

mezarlara bırakılan hediyeler de döneme ve kişinin sosyo-ekonomik durumuna göre tespit edilmiştir. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahit, pişmiş toprak kiremit çatma ve fosilli traverten tekne mezarların bölgede kolay ulaşılabilir malzemelerden yapıldıkları görülmektedir.

Laodikeia, önemli yolların kesişme noktasında olması, ticarete elverişli mallar üretebilmesi, Lykos Nehri aracılığıyla deniz ticaretinin de yapılabilmesi ve herhangi bir saldırıya karşı güvenli olan konumu sayesinde Lykos Vadisi'nin merkezi olmuştur. Kentin territoryumunun yaklaşık 30.000 hektarlık bir alana yayıldığı bilinmektedir. Lykos Vadisi'nin yaklaşık olarak üçte ikisine tekabül eden bu rakam Vadinin Laodikeia Antik Kenti tarafından domine edildiğini göstermektedir. Xoroi-Hieron sistemi olarak adlandırılan sistemle kontrol altında tuttuğu bu geniş hinterlandın Eleinokapria, Kilarazos ve Panasios olmak üzere üç yönetim bölgesine ayrıldığı ve Erbakır Fen Lisesi bahçesinde açığa çıkarılan Gümüşler Nekropolü'ne ait mezarların da bu yönetim bölgelerinden Panasios bölgesinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Mezarların tipleri, mezar yapımında kullanılan malzemeler ve mezarlarda açığa çıkarılan eserler de Laodikeia Nekropollerinde açığa çıkarılan mezarlar ve buluntular ile paralellik göstermektedir.

Gümüşler Nekropolü'nde lahitler ve kiremit çatma mezarlar olmak üzere iki farklı tipte mezar açığa çıkarılmıştır. Lahit mezarlar yapıldıkları malzemelere göre pişmiş toprak lahitler ve fosilli traverten tekne mezarlar olmak üzere iki farklı alt tipe ayrılmaktadır. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan bu lahitlerden sayıca en büyük grubu fosilli traverten tekne mezarlar oluşturmaktadır. Termal su kaynakları sayesinde traverten oluşumunun fazla olduğu Lykos Vadisi'nde, fosilli traverten tekne mezarlar yalnızca Laodikeia Nekropolü'nde açığa çıkarılmıştır. Kendi içlerinde bir yön birlikteliği bulunmayan bu mezarlardan III, IV ve V No'lu fosilli traverten tekne mezarlar doğu-batı doğrultulu, I, II, VI, VII No'lu fosilli traverten tekne mezarlar ise kuzeybatı- güney doğu doğrultuludur. Bu mezarlardan yalnızca II No'lu fosilli traverten tekne mezarın üzerinde, mezarın yarısını örten traverten malzemeden yapılmış düz bir kapak taşı yer almaktadır. Laodikeia Kuzeydoğu Nekropolü'nde açığa çıkarılan fosilli traverten tekne mezarların üzerleri düz parçalı kapak taşlarıyla kapatılmıştır. I, III, IV V, VI ve VII No'lu fosilli traverten tekne mezarların ise mezar kapakları bulunmamaktadır. Bu mezarlardan III No'lu fosilli traverten tekne mezarın

yanında açığa çıkarılan ve kullanım amacı belirlenemeyen üst üste taş bloklar muhtemelen bu mezarın kapak taşları olmalıdır.

I ve VII No'lu fosilli traverten tekne mezarlardan birer adet iskelet açığa çıkarılmış olup II ve III No'lu fosilli traverten tekne mezardan iskelete ait kemik parçaları dağınık halde açığa çıkarılmıştır. III No'lu fosilli traverten tekne mezarın yanında açığa çıkarılan ve bu mezara ait kapak taşları olması muhtemel olan taş bloklar, mezar içerisinde dağınık halde bulunan iskelete ait kemikler ve parçalanmış haldeki altın parçaları bu mezarın Antik Dönem'de soyulduğunu düşündürmüştür. Altın parçalarının nitelikli olmaması ve başka bir buluntunun açığa çıkarılmaması bu düşüncüyü desteklemektedir. Ancak Roma Dönemi mezarlarına, dönemin modasına uygun, aynı zamanda daha ucuza mal edilen çok ince altın varaktan yapılmış çelenk yapraklarının bırakılması ve bu döneme ait mezarlarda dağınık ve buruşuk halde altın parçalarının çıkarılıyor olması III No'lu mezarın Roma Dönemi'ne ait bir mezar olma olasılığını düşündürmektedir. Ancak tarihlendirmeye yardımcı olabilecek başka bir buluntu ve veri olmaması nedeniyle bu mezar net olarak tarihlendirilememiştir.

I No'lu mezarda yüzeye yakın halde açığa çıkarılan iskeletin hemen yanında bir adet bronz ayna, iskelet kaldırıldıktan sonra ise kırık ve dağınık halde pişmiş toprak unguentarium parçaları⁵⁰⁴, bol miktarda demir kabara, iki adet pişmiş toprak unguentarium (Kat. 11 ve Kat. 12) ve bir adet pişmiş toprak kandil (Kat. 2) açığa çıkarılmıştır. Kat. 11 ve Kat. 12 No'lu unguentariumlara ait benzer örnekler Laodikeia Antik Kenti'nde açığa çıkarılmıştır. Hamur, astar ve boyutları bakımından UN.T4 başlığında değerlendirilen Laodikeia örnekleri ile aynı özellikleri gösteren bu unguentariumların Laodikeia atölyelerinde üretildiklerini işaret etmesi bakımından önemlidir. I No'lu mezarda fosilli traverten mezar MS. 1. yy. ın ilk yarısı - MS. 2. yy.'ın ilk yarısına tarihlendirilmiştir.

VII No'lu fosilli traverten tekne mezardan üç adet pişmiş toprak kandil ve bir adet pişmiş toprak unguentarium açığa çıkarılmıştır. Kat. 3 No'lu kalp burunlu diskusunda palmet bezemesi yer alan kandil ile Laodikeia nekropolünde açığa çıkarılan Kat. No. 82 numaralı hem form hem de bezeme yönünden aynıdır. Kat. 3 No'lu eser ile Kat. No. 82 numaralı eserler hem form hem de bezeme yönünden birebir

⁵⁰⁴ Bu eserler envanterde yer almamakla birlikte müze deposunda etüdlük eserler arasında olabileceği belirtilmiştir. Yaşanan pandemi süreci nedeniyle müze deposunda çalışma yapılamamıştır.

aynı özellikleri taşımaktadır. VII No'lu mezardan açığa çıkarılan Kat. 4 No'lu kandil de Laodikeia nekropolünde açığa çıkarılan Kat. No. 446 numaralı kandil ile hem form hem de omuz üzerinde yer alan yaprak+böğürtlen üzümü bezemesi yönünden aynıdır. VII No'lu fosilli traverten tekne mezar buluntular yardımıyla MS. 1. yy. – MS. 2. yy. arasına tarihlendirilmiştir.

IV, V ve VI No'lu fosilli traverten tekne mezarların içerisinde gömü bulunmamıştır. IV No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılan Kat. 6 No'lu kandil form ve diskusunda yer alan bezeme yönünden Laodikeia'da açığa çıkarılan ve KA.T11a başlığı altında incelenen, Kat. 324 ve Kat. 574 No'lu kandiller ve Akçapınar Nekropolü'nde bulunan kandil ile oldukça benzerdir. IV No'lu fosilli traverten mezar buluntular yardımıyla MS. 1. yy. ın ikinci yarısı ile MS. 2. yy. ın ortası arasına tarihlendirilmiştir.

V No'lu fosilli traverten tekne mezardan açığa çıkarılan ve Anadolu dışındaki merkezlerde benzer örnekleri fazla görülmeyen kulakçıklı kandillerin üretim merkezleri olarak; Pergamon, Ephesos veya Küçük Asya gösterilmektedir. Laodikeia Antik Kenti'nde yapılan kazılarda kentin farklı noktalarında Kat. 1 No'lu kandil ile form ve bezeme yönünden oldukça benzer kulakçıklı kandiller açığa çıkarılmıştır. Kentte yapılan sistemli kazılar sayesinde, Asopos Tepesi II olarak adlandırılan alanda, Geç Hellenistik – Erken Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilen seramik fırınında açığa çıkarılan kulakçıklı kandiller bu tipteki kandillerin Laodikeia'da üretildiğini kanıtlamıştır. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olan Kat. 1 No'lu kulakçıklı kandil de form, hamur ve astar özellikleri yönünden Laodikeia üretimi olmalıdır. V No'lu mezardan açığa çıkarılan Kat. 13 No'lu pişmiş toprak fusi formlu unguentariumun, Hellenistik Dönem iç formu unguentariumların ve torba gövdeli cam unguentariumların formlarının birleştirilerek karma bir form olarak kısa bir süreliğine kullanıldığı düşünülen ve Lykia Bölgesi'ndeki Eşen (Ksanthos) Vadisi kentlerinde yoğun bir şekilde açığa çıkarılan bir forma sahiptir. Eşen Tipi (Küresel Gövdeli) unguentariumlar olarak da adlandırılan bu tip Lykos Vadisi'nde Laodikeia'da da açığa çıkarılmıştır. V No'lu fosilli traverten tekne mezar buluntularla birlikte MÖ. 2. yy. ile MÖ. 1. yy. ın ilk yarısı arasına tarihlendirilmiştir. Gömü bulunmayan fosilli traverten tekne mezarların son örneği olan VI No'lu mezardan açığa çıkarılan Kat. 10 No'lu pişmiş toprak unguentarium 26.7 cm uzunluğu ile Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan iç formu unguentariumlar içerisinde en uzun

olanıdır. Kat. 10 No'lu unguentariuma Lykos Vadisi'nde benzer örnekler Laodikeia ve Hierapolis Antik Kentleri'nde açığa çıkarılmıştır. VI No'lu fosilli traverten tekne mezar buluntular ile birlikte değerlendirildiğinde MÖ. 2. yy. sonu MS. 1. yy. arasına tarihlendirilmiştir.

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan pişmiş toprak lahit mezarlardan yalnızca A1 No'lu pişmiş toprak lahit mezardan başı güneye gelecek şekilde dorsal olarak yatırılmış tam bir iskelet açığa çıkarılmıştır. Kat. 16'dan Kat. 25'e kadar numaralandırdığımız on adet altın diadem iskeletin göğüs kemikleri üzerinde bulunmuştur. Ayrıca mezar içerisinde bulundukları konum belirtilmeyen; iki adet pişmiş toprak unguentarium, bir adet bronz ayna ve bir adet bronz cımbız açığa çıkarılmıştır. Bronz cımbız boyutu nedeniyle cerrahi kullanımdan ziyade kozmetik amaçlı kullanıldığı düşünülmektedir. Aynı mezardan açığa çıkarılan bronz ayna olması da kozmetik amaçlı kullanımını destekler niteliktedir. Kat. 16 ve Kat. 17 No'lu Didemlerin üzerinde yer alan Demon Bes, Mısır mitolojisinde tanrıların hizmetinde, lohusaları, yeni doğmuş çocukları koruduğuna inanılan cüce iblislerden biriydi. Yalnızca Mısır'da değil Akdeniz çevresindeki kentlerde de Roma Dönemi'ne kadar Bes betimleri karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Gümüşler Nekropolü'nde Bes betimli diademler açığa çıkması fazla şaşırtıcı değildir. A1 mezarında açığa çıkarılan cımbız, ayna, unguentariumlar ve diademler birlikte değerlendirildiğinde A1 No'lu mezarın bir kadın mezarı olduğu fikri ağır basmakta ve mezar buluntularına göre Hellenistik Dönem'e tarihlendirilmektedir. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan U1, Ü1, Ü2 ve V1 No'lu pişmiş toprak lahit mezarlarda ise gömü bulunamamıştır. Bu mezarlar, herhangi bir iskelet ve buluntu açığa çıkarılamadığı için mezarlar tarihlendirilememiştir.

Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan dört adet pişmiş toprak kiremit çatma mezar Vadi kentlerinden Laodikeia ve Hierapolis Nekropollerinde de açığa çıkarılmış olan mezar tiplerindendir. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılmış olan kiremit çatma mezarların kiremitleri dışbükeydir ve ayak ile başucuna gelen kısa kenarlar yarım kiremit kullanılarak kapatılmıştır. Açığa çıkarılan bu kiremit çatma mezarlardan H1 No'lu mezar kuzeydoğu-güneybatı, G1, G2, G3 numaralı kiremit çatma mezarlar ise doğu-batı doğrultuludur. Kiremit çatma mezarların içlerinin dar olmasından dolayı bazı durumlarda ölü hediyeleri mezar dışına da bırakılmaktaydı. Gümüşler Nekropolü H1 No'lu kiremit çatma mezardan açığa çıkarılan Kat. 9 No'lu

pişmiş toprak unguentarium bu duruma örnek teşkil etmektedir. H1 No'lu Kiremit çatma mezar içerisinde bir adet bronz ayna, bir adet bronz düz uçlu sonda/ıspatula ve bir adet taş ilaç karıştırma tablası olmak üzere toplam dört eser açığa çıkarılmış olup buluntular yardımıyla H1 No'lu mezar MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başına tarihlendirilmiştir.

Gümüşler Nekropolü'nün, Laodikeia Antik Kenti'nin territoryumunda yaşayan, çok azı üst gelir grubuna mensup büyük çoğunluğu ise refah seviyesi düşük kişiler için kullanılmış olduğunu ifade edebiliriz. Erken Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen A1 No'lu mezardan ele geçen zengin buluntular, üst gelir grubundan zengin bir kadın mezarı olduğunu düşündürmektedir. Bununla birlikte, bazı mezarlardan ölü hediyesi açığa çıkarılmamış olması Antik Dönem'de soyulmuş olabileceğini akla getirir de G1, G2 ve G3 no'lu kiremit çatma mezarlardan iskelete ait kemik parçalarının bulunmuş olmasına rağmen hiçbir ölü hediyesine rastlanmaması nekropol alanında farklı kültür ve ekonomik seviyedeki insanların gömüldüklerini göstergeleri sayılabilir. Gümüşler Nekropolü'nde açığa çıkarılan yedi fosilli traverten tekne mezardan buluntular yardımıyla tarihlendirilmesi yapılabilen beş mezardan dördü, Gümüşler Nekropolü'ndeki en geç dönem mezarlardır. Erken Hellenistik Döneme tarihlendirilen A1No'lu pişmiş toprak lahit mezar ise Gümüşler Nekropolü'ndeki en erken tarihli mezardır. Mezarları tarihlendirmeye olanak sağlayan buluntular, Nekropol alanının Erken Hellenistik Dönemden MS. 2. yy. ın ortasına kadar kullanılmış olduğuna işaret etmektedir.

KAYNAKLAR

- Akalın, M. B. Eskişehir Çevresi Roma Dönemi Pişmiş Toprak Lahitler ve Analizleri. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1996.
- Akarca, A. “Mylasa’da Hellenistik bir Mezar”, Belleten XVI, 63, 1952, 367-398.
- Akbuz, A. L. Hadrianopolis Roma Dönemi Seramiği. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2008.
- Akok, M. “Samsun İli Havza İlçesi’nin Ledürge Köyü’nde Bulunan Tümülüsler”. Belleten, Cilt XII, Sayı 45-48, Ankara: 1948, 835-853.
- Akurgal, E. Anadolu Uygarlıkları. İstanbul: Net Turistik Yayınları, 1989.
- Akyay, M. Y. Antik Çağ’da Anadolu Takıları. İstanbul: Akbank Kültür ve Sanat Yayınları, 2001.
- Akyol, E. vd. “Gümüşler (Denizli) Yerleşim Alanının Jeolojik-Jeoteknik Özellikleri”. Selçuk Üniversitesi Mühendislik – Mimarlık Fakültesi Dergisi, Cilt 23, 2007, 197-206.
- Alexander, Cristine. Jewelry the Art of the Goldsmith in Cassical Times as Illustrated in the Museum Collection by Cristine Alexander. New York: Metropolitan Museum of Art Publications, 1928, .
- Anderson, C. G. J. “A Summer In Frygia I”. JHS, XVII, 1897, 396-424.
- Anderson, J. G. C. “A Summer in Phrygia: I”, JHS 17, 1897, 396-424.
- Anderson, S., V. R. “The Chronology and Function of Ceramic Unguentaria”. AJA 91, 1987, 105-122.
- Arthur, P. Bizans ve Türk Dönemi’nde Hierapolis (Pamukkale), çev: Nalan Fırat, İstanbul: Ege Yayınları, 2006.
- Ashton, R. - Reger, Gary. “The *Pseudo-Rhodian Drachms of Mylasa Revisited*”, Agoronomia: Studies in Money and Exchange Presented to John H. Kroll, ed. Peter Van Alfen, 2006, 113-134.

- Ashton, R. "The Attalid Poll-Tax". *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik* 104, 1994, 57-60.
- Ath. Mitt. XXXIII, 1908, s. 430, 436, pl. XXVI, 1.
- Atilla, C. vd., "Kyme Doğu Nekropolü Mezar Tipleri". Prof. Dr. Ömer Özyiğit'e Armağan, ed. Emre Okan - Cenker Atilla, İstanbul: Ege Yayınları, 2015, 13-28.
- Ayabakan, C. vd., "Aphrodisias Müzesi 1995 Derinedere Kurtarma Kazısı". MKKS VII, 1997, 299-308.
- Bailey, D. M., *A Catalogue of the Lamps in the British Museum, I. Greek, Hellenistic and Early Roman Pottery Lamp*. London: 1975.
- Bakır, G. - Ersoy, Yaşar. "1997 Yılı Klazomenai Çalışmaları". KST 20/2, 2011, 67-76.
- Baldıran, A. "Stratonikeia'dan Unguentairumlar". Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4, Konya, 1999, 335-357.
- Baldıran, A. *Stratonikeia Nekropol Buluntuları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1990.
- Barın, G. Aydın ve Milet Müzesi'ndeki Üzeri Kabartmalı Hellenistik Roma Dönemi Kandiller. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1995.
- Başaran, Cevat. - Kasapoğlu, Hasan. "Parion Kazısı Metal Buluntuları". III. ODTÜ Arkeometri Çalıştay, 2013, 126-140.
- Baykan, D. "Metal Finds from Nif-Olympos". *Recent Studies on the Archaeology of Anatolia*, ed. Ergün Laflı - Sami Patacı, British Archaeological Reports, International Series 2750, Oxford: 2015,
- Baykan, D. *Allianoi Tıp Aletleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2009.
- Baysal, H. H. "Lykos Vadisindeki Antik Kentler". *Ricerche Archeologiche Turche Nella Valle Del Lycos (Lykos Vadisi Türk Arkeoloji Araştırmaları)*, Università Di Lecce, Archeologia E Storia, (2000), 19-49.
- Bean, G. Eski Çağda Menderes'in Ötesi. çev: Pınar Kurtoğlu, İstanbul: Arion Yayınları, 2000.
- Boulter, C. G. *Graves in Lenormant Street, Athens*. Hesperia Vol. 32, 1963.

- Braggiotti L. (ed.). Ancient Macedonia 1988; Ancient Macedonia/Archaia Macedonia, Catalogue of the Exhibition held in the Museum of Victoria. Athens: Melbourne: 25 November 1988-19 February 1989, Queensland Museum, Brisbane, 11 March-30 April 1989, Australian Museum, Sydney, 20 May-23 July 1989, 1988.
- Brooner, O. Terracota Lamps, Corinth Vol. IV Part II, Massachusetts: 1930.
- Bussiere, Jean. Birgitta Lindros Wohl, Ancient Lamps in the J. Paul Getty Museum. Los Angeles: 2017.
- Büyükyörük, F. - Tibet, Cihan. "Kumluca Pişmiş Toprak Lahitleri", Arkeoloji ve Sanat Dergisi Sayı 99, 2000, 15-23.
- Cadwallader, A. H. - Trainor, Michael. "Colossae in Space and Time: Overcoming Dislocation, Dismemberment and Anachronicity". Colossae in Space and Time: Liking to an Ancient City, 2011.
- Canlı, H. Isauria'daki Philadelphia (Gökçeseki) Metal Buluntuları, Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Mersin 2019.
- Ceylan, A. "Tripolis Sütunlu Caddesinde Yapılan Kazı ve Temizlik Çalışmaları". MKKS V, (1994), 159-170.
- Chandler, R. Travels in Asia Minor. Oxford: an Account of a Tour made at Expense of the Society of Dilettanti, 1775.
- Civelek, A. "Roma Cenaze Törenleri ve Gömme Gelenekleri". Arkeoloji ve Sanat 124, 71-80.
- Civelek, A. "Stratonikeia Akdağ Nekropolisinden Bir Mezar". Anadolu/Anatolia 30, 2006, 47-64.
- Civelek, A. *Tralleis Nekropolis Buluntuları Işığında Hellenistik ve Roma Dönemi Seramiği*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2001.
- Cook, R. M. "Çandarlı (Pitane)'da Bulunan Boyalı Lahitler". çev. Cevdet Bayburtluoğlu, Ankara: Ankara Üniversitesi, Anadolu / Anatolia Dergisi 10, 1966, 179-238.
- Cook, R. M. A Terracotta Sarcophagus in the Fitzwilliam Museum, JHS, Vol. 56, Part 1, 1936.
- Çokay, S. Antik Çağda Aydınlatma Araçları. İstanbul: Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü Yayınları, 2000.

- Bailey, D. M. A Catalogue of the Lamps in the British Museum, II. Roman Lamps Made in Italy. London: 1980.
- D'Andria, F. *Hierapolis (Pamukkale)*. çev. Nalan Fırat, İstanbul: Ege Yayınları, 2003.
- Daşbacak, C. *Lykos Vadisi Hamam Yapıları*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı Klasik Arkeoloji Bölüm Dalı, Doktora Tezi, 2006.
- Davidson P. F. - Oliver, JR. A. Ancient Greek and Roman Gold Jewelry in the Brooklyn Museum. ed. Emma Swan - Bernard V. Bothmer, New York: The Brooklyn Museum, 1984.
- Davidson, G. R. The Minor Objects. Corinth XII, New Jersey: 1952.
- Davis, E. J. Anatolica or the Journal of a Visit Some Ancient Ruins of Caria, Frygia, Lycia, and Pisidia. London: 1874.
- Demirer, Ü. Kibyra Metal Buluntuları. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.
- Deppert, L. B. Griechischer Goldschmuck. Philipp von Zabern, Kulturgeschichte der antiken Welt, Band 27, Mainz: 1985.
- Doğan, M. "Tarihi Coğrafya'dan Bir Örnek: Telmessos (An Example Of Historical Geography: Telmessos)". Marmara Coğrafya Dergisi, Sayı 19, 2009, 55-68.
- Doksanaltı, E. *Knidos Kap-Krio Kazı Alanı*. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya, 2006.
- Duman, B. - Baysal, H. Hüseyin. "Tripolis Ad Maeandrum 2014 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları". 37. Kazı Sonuçları Toplantısı 1. Cilt, 2015, 563-584.
- Duman, B. "2019- 2020 Yılı Kazı ve Restorasyon Çalışmaları". 2019-2020 Yılı Kazı Çalışmaları Cilt 1, 2022, 283-302.
- Duman, B. "Son Arkeolojik Araştırmalar ve Yeni Bulgular Işığında Tripolis ad Maeandrum". *CEDRUS I*, 2013, 179-200.
- Duman, B. "Tripolis'in Yeri, Önemi ve Kısa Tarihi". Tripolis ad Maeandrum I, Tripolis Araştırmaları, İstanbul: 2017, 1-22.
- Duman, B. *Laodikeia Hellenistik ve Erken Roma Dönemi Seramiği*, Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, 2010.
- Durugönül, S. "Nagidos'dan (Bozyazı) Bir Diadem". *Olba III*, 2000, 135-142.

- Dusenbery, E. B. *Samothrace The Nekropoleis, The Nekropoleis and Catalogues of Burials*, Princeton University Press, New Jersey: Princeton University Press, 1998, 25-39.
- Dündar, E. – Akyol, A. A. “Unguentarium Production at Patara and New Unguentarium Form: Archaeological and Archaeometric Interpretation”. *Adalya* 20, 2017, 157-180.
- Dündar, E. *Patara Unguentariumları*. Patara IV. 1, İstanbul: Ege Yayınları, 2008.
- Dürüşken, Çiğdem. *Paulus’un Kutsal Görev Gezileri ve Anadolu Halklarına Mektupları Latince-Türkçe*. İstanbul: Homer Kitabevi, 2003.
- Edwards, G. R. *Corinthian Hellenistic Pottery, Corinth, Vol. 7, No. 3*, 1975.
- Erol, D. “Smyrna Devlet Agorası Buluntusu Terra Sigillatalar”. *Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi*, Sayı 76, 2016, 73-86.
- Fellows, C. *A Journal Written During an Excursion in Asia Minor*. London: 1839.
- Ferrero, Daria de Bernardi. “Hierapolis”, *Arslantepe Hierapolis Iasos Kyme Türkiye’deki İtalyan Kazıları*. çev. Erendiz Özbayoğlu, Ankara: Ankara İtalyan Kültür Heyeti, 1993.
- Foça, S. *Teos Batı Nekropolisi: Mezar Tipolojisi ve Buluntular*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı Arkeoloji Programı, Doktora Tezi, 2019.
- Forbes, R. J. *Metallurgy in Antiquity*. Netherlands: Brill Archive, 1950.
- Gauckler, P. *Nécropoles puniques de Carthage*, Paris: 1915.
- Goldman, H. vd., *Excavations at Gözlü Kule, Tarsus Volume I, Plates, Hellenistic and Roman Periods*. ed. Hetty Goldman, New Jersey: Princeton University Press, 1950.
- Habicht, C. “New Evidence on the Province of Asia”. *The Journal of Roman Studies*, Vol. 65, 1975, 64-91.
- Hamilton, W. J. *Research in Asia Minor*. London: Pontus and Armenia With Some Account of their Antiquities and Geology, 1842.
- Hawley, W. A. *Asia Minor*. London: 1918.
- Head, B. V. *Catalogue of the Greek Coins of Phrygia in the British Museum*. London: 1906.
- Heimerl, A. *Die Römischen Lampen aus Pergamon, Pergamon Forschungen Band 13*, ed. W. Radt, Berlin: 2001.

- Hellström, P. Pottery of Classical and Later Date Terracotta Lamps and Glass. Labraunda Swedish Excavations and Researches Vol. II. Part. 1, Lund: 1965.
- Higgins, R. A. Greek and Roman Jewellery. London: Methuen and co LTD, 1961.
- Hoffmann, H. - Davidson, Patricia. F. Greek Gold Jewelry from the Age of Alexander. ed. Axel von Saldern, Boston: Museum of Fine Arts, 1966.
- Humann, C. vd. Altertümer von Hierapolis, Jahrb. Deutsch. Arch. Instituts. Altertümer von Hierapolis, Jahrb. Deutsch. Arch. Instituts, 1898.
- Imhoof, B. F. Lydische Stadtmünzen. 1897.
- Işık, F. - Yılmaz, Havva. "Patara 1991". KST 14/2, 1993, 385-408.
- Ivanyi, D. Die Pannonischen Lampen Eine Typologisch-Chronologische Übersicht. 1935.
- Jackson, R. - Niece, S. La. "A Set of Roman Medical Instruments from Italy". Britannia Vol. 17, 1986, 119-167.
- Jenkins, G. K. "Rhodian Plinthophoroi - a Sketch": KraayMørholm Essays - Numismatic Studies in Memory of C.M. Kraay and O. Mørholm. ed. G. Le Rider, K. Jenkins, N. Waggoner, U Westermarck, Louvain-la-Neuve 1989, 101-119.
- Johnson, S. E. "Laodicea and Its Neighbors". The Biblical Archaeologist, Vol. 13, 1950, 1-18.
- Kaba, H.. "Being Rich in Life and Death. Gold and Silver Finds from a 4th Century Tomb in Soloi". The Northern Face of Cyprus New Studies in Cypriot Archaeology and Art History, ed. Lâtife Summerer - Hazar Kaba, İstanbul: Ege Yayınları, 2016, 225-242.
- Kalkan, H. - Coşkuntuna-Gürsel, Ayşen. "Lydia'da Pers Etnisitesine Ait Arkeolojik Bir Veri Değerlendirmesi". JHS 1 1/, 2014, 836-845.
- Karabay, N. "1997 Yılı Gümüşler Nekropol Alanı Kurtarma Kazısı". MKSS IX, 1998, 291-300.
- Karabay, N. "Beylerbeyi I. No'lu Tümülüs". MKKS V, 1994, 229-242.
- Kasapoğlu, Hasan. "Nekropol". Antik Troas'ın Parlayan Kenti Parion, ed. Cevat Başaran, İstanbul: Ege Yayınları, 2013, 107-136.
- Kasapoğlu, H. "Parion Nekropolü Mezar Tipleri". Atatürk Üniversitesi 50.kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı (1957-2007), Doğudan Yükselen Işık, Arkeolojinin Yazıları, (2008), 481-520.

- Kassab, T. D. - Sezer, T. İstanbul Arkeoloji Müzeleri Pişmiş Toprak Kandiller Kataloğu Cilt 1. Protohistorik Arkaik, Klasik ve Hellenistik Dönemler, Varia Anotolica VI/2, İstanbul: 1995.
- Kaya, B. *Samsun Müzesi'nde Bulunan Pişmiş Toprak Unguentariumlar*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2021.
- Kaya, FH. *Soli/Pompeiopolis Mezar Tipolojisi*. (İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyalbilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Konakçı, E. - Duman, Br. "Arkeolojik ve Yazılı Kanıtlar Işığında Kolossai". Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2, (2006), 57-67.
- Köroğlu, G. Anadolu Uygarlıklarında Takı, İstanbul: Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, Ege Yayınları, 2004.
- Krencker, D. vd., Die Trierer Kaiserthermen. Augsburg: 1929.
- Kucur, D. *Anadolu'da Dairesel Kesitli Pişmiş Toprak Lahitler*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2013.
- Kurap, G. *Ainos Pişmiş Toprak Lahitleri: Tanımlama, Koruma ve Onarım Çalışmaları*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2009.
- Kurtz D. C. - Boardman, John. Greek Burial Customs, Camelot Press, London: 1971.
- Künzl, Ernst. Medizinische Instrumente aus Sepulkralfunden der römischen Kaiserzeit. Die Bonner Jahrbücher 182, 1982.
- Laborde, L. Voyage de l'Asie Mineure. Paris: 1838.
- Laflı, E. Studien zu Hellenistischen, Kaiserzeitlichen und Spätantikfrühbyzantinischen Tonunguentarien aus Kilikien und Pisidien (Südtürkei): der Forschungsstand und Eine Auswahl von Fundobjekten aus den Örtlichen Museen. Köln: Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde Vorgelegt der Philosophischen Fakultät der Universität zu Köln, Doctoral Thesis, 2003.
- Leake, W. M. Oriens Christianus inor, London: 1824.
- Loeschcke, S. "Sigiallata Töpfereien in Tschandarli". Att. Mitt. 38, 1913,
- Loeschcke, S. Lampen aus Vindonissa, Zürich: 1919.

- Magie, D. *Roman Rule in Asia Minor to the End of the Third Century After Christ*. Princeton: Princeton University Press, 1950.
- Malay, H. “Manisa ve Denizli İllerinde Epigrafik Araştırmalar”. II. AST 1984, 99-104.
- McFadden, G. H. A. Tomb of the Necropolis of Ayios Ermoyenis at Kourion. *AJA*, Vol. 50, No. 4, 1946.
- Menzel, H. *Antike Lampen im Römisch-Germanischen Zentralmuseum zu Mainz*, Mainz: von Zabern. 1969.
- Meriç, A. E, “Metropolis’teki Roma Evinde Bulunan Hellenistik Seramikler ve Düşündürdükleri”, *Metropolis İonia 2 - Yolların Kesiştiği Yer*, Recep Meriç İçin Yazılar, İstanbul: 2010, 123-128.
- Metin, H. - Öztürk, Nurettin. “Burdur Müzesi’nden Bir Grup Hellenistik Kandil”. *Ahmet Adil Tırpan Armağanı, Stratonikeia’dan Lagina’ya*, (İstanbul: 2012), 483-492.
- Metin, H. *Kibyra Kandilleri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2012.
- Milne, J. Stewart. *Surgical Instruments in Greek and Roman Times*. Oxford: Clarendon Press, 1907.
- Müller, D. M. ‘Medizinische’ Instrumente der Römerzeit in Baden-Württemberg. *Fundberichte Aus Baden-Württemberg* 35, 2015.
- Ok, M. “Hierapolis Teritoryumunda Yeni Bir Yerleşim Alanı: Akçapınar Nekropolü ve Buluntuları”. *Humanitas* 5/9, 2017, 45-69.
- Ok, T. *Denizli/Akçapınar Köyü Kurtarma Kazısında Ortaya Çıkarılan Mezarlar ve Buluntuları*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Okunak, M. *Hierapolis Kuzey Nekropolü (159D Nolu Tümülüs) Anıt Mezar ve Buluntuları*. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Oziol, T. *Salamine de Chypre VII, Les Lampes du Musee de Chypre*. Salamine de Chypre, Paris: 1977.
- Öz, C. “Silifke Müzesi’nde Bulunan Pişmiş Toprak Kandiller Üzerinde Yer Alan Figüratif & Bitkisel Bezeme, Sembol ve Damgalar”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 22, 2019, 352-371.

- Özeren, Ö. vd. “Antandros Nekropolü 1995 Yılı Kurtarma Kazısı”, MKKS 7, 1996, 161-178.
- Özver, A. Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, I. Metin – II., Metin, Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 2021, 114-124.
- Özver, A. *Tralleis Batı Nekropolü ve Buluntuları, II. Cilt Katalog- Tablolar- Levhalar*. Aydın: Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2021.
- Özyiğit, Ö. “1995 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”. KST 18/ 2., 1996, 1-26.
- Özyiğit, Ö. “1999 Yılı Phokaia Kazı Çalışmaları”. 22. KST, 2. Cilt, İzmir: 2000, 1-14.
- Patricia F. D., Andrew O. Ancient Greek and Roman Gold Jewelry in the Brooklyn Museum, ed. Emma Swan, Bernard V. Bothmer, New York: The Brooklyn Museum, 1984.
- Perk, H. “Haluk Perk Koleksiyonundan Antik Dönem Tıp Aletleri”. Tıp ve Sanat Dergisi Sayı 27, 2002, 1-17.
- Pierides, A. Jewellery in the Cyprus Museum, Republic of Cyprus Ministry of Communications & Works Department of Antiquities. Picture Book No. 5, Cyprus: Department of Antiquities, 1971.
- Pococke, R. A. A Description of the East and Other Countries Vol. II Part II. London: 1745.
- Polat, B. A. *Troia'nın Hellenistik ve Roma Dönemi Nekropoller*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2005.
- Polat, R. T. Stratonikeia Akdağ Nekropolü: Somut ve Soyut Kültür Üzerine Bir Araştırma. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı Doktora Tezi, 2013.
- Quien, M. Le. Oriens Christianus: in Quatuor Patriarchatus Digestus: quo Exhibentur Ecclesiae, Patriarchae Caeterique Praesules Totius Orientis, Paris, 1740.
- Ramsay, W. M. “Antiquities of Southern Phrygia and the Border Lands (I)”. The American Journal of Archaeology and of the History of the Fine Arts 3, 1887, 344-368.
- Ramsay, W. M. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. çev: Mihri Pektaş, İstanbul: 1960.
- Ramsay, W. M. Local History of Phrygia from the Earliest Time to the Turkish Conquest (1. 1), Oxford: 1895.

- Ramsay, W. Mitchell. The Cities and Bishoprics of Phrygia: Being an Essay of the Local History of Phrygia from the Earliest Time to the Turkish Conquest (1. 1). Oxford: 1895.
- Riha, E. Römisches Toilettgerat und medizinische Instrumente aus August und Kaiseraugst. Forschungen in August: Römermuseum, 1986.
- Ritti, T. Phrygia Hierapolis'i (Pamukkale) Eski Yazıtlar Rehberi. çev: Nalan Fırat, İstanbul: Ege Yayınları, 2006.
- Robinson, H. S. Pottery of the Roman Period. Agora, Volume V, New Jersey: 1959.
- Rotroff, S. I. Hellenistic Pottery the Plain Wares. Agora Volume XXXIII, New Jersey: 2006.
- Rotroff, S. I. –Oliver, Andrew. The Hellenistic Pottery from Sardis: The Finds Through 1994. London: Harvard University Press, 2003.
- Saltuk, S. Arkeoloji Sözlüğü. Ankara: İnkılap Yayınevi, 1993.
- Saraçoğlu, A. “Tralleis Batı Nekropolü Mezar ve Buluntuları”. Uluslararası Patara Kazıları, 25. Yıl Sempozyumu, 2013, 475-496.
- Schneider, E. La necropoli di Hierapolis di Frigia: contributo allo studio dell'architettura funeraria di età romana in Asia minore. Roma: 1972.
- Sevin, V. Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası. Ankara: TTK, 2001.
- Smith, T. Epistulae duae qurun altera, Septem Asia Ecclesiarum et Constantinopoleos Notitiam Continet. Oxford: 1674.
- Söğüt, B. “Antik Dönemde Salbakos Dağı ve Kalıntıları”. Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2, 2006, 15-24.
- Söğüt, B. “Attouda (Hisar) Antik Kenti”. CEDRUS V, 2017, 241-259.
- Söğüt, B. “Denizli-Hisarköy Müze Deposundaki Mimari Bloklar”. 24. AST, Cilt 2, 2006, 383-396.
- Spon, J. - Wheler, G. Voyage D'Italie de Dalmatie de Grece. Amsterdam: et du Levant Fait les anneés 1675& 1676, 1679.
- Strabon. *Geographica (Antik Anadolu Coğrafyası)*, çev: Adnan Pekman (Arkelji ve Sanat Yayınları), XII – XIII – XIV, XII. 8. 16.
- Plinius. Natural History I-X. çev. Karl Friedrich, Theodor Mayhoff, London 1906.
- Şahin, F. Patara Metal Buluntuları, Patara V.2. İstanbul: Ege Yayınları, 2018.
- Şenyurt, H.. K. “Yozgat'ta Bulunan Pişmiş Toprak Lahit: Erken Dönem Bir Galat Mezarı”. BYZAS 26, 2021, 181-194.

- Şenyurt, S. Y. - Yorulmaz, Leyle. “Kurul Kalesi Pişmiş Toprak Unguentariumları”. Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 19, 2020, 1-24.
- Şimşek C. (ed.). Laodikeia Nekropolü, 2004-2010 Yılları, Laodikeia Çalışmaları 1.1. İstanbul: Ege Yayınları, 2011.
- Şimşek C. (ed.). Laodikeia Nekropolü, 2004-2010 Yılları, Laodikeia Çalışmaları 1.2. İstanbul: Ege Yayınları, 2011.
- Şimşek C. “Kolossai”, Arkeoloji ve Sanat, Sayı 107, 2002, 3-16.
- Şimşek C. - Ceylan, A. “Laodikeia’da Tespit Edilen Bir Deprem ve Diocletianus’a İthaf Edilen Bir Yazıt (Lykos Laodikeia’s I)”. Archivum Anatolicum-Anadolu Arşivleri, Cilt 6, Sayı 1, (2003), 147-163.
- Şimşek C. – Duman, Bahadır. “Laodikeia’da Bulunan Geç Antik Çağ Unguentariumları”. Adalya X, (2007), 285-307.
- Şimşek C. - Duman, B. “Lykos Laodikeiası’ndan Bir Grup Yerel Üretim Kandil”. OLBA XXI, 2013, 151-180.
- Şimşek C. - Okunak, M. “Attouda Nekropol Buluntuları ve Hisarköy Müze Deposu’ndan Çalınan Seramikler”. Barış Salman Anı Kitabı, ed. Işık Adak Adıbelli vd., 2017.
- Şimşek C. - Yener, B. “An Ivory Relief of Saint Thecla”, *Adalya XIII*, (2010), 321-334.
- Şimşek, C. “2003 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”, 26. KST, Cilt I, (2004), 305-320.
- Şimşek, C. “2005 Yılı Laodikeia Kazısı Çalışmaları”. 28. KST, Cilt I, (2006), 455-478.
- Şimşek C. “2007 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”. 30. KST, Cilt II, (2008), 409-436.
- Şimşek C. “2008 yılı Laodikeia Antik Kenti Kazısı”. KST 31, 4, 2010, 101-134.
- Şimşek C. “2009 Yılı Laodikeia Antik Kenti Kazıları”. 32. KST, Cilt III, (2010), 447-474.
- Şimşek C. “Antik Dönem’de Babadağ ve Çevresi”. I. Babadağ Sempozyumu, Tarihte ve Günümüzde Babadağ, (1999), 316-362.
- Şimşek C. “Antik Dönemde Çürüksu (Lykos) Vadisinde Kültürel ve Ekonomik Yaşam”. Arkeoloji ve Sanat Sayı 92, (1999), 2-8.

- Şimşek C. “Attouda Nekropolü”. I. Uluslararası Aşağı Büyük Menderes Havzası Tarih, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Sempozyumu, ed. Adil Adnan Öztürk, (2002), 229-245.
- Şimşek C. “Bir Salbakos Kenti: Attouda (Hisar) ve Heykeltıraşlığı”. Lykiarkhissa: Havva İşkan’a Armağan, ed. Erkan Dünder vd. İstanbul: Ege Yayınları, 2016, 627-648.
- Şimşek C. “Eumeneia Antik Kenti Üzerine”, Eumeneia, Şeyhlü-Işıklı, ed. Bilal Söğüt, İstanbul: Ege Yayınları, 2011, 1-28.
- Şimşek C. “Hierapolis Güney Nekropolü Anıt Mezar Kurtarma Kazısı”. MKKS V, 1994, 265-280.
- Şimşek C. “İkinci Sezon Hierapolis Roma Hamamı (Müze Binası) Kazı Çalışmaları”. V. MKKS, (1994), 243-264.
- Şimşek C. “Laodikeia Antik Kenti’nde Yapılan Çalışmalar”. CollAn XII, (2013), 15-36.
- Şimşek C. “Laodikeia’dan Ladik’e”. *Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu, Bildiriler 2*, (2006), 38-50.
- Şimşek C. “Lykos’ta Doğan Işık: Laodikeia”. Ekol, Sayı 22, (2007), 10-18.
- Şimşek C. Trapezopolis Antik Kenti ve Nekropolü -I-. *Arkeoloji ve Sanat, Sayı 109 - 110*, İstanbul, 2002, 3-18.
- Şimşek C. “V. Dönem Hierapolis Roma Hamamı Kazısı”, VIII. MKKS, (1997), 461-492.
- Şimşek C. Hierapolis Güney Nekropolü. Konya: Selçuk üniversitesi Arkeoloji-Sanat Tarihi Anabilim Dalı Klasik Arkeoloji Bilimdalı, Doktora Tezi, 1997.
- Şimşek C. Laodikeia (Laodicea ad Lycum) – Laodikeia Çalışmaları 2. İstanbul: Ege Yayınları, 2013.
- Şimşek C. Laodikeia ad Lycum. İstanbul: Ege Yayınevi, 2007.
- Şimşek C. vd. “Laodikeia Nekropoller ve Mezar Tipleri”. *Arkeoloji Dergisi, Cilt/Vol. XX*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 2015, 111-157.
- Texier, C. Description de l’Asia Mineure I. Paris: 1839.
- Thompson, H. A. Two Centuries of Hellenistic Pottery. *Hesperia*, Vol. 3, No. 4, 1934.
- Thonemann, P. J. - Ertuğrul, F. “The Carmini of Attouda”. *Epigraphica Anatolica* 38, 2005, 75-86.
- Thonemann, P. The Maeander Valley A Historical Geography from Antiquity to Byzantium. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.

- Tine, T. T. "Bes". LIMC 3/1, 1986, 99-108.
- Tonkova, M. "The Jewellery of a Wealthy Thracian Woman from Anchialos and the Fashion in Middle and Late Hellenistic Jewellery". *Actualité de la recherche sur les mobiliers non céramiques de l'Antiquité et du haut Moyen Age*, ed. S. Raux, vd. Actes de la table ronde européenne instrumentum, 2012, 699-716.
- Tuluk, G. G. "Die Unguentarien im Museum von İzmir". *Anatolia Antiqua* VII, 1999, 127-166.
- Tuluk, G. G. "İonia Bölgesindeki Hellenistik Döneme ait Kandiller". *Les Ceramiques en Anatolie Aux Epoques Hellenistique et Romaine, Varia Anatolica* XV, 2003, 17-25.
- Tuluk, G. G. *İonia Bölgesindeki Hellenistik Döneme ait Kandiller*. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji ve Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, 1996.
- Türe, A. *Kuyumculuk Tarihi 1, Takının Öyküsü*. İstanbul: Goldaş Kültür Yayınları IV, 2005.
- Uygun, Ç. "Adana Müzesi'nden Diadem Örnekleri". *Olba* XXVII, 2018, 249-264.
- Uzel, İ. *Anadolu'da Bulunan Antik Tıp Aletleri*. TTK, Ankara: 2000.
- Vitruvius, *Mimarlık Üzerine On Kitap*, çev: Suna Güven (Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı), VII, III, 10.
- Walters, H. B. *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*. London: 1914.
- Weber, L. "Apollon Pythoktonos im Phrygischen Hierapolis". *Philologus*, LXIX, 1910, 178-251.
- Wiegand, T. - Schrader, Hans. *Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898*. Berlin: Staatliche Museen zu Berlin, 1904.
- Wiseman, J. - Mano-Zissi, D. "Excavations at Stobi, 1970". *AJA* 75/4, (1971), 385-411.
- Wright, K. S. - Jones, R. E. "A Tiberian Pottery Deposit from Corinth". *Hesperia*, Vol. 49 No. 2, 1980, 135-177.
- Yağcı, R. "Soli/Pompeipolis 2002 Kazıları". *KST* 25/2, 2003, 49-60.
- Yağız, K. "Antandros Nekropolisi (Antandros Necropolis)". *International Symposium on Kaz Mountains (Mount Ida) and Edremit, Edremit Belediyesi Kültür Yayınları* 6, (2011), 13-22.

- Yener, B. *Laodikeia Roma İmparatorluk Dönemi Mimari Bezemeleri*, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü, Doktora Tezi, Denizli, 2019.
- Yıldırım, R. *Uygarlık Tarihine Giriş İlkçağ Tarihi ve Uygarlıkları*. Ankara: Asil Yayınları, 2004.
- Yıldız, H. - Şimşek, C. “Laodikeia Ana Küme Girlandlı Lahitleri (A ve B)”. *Arkeoloji ve Sanat Dergisi* 85, 1998, 2-28.
- Yıldız, H. “Denizli Müzesi Müdürlüğü Lycos Vadisi Çalışmaları”, *MKKS IX*, 1999, 247-262.
- Yılmaz, S. vd. “Denizli, Baklan, İncikli Köyü, Karacahöyük Mevkii’nde Roma Nekropolü 1998 Yılı Kurtarma Kazısı”, *MKKS 10*, Ankara: 2000, 201-210.
- Yurtseven, F. “Tarsus Köylü Garajı Mezarı Buluntuları”. *Anatolia* 31, 2006, 91-121.
- Yügrük, Ü. “Yaralı Gladyatörlerin Tedavisinde Kullanılan Tıp Aletleri”. *Öğleden Sonra Ölüm Efes Gadyatörleri*, haz. Erdemgil S. - Krinzinger F., Selçuk: Dogu Yayınları, 2002, 89-92.

KATALOG

Katalog No: 1

Envanter No: E.3758

Adı: Kulakçıklı Kandil

Cinsi: Pişmiş Toprak

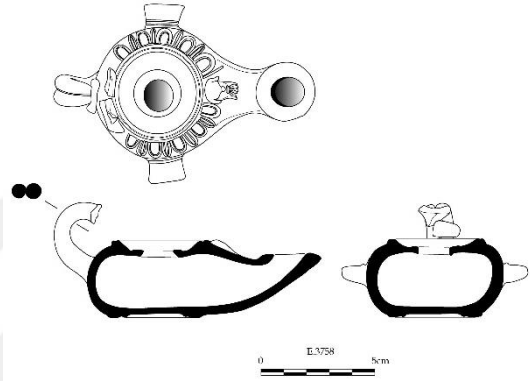
Buluntu Yeri: : V No'lu Fosilli

Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 5 cm G: 8.2 cm U: 11.7 cm

Discus Ç: 4.2 cm **Burun Delik Ç:** 1.5 cm

Tanım: Soluk kahverengi hamur (10YR 6/3 pale brown); gümüş mika, mineral ve kireç katkılı, ince kumlu, sık dokulu, sert hamurludur. Yüzeyde pişerken oluşmuş kireç patlamaları vardır. Koyu gri renk astarlıdır (10YR 4/1 dark gray). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır.

Dönem: MÖ. 2. yy. – MÖ. 1. yy. in ilk yarısı

Referans: Şimşek, 2010, s. 104.; Şimşek vd., 1.1., 2011, s. 79-80.; Şimşek, Duman, 2013, s. 154-155.; Bailey, 1975, s. 202-203, Pl. 89, Q474.; Schneider, 1972, Pl. XXVIIb.; Kassab-Tezgör, Sezer, 1995, s. 123-125, Kat. 331-338.; Karabay, 1995, s.231, Res. 14.; Tuluk, 1996, s. 47.; Ayabakan vd., 1997, s. 300, Res. 9.; Tuluk, 2003 s. 23.; Metin, Öztürk, 2012, s. 485-486, 490-491, Res. 5-7.; Ok, 2014, s. 30-31, L1;.d.

Katalog No: 2
Envanter No: E.3755
Adı: Kandil
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: : M Açması I No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 5 cm G: 7.7 cm U: 10 cm
Discus Ç: 5.5 cm **Burun Delik Ç:** 0.9 cm

Tanım: Açık kırmızı hamur (2.5YR 7/8 light red); sarı mika ve mineral katkıdır. Kırmızı renk astarlıdır (10R 5/8 red). Yüzey dokusu hafif mat ve pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır.

Dönem: MS. 1. yy. - MS. 2. yy.

Referans: Bailey, 1988, s. 12, Fig. 15, Q2557, Q2558, Q2559, Q2560, Q2561, Q1711. s. 189, 314; Walters, 1914, s. 183, 1212.; Oziol, 1977, s. 213-214, Pl. 35; 629-631.; Metin, 2012, s. 91-92.

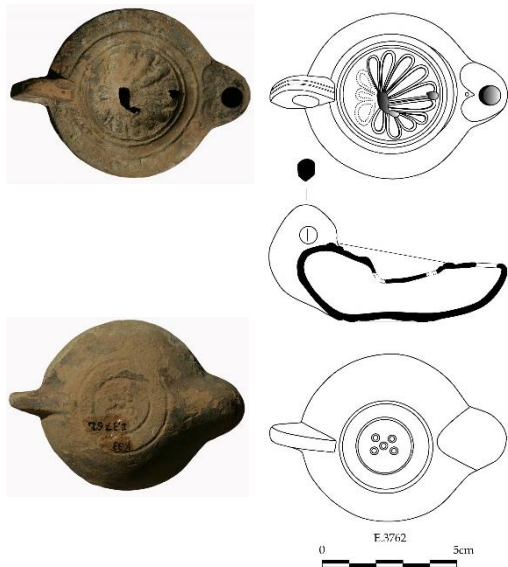
Katalog No: 3
Envanter No: E.3762
Adı: Kandil
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: VII No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 4.3 cm G: 6.2 cm U: 8.8 cm
Discus Ç: 4.5 cm **Burun Delik Ç:** 0.8 cm

Tanım: Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/3 very pale brown); az miktarda mika ve mineral katkıdır. Koyu kırmızımsı kahverengi renk astarlıdır (5YR 3/2 dark reddish brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Dönem: MS. 1. yy. – MS. 2. yy.

Referans: Şimşek vd., 1.1., 2011, s. 86.; Bailey, 1988, s. 138, Fig. 144, Q3157, Q1562.

Katalog No: 4

Envanter No: E.3763

Adı: Kandil

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: VII No'lu Fosilli Traverten

Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 4.7 cm G: 6.2 cm U: 8.8 cm

Discus Ç: 4.4 cm **Burun Delik Ç:** 0.9 cm

Tanım: Eser, yağ ve hava deliğindeki kırıklar haricinde tamdır. Çok soluk kahverengi hamur (10YR 7/4 very pale brown); az miktarda gümüş mika ve mineral katkıdır. Koyu kırmızımsı kahverengi renk astarlıdır (5YR 3/2 dark reddish brown). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Discusda koşar halde bir tazı ve asma ağacı betimi vardır. Omuz üzerinde birbiri ardına yaprak+böğürtlen üzümü bezemesi yer almaktadır. Kalıpta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Dönem: MS. 1. yy.

Referans: Bailey, 1980, s. 78, Fig. Pl. 86, Q821.; Heimerl, 2001, s. 68, 167 Taf.19; 882, Beilage 10 Motive 264. Şimşek vd., 2011, s. 552, Kat.446.;

Katalog No: 5

Envanter No: E.3764

Adı: Kandil

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: VII No'lu Fosilli Traverten

Lahit Tekne Mezar

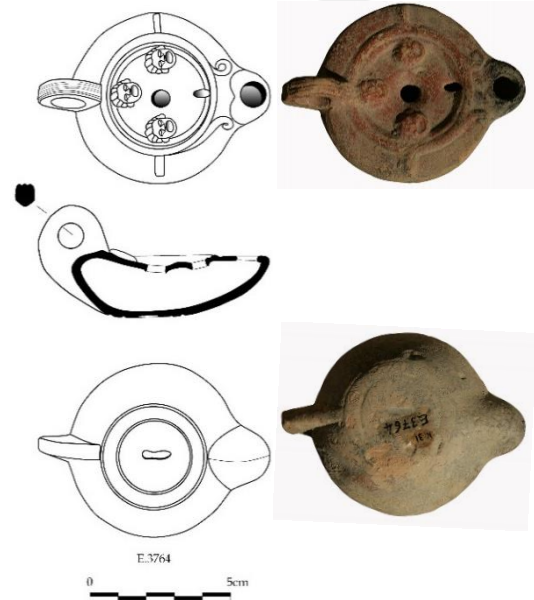
Ölçü: Y: 3.9 cm G: 6.2 cm U: 8.2 cm

Discus Ç: 4.5 cm **Burun Delik Ç:** 0.8 cm

Tanım: Kırmızımsı sarı hamur (5YR 7/6 reddish yellow); sarı mika, mineral katkı, ince kumlu, sık dokulu ve sert hamurludur. Kırmızı renk astarlıdır (10R 5/8 red). Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmıştır.

Dönem: MS. 1. yy. – MS. 2. yy.

Referans: Menzel, 1969, s. 50, 52, Abb. 44, fig. 19.; Bailey, 1980, s. 63, Fig. 67, Q1326, s. 335, Q1326.; Walters, 1914, s. 187, 1230.

Katalog No: 6
Envanter No: E.3757
Adı: Kandil
Cinsi: Pişmiş Toprak

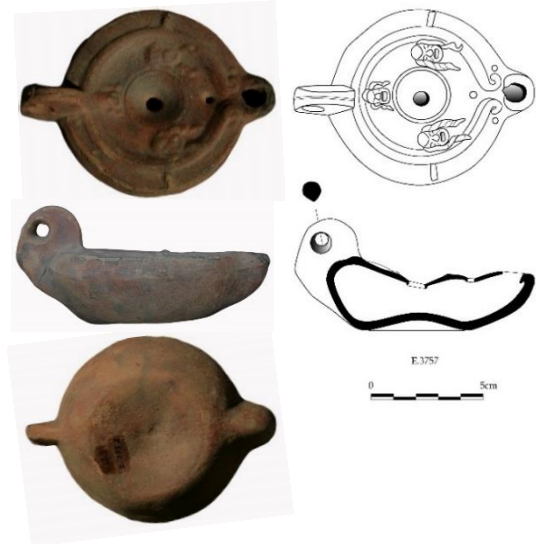
Buluntu Yeri: IV No'lu Fosilli
 Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 4.9 cm G: 7.9 cm U: 10.7 cm
Discus Ç: 6.2 cm **Burun Delik Ç:** 0.7 cm

Tanım: Kırmızımsı sarı renk hamur (5YR 7/6 reddish yellow); az miktarda sarı mika ve mineral katkıdır. Açık kırmızı renk astarlıdır (10R 6/8 light red). Yüzey dokusu yarı mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıpta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Dönem: MS. 1. yy. ın ikinci yarısı ile MS. 2. yy. ın ortası

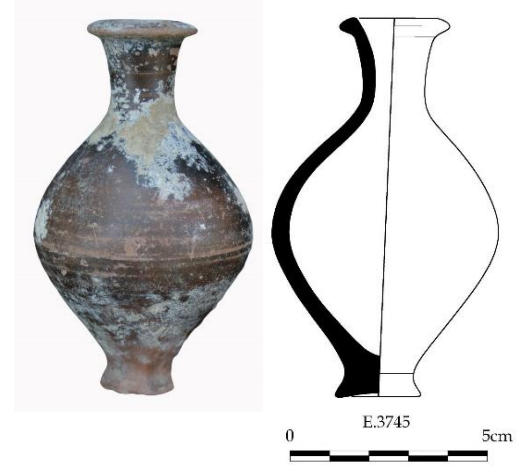
Referans: Walters, 1914, s. 187, 1230.; s. 205, Plt. XII, 702.; Loeschcke, 1919, s.237, Abb. 7 Schn. K.; Brooner, 1930, s. 95, 205, Plt. XII, 702, Type XXVI, s. 87-88, Type XXVI.; Ivanyi, 1935, s. 12-13.; Bailey, 1980, s. 332-335, Pl. 71-72, Q1319-Q1326. Civelek, 2001, s. 90-95.; Şimşek vd., 2011, Levha 86, KA.T11a (Kat. No: 324, 574).; Metin, 2012, s. 317-321.; Bussiere, Wohl, 2017, s. 247-248.

Katalog No: 7
Envanter No: E.3745
Adı: Unguentrium
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T.
 Lahit

Ölçü: Y: 9.6 cm A. Ç: 2.8 cm
 C. K: 0.5 cm K. Ç: 2.2 cm

Tanım: Kırmızımsı sarı hamur (5YR 6/6 reddish yellow); az miktarda sarı mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık dokulu, sert dokuludur. Koyu kırmızımsı kahverengi astarlıdır (5YR 3/2 dark reddish brown). Yüzey dokusu parlak ve pürüzsüzdür. Çarkta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Dönem: MÖ. 3. yy. ilk yarısı - Erken Hellenistik

Referans: Ath. Mitt. XXXIII, 1908, s. 430, 436, pl. XXVI, 1.; Thompson, 1934, s. 473, 335 Fig. 15- B7; Edwards, 1975, s. 98-99, pl. 20; 584, pl. 58; 584.; Rotroff, Oliver, 2003, s.67.

Katalog No: 8
Envanter No: E.3746
Adı: Unguentrium
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T.
 Lahit

Ölçü: Y: 12.4 cm A. Ç: 2.2 cm
 C. K: 0.4 cm K. Ç: 2.5 cm

Tanım: Açık kırmızı renk hamur (2.5YR 7/8 light red); yoğun gümüş mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık dokulu, sert dokuludur. Açık kırmızı astar (10R 6/6 light red) üzerinde yer yer koyu kırmızı (3/2 dusky red) boya izleri vardır. Hafif parlak ve hafif pürüzlü olan yüzeyde kalker tabakası bulunmaktadır. Gövdenin diğer tarafında astar dökülmüştür. Çarkta yapılmış ve iyi kalitede pişirilmiştir.

Dönem: MÖ. 3. yy. ortaları

Referans: Goldman vd., 1950, s. Pl. 135 fig. 248, Pl.187 Fig. 248.; Akarca, Belleten XVI, 63, 1952, s. 392, Lev. LXXXIX, 34.; Boulter, Hesperia Vol. 32, 1963, s. 125, Pl 46, J 2.; Baldiran, 1990, s. 17-18, Lev. I, II/1,3-5, Lev. III/1-4.; Baldiran, 1999, s. 338, Çizim 1-9.; Nasıfoğlu, 2021, s. 22, 76 Kat. No. U 61.

Katalog No: 9
Envanter No: E.3748
Adı: Unguentrium
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: H Açması

Ölçü: Y: 18.1cm A. Ç: 2.8cm C. K: 0.5 cm K. Ç: 3.3 cm

Tanım: Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/4 very pale brown); sarı mika, mineral ve kireç katkılıdır. Kahverengi astar (7.5YR 4/2 brown) yer yer dökülmüştür. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başı

Referans: Wiegand - Schrader, 1904, s. 426, 428; Abb. 544 fig. 2, ; Baldiran, 1990, s. 18, 108, Lev. 6 Çizim 1.; Civelek, 2001, s. 112, 132, Lev. XXXI; U14, U53.; Tamsü – Polat, 2013, s. 278, Tip 1f; Levha 39 c-f; 40 a-c; Çizim 13 f.; Özver, II. Cilt 2021, s. 403, Kat No. 103.; Kaya, 2021, s. 26, 75 Kat. No: 35.

Katalog No: 10
Envanter No: E.3751
Adı: Unguentrium
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: VI No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 26.7 cm A. Ç: 3.2 cm C. K: 0.7 cm K. Ç: 4.6 cm

Tanım: Pembe renk hamur (7.5YR 7/4 pink); sarı mika, mineral katkıdır. Hamur renginde astarlıdır (7.5YR 7/4 pink). Boyun ve gövde üzerinde iki adet kalın ve üç adet ince olmak üzere toplam beş adet siyah renk (7.5YR 2.5/1 black) perdahlı bant bezeme yer almaktadır. Yüzey dokusu mat ve hafif pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başı

Referans: Goldman vd., 1950, s. Pl. 135 fig. 234.; Karabay, 1995, s. 240, Res. 12; Tuluk, 1999, s. 133, 136, Abb. 6.; Civelek, 2001, Lev. XXVII U7, U16, Lev. XXVIII U44.; Okunak, 2005 s. 31, 71, 73-74, Kat. 4, 6, Çiz. 8,10-11.; Civelek, 2006, s. 55-57, çizim 6, Kat. No 6.; Rotroff, 2006, s. 150, 289, Fig. 61, 405-406.; Ekin – Meriç, 2010, s. 124-125, Kat. No: 3.; Şimşek vd., 2011, s. 65-66; UN. T1d.

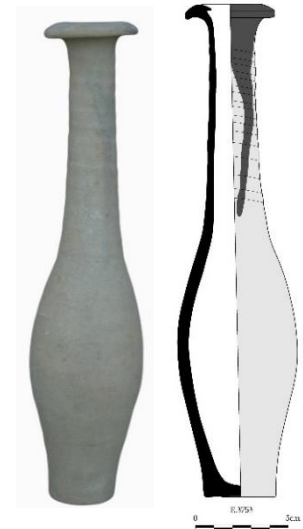
Katalog No: 11
Envanter No: E.3753
Adı: Bulbous/Torba Formlu Unguentrium
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: M Açması I No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 26.7 cm A. Ç: 3.4 cm C. K: 0.4 cm K. Ç: 3.8 cm

Tanım: Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/4 very pale brown); gümüş mika, mineral ve kireç katkıdır (kireç ağız kenarında pişme esnasında patlamıştır). Hamur renginde astarlıdır (10YR 8/4 very pale brown). Ağız kenarından boyun ortasına kadar inen akıtma boya bezemelidir. Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: M.S. 1. yy. in ilk yarısı ile M.S. 2. yy. in ilk yarısı

Referans: Akok, 1948, s. 851, Res. 9.; Yılmaz vd., Ankara, 2000, s. 203-204, Res. 12.; Şimşek, 2002, s. 237-238.; Lafli, 2003, s. 10-106 Taf. 192 a-e, Taf. 235 f.; Şimşek vd., 1.1., 2011, s. 75, Lev. 70 UN. T4.

Katalog No: 12

Envanter No: E.3754

Adı: Bulbous/Torba Formlu Unguentrium

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: : M Açması I No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 20.7cm A. Ç: 2.8 cm C. K: 0.4 cm
K. Ç: 3.3 cm

Tanım: Açık kırmızı hamur (2.5YR 7/8 light red); çok az mika ve mineral katkıdır. Hamur renginde astarlıdır (2.5YR 7/8 light red). Ağız kenarından boyna kadar inen akıtma soluk kırmızı renklidir (10R 4/4 weak red). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: MS. 1. yy. ın ilk yarısı ile MS. 2. yy. ın ilk yarısı

Referans: Akok, 1948, s. 851, Res. 9.; Şimşek vd., 1.1., 2011, s. 73-74, Lev. 67 UN. T3k

Katalog No: 13

Envanter No: E.3759

Adı: Fusi/İğ Formlu Unguentrium

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: : V No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 17.5 cm A. Ç: 3.1 cm C. K: 0.4 cm K. Ç: 3.9 cm

Tanım: Kırmızımsı sarı renk hamur (5YR 7/8 reddish yellow); gümüş mika ve mineral katkı, ince kumlu, sık dokulu, sert hamurludur. Hamur renginde

astarlıdır (5YR 7/8 reddish yellow). Ağız kenarında akıtma kırmızı renklidir (10R 5/6 red). Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: MÖ. 1 yy. ın ilk yarısı

Referans: Dündar, 2008, s. 27-30, 127-136.; Dündar – Akyol, 2017, s. 172.; Celal Şimşek vd., 2011, s. 66, UN.T2. Kat.no. 682; Şimşek, Okunak, 2017, s. 185, Kat. No. 4; Lev. 1: 4 fig. 1: d.

Katalog No: 14

Envanter No: E.3761

Adı: Bulbous/Torba Formlu Unguentrium

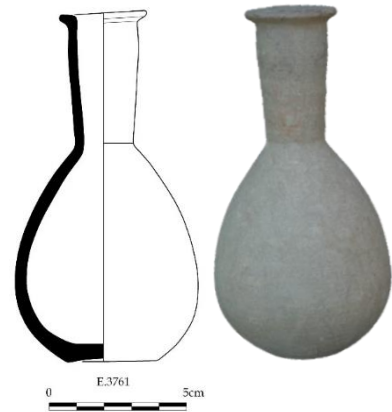
Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: VII No'lu Fosilli Traverten Lahit

Tekne Mezar

Ölçü: Y: 12.8 cm A. Ç: 3.2 cm C. K: 0.3 cm K. Ç: 3.3 cm

Tanım: Soluk kahverengi hamur (10YR 8/4 pale brown); mika, mineral ve kireç katkılıdır. Hamur renginde astarlıdır. Yüzey dokusu mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: MS. 1. yy. ortaları

Referans: Robinson, 1959, Plate 5, G 97.; Wright, Jones, 1980, s. 159, Plate 32, Fig. 99.; Özyiğit, 2000, s. 3-4, Çizim 4.; Baldiran, 1990, s. 19, Lev. VIII, 3.; Yurtseven, 2006, s. 109, Res. 48, Çiz. 36.

Katalog No: 15

Envanter No: E.3756

Adı: Dirsekli Kase

Cinsi: Pişmiş Toprak

Buluntu Yeri: IV No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: Y: 4.2 cm A. Ç: 8 cm Cidar K: 0.3 cm K. Ç: 3 cm

Tanım: Çok soluk kahverengi hamur (10YR 8/4 very pale brown); sarı mika ve mineral katkılı, ince kumlu, sık dokulu, sert dokuludur. Dış ve iç yüzey kırmızı renk astarlıdır (10R 5/8 red). Dış yüzeyi kırmızımsı siyah (10R 2.5/1 reddish black) akıtma boya bezemelidir. Yüzey dokusu çok mat ve pürüzlüdür. Çarkta yapılmıştır.

Dönem: M. S. 1. yy. sonu - M. S. 2. yy. in ortası

Referans: Loeschcke, 1913, s. 370-371, Form 19.; Robinson, 1959, s. 22 Plate 4; G 13, Plate 66; G74.; Doksanaltı, 2006, s. 471; Atlı – Akbuz, 2008, s. 14-15, 82-83, Kat. No. 32-35.; Erol, 2016, s. 81-82

Katalog No: 16
Envanter No: E.3733
Adı: Mitolojik ve Hayvan Bezemeli
 Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 17.1cm G: 2cm **Ağırlık:** 1.45gr

Tanım: Alınlıklı Diadem. Merkezde kabartma olarak yapılmış Mısır tanrısı Bes betimi yer almaktadır. Bes maskına dönük her iki tarafta üçer geyik ve aralarında birer boğa başı kabartması bulunmaktadır. Her iki uç kısımda birer delik yer almaktadır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 195, Dip Not 65.

Katalog No: 17
Envanter No: E.3734
Adı: Mitolojik ve Hayvan Bezemeli
 Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 18.3cm G: 2.1cm **Ağırlık:** 1.95gr

Tanım: Alınlıklı Diadem. Merkezde kabartma olarak yapılmış Mısır tanrısı Bes betimi yer almaktadır. Bes maskına dönük her iki tarafta üçer geyik ve aralarında birer boğa başı kabartması bulunmaktadır. Her iki uç kısımda birer delik yer almaktadır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Akyay - Meriçboyu, Antik Çağ'da Anadolu Takıları, 195, Dip Not 65.

Katalog No: 18
Envanter No: E.3735
Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 17.5cm G: 2.3cm **Ağırlık:** 1.5gr

Tanım: Alınlıklı diadem. Altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta ve sol uç kısmında belirgindir. Merkezde dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin alt kısmından çıkarak her iki yana doğru simetrik şekilde devam eden kıvrık dalların bazılarının uçları çentikli, bazılarının uçları ise tohumlar ile sonlanmaktadır. Her iki uçta yuvarlatılmıştır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 19
Envanter No: E.3736
Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 18.5cm G: 2.3cm **Ağırlık:** 1.55gr

Tanım: Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta, alttaki silme ise en sağ uçtan ortadaki palmete kadar belirgindir. Merkezde dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin alt kısmından çıkarak her iki yana doğru simetrik şekilde devam eden kıvrık dalların bazılarının uçları çentikli, bazılarının uçları ise tohumlar ile sonlanmaktadır. Her iki yandaki kenarları daha köşeli kesilmiştir

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 20

Envanter No: E.3737

Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem

Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 18.2cm **G:** 2.1cm **Ağırlık:** 1.6gr

Tanım: Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta belirgindir. Alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Merkezde dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin alt kısmından çıkarak her iki yana doğru simetrik şekilde devam eden kıvrık dalların bazılarının uçları çentikli, bazılarının uçları ise tohumlar ile sonlanmaktadır. Bezemenin yer yer tahrip olduğu görülmektedir. Her iki yandaki kenarları daha köşeli kesilmiştir. Her iki yanda da başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmaktadır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 21

Envanter No: E.3738

Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem

Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 18.7cm **G:** 2.1cm **Ağırlık:** 1.6gr

Tanım: Alınlıklı Diadem altta ve üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmış olup, üstteki silme sadece alınlıkta belirgindir. Alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Merkezde bir palmet ve palmetten çıkarak iki yan uca doğru devam eden kıvrık dal bezemesi yer yer düzleşmiştir. Ayrıca yer yer yırtıklar oluşmuştur. Esere karşıdan bakıldığında sağ tarafa gelen kıvrık dalların şerit içine sığmadığı görülmektedir. Her iki yanda başın çevresine iple bağlamak için açılmış birer delik bulunmakta ve kenarların bitimi köşeli kesilmiştir.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 22
Envanter No: E.3739
Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 17.8cm **G:** 2.3cm **Ağırlık:** 1.7gr

Tanım: Alınlıklı Diadem üstte kabartma, ince silme ile sınırlandırılmıştır. Merkezde dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin alt kısmından çıkarak her iki yana doğru simetrik şekilde devam eden kıvrık dalların bazılarının uçları çentikli, bazılarının uçları ise tohumlar ile sonlanmaktadır. Her iki yanda da başın çevresine ipe bağlamak için birer delik açılmış ve yanlar yuvarlatılarak sonlandırılmıştır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 23
Envanter No: E.3740
Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem
Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 18.9cm **G:** 2.4cm **Ağırlık:** 1.8gr

Tanım: Alınlıklı Diadem. Diademin sadece alınlık kısmında kabartma, ince silme belirgindir. Alınlık kısmı yuvarlatılmıştır. Merkezde dokuz yapraklı büyük kapalı palmet motifi yer almaktadır. Palmet motifinin alt kısmından çıkarak her iki yana doğru simetrik şekilde devam eden kıvrık dalların yer yer düzleştiği görülmektedir. Her iki yanda yuvarlatılmış kenarlıdır ve her iki yanda birer delik bulunmaktadır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 24

Envanter No: E.3742

Adı: Bitkisel Bezemeli Diadem Parçası

Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T.

Lahit

Ölçü: U: 8.7cm **G:** - **Ağırlık:** 0.82gr

Tanım: Alınlıklı Diadem parçası. Esere karşıdan bakıldığında merkezde yer alan palmet figürünün sol tarafından itibaren diğer yarısı yırtık ve eksiktir. Üst kenar boyunca ufak yırtıklar mevcuttur. Diademin alt kısmı kabartma, ince silme ile sınırlandırılmıştır. yapılan bitkisel bezeme yer yer düzleşmiştir. Mevcutta var olan tek yan yuvarlatılmış kenarlıdır ve başın çevresine iple bağlamak için açılmış bir delik bulunmaktadır.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 25

Envanter No: E.3741

Adı: Bitkisel Bezemeli Alınlıklı Diadem

Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 22cm **G:** 2.2cm **Ağırlık:** 0.7gr

Tanım: Alınlıklı Diadem. Merkezde oldukça yıpranmış durumda kapalı palmet motifi yer almaktadır. Her iki yandaki şerit kısmındaki bezemeler ince malzeme ve özensiz işçilik nedeniyle seçilememektedir. Bir ucu sağlamdır ve bu uçtaki delik tamdır. Diğer ucu ise deliğin olduğu kısmın yarısının dahil olduğu şekilde yırtık ve eksiktir.

Dönem: Geç Hellenistik Dönem

Referans: Kaba, 2016, pp. 225-242. fig.2.; Braggiotti (ed.)1988; p. 352-361, fig. 313.; Akyay - Meriçboyu, 2001, s. 185.

Katalog No: 26

Envanter No: E.3743

Adı: Çelenk

Cinsi: Altın

Buluntu Yeri: VI No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Toplam Ağırlık: 1.7gr

Tanım: Her biri mersin yaprağını andıran üç yapraklı, toplamda on üç yapraktan oluşmaktadır. Oldukça ince altın levhadan üretilmiş olan çelenk yapraklarının bazılarında eksik parçalar ve yırtıklar bulunmaktadır.

Dönem: MÖ. 1. yy.

Referans: Tonkova, 2012, p. 669-716, fig. 8, 24.; Pierides, 1971, pp. 46; 2-3, Pl. XXXI 2-3.; Kurtz- Boardman, 1971, s. 163, 156 res.39.

Katalog No: 27

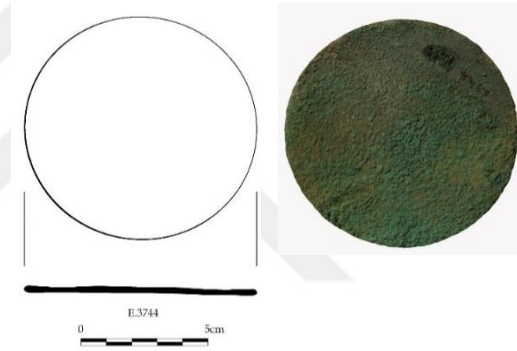
Envanter No: E.3744

Adı: Ayna

Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu
P.T.Lahit

Ölçü: Ç: 9cm K: 0.25 cm

Tanım: Disk formudur. Yoğun korozyona uğramıştır.

Dönem: Hellenistik Dönem

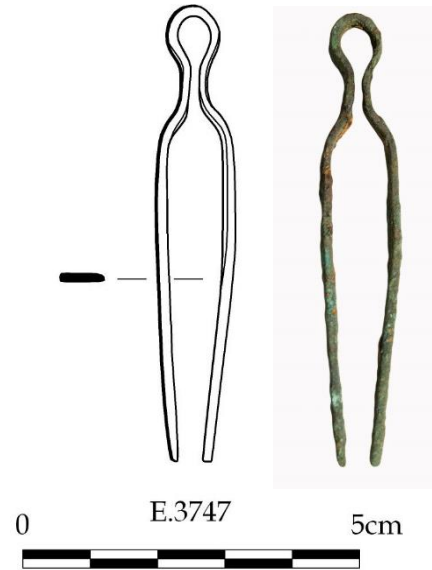
Referans: McFadden, 1946, pp. 488, Pl. 131,132,133; Boulter, 1963, s. 129, Pl 53, T 3; Dusenbery, 1998, s. 493, W12-6; Şimşek vd., 2011, s. 167, Lev. 131; 673-676, 681; Başaran, Kasapoğlu, 2013, s. 132, Şekil 4; M18, M 73, M 79, M 93, SDJ 2; Baykan, 2015, 46, 44; Figs. 3; M.09-139; Şahin, 2018, s. 35; Foça, 2019, Kat. No. 28-32, Levha 10; Özver, 2021, s. 403, Kat No. 378-378.

Katalog No: 28
Envanter No: E.3747
Adı: Cımbız /Düz Tutucu/Forceps
Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: A Açması A1 No'lu P.T. Lahit

Ölçü: U: 6.7 cm **Cımbız Kolları G:** 0.7 cm
Cımbız Kolları Kalınlığı: 0.01 cm

Tanım: Düz tutucu yassılaştırılmış bronz bir çubuğun kıvrılması ile oluşturulmuştur. Tutucunun u kısımları düz biterken üstte halka biçiminde bir alan oluşturulmuştur. Mat ve pürüzlü yüzeylidir. Döküm tekniği ile yapılmıştır.

Dönem: Hellenistik Dönem

Referans: Davidson, 1952, s. 282, Plate 116; 2289.; Riha, 1986, s. 36-38, Taf. 9,12; 76, 77, 93, 100. ; Uzel, 2000, s. 230; Lev. LXXII; 34, s. 254; Lev. XCVIII; 94, s. 255; Lev. XCIX; 99, s. 293; Lev. CXLII; 8.; Yüçrük, 2002, s. 91, Kat.7.; Baykan, 2009, s. 183-184; Kat. Nu. 299,300, 303.; Müller-Dürr, 2015, s. 240-241, ; Abb. 11/HÜ4.; Abb.13/JA2.; Canlı, 2019, s. 165,166; T1, T3.

Katalog No: 29
Envanter No: E.3749
Adı: Ayna
Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: H Açması H1 No'lu P.T.
 Kiremit Çatma Mezar

Ölçü: Ç: 12.6 cm **K:** 0.3 cm

Tanım: Disk formudur. İki parça halinde açığa çıkarılmış olup birleştirilmiştir. Tümdür. Yoğun korozyona uğramıştır.

Dönem: MÖ. 2. yy. sonu MÖ. 1. yy. başı

Referans: McFadden, 1946, pp. 488, Pl. 131,132,133; Boulter, 1963, s. 129, Pl 53, T 3; Dusenbery, 1998, s. 493, W12-6; Şimşek vd., 2011, s. 167, Lev. 131; 673-676, 681; Başaran, Kasapoğlu, 2013, s. 132, Şekil 4; M18, M 73, M 79, M 93, SDJ 2; Baykan, 2015, 46, 44; Figs. 3; M.09-139; Şahin, 2018, s. 35; Foça, 2019, Kat. No. 28-32, Levha 10; Özver, 2021, s. 403, Kat No. 378-378;

Katalog No: 30

Envanter No: E.3752

Türü/Adı: Düz (Ispatula) Uçlu Sonda/ spathomele - İlaç/Krem Karıştırma Çubuğu

Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: H Açması H1 No'lu P.T. Kiremit Çatma Mezar

Ölçü: U: 14 cm **Gövde K:** 0.25 cm

Tanım: Eser tamdır. Gövdesi dairesel kesitlidir. Ispatula uç uzun ve oval (U) kesitlidir. Dairesel gövdeden ıspatula uca geçişte dört adet boncuk bezemesi/boğum yapılmıştır. Sap kısmı zeytin çekirdeği biçiminde topuzla sonlanmaktadır. Yüzeyi mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıba döküm/kalıpta dövme tekniğinde üretilmiştir.

Dönem: MÖ. 2 yy. sonu – MÖ. 1 yy.

Referans: Jackson, Niece, 1986, s. 121, 122, 130, fig. 4; 33, 34, 35. ; Uzel, 2000, s. 242; Lev. LXXXVIII; 22, s. 263; Lev. CIX; 22.; Müller-Dürr, 2015, s. 361; Abb. 15/LA10; Abb.135/MM 18, MM19.; Canlı, 2019, s. 137-139; So110-113.

Katalog No: 31

Envanter No: E.3760

Adı: Düz (İspatula) Uçlu Sonda/ spathomele - İlaç/Krem Karıştırma Çubuğu

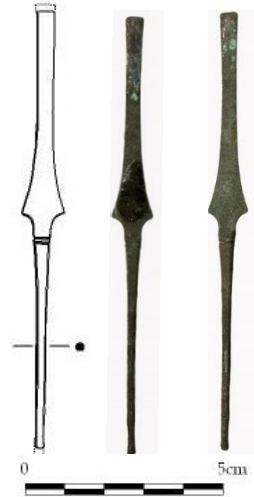
Cinsi: Bronz

Buluntu Yeri: VI No'lu Fosilli Traverten Lahit Tekne Mezar

Ölçü: U: 11.2 cm Gövde K: 0.2 cm

Tanım: Tek parçadan oluşan eserin spatül ucu kırık ve eksiktir. Spatül uç en uçta muhtemelen yuvarlatılmış uçla sonlandırılmış olmalıdır. Gövdeye doğru ise, genişletilmiş ve alt kısımları köşeli yapılmıştır. Muhtemelen zeytin çekirdeği biçiminde topuzla sonlanan sap kısmı kırık ve eksiktir. Dairesel gövde

ıspatula uca doğru genişletilip düzleştirilmiş ve geçişte bir adet boncuk bezemesi/boğum yapılmıştır. Yüzeyi mat ve hafif pürüzlüdür. Kalıba döküm/kalıpta dövme tekniğinde üretilmiştir.

Dönem: MÖ. 1. yy. sonu - MS. 1. yy.

Referans: Milne, 1907, s. 61, Plate XIII, Fig. 3.; Künzl, 1982, s. 54; fig. 23, s. 55, 76; fig. 46 şek. 3, s. 73.; Uzel, 2000, s. 177, Lev. III;11-12, s. 187, Lev. XV; 3, s. 204, Lev. XXXIX; 2-3, s. 234, Lev. LXXIX; 9, s. 240, Lev. LXXXV; 8; Perk, 2002, Resim 6; Şimşek vd., 2011, s. 681, 699, Kat. No. 715; Müller-Dürr, 2015, s. 242-243, Abb. 15/LA10; Abb.19/RO 4, RO 5, Abb. 34/MM 2, Abb. 37/DA 5; Şahin, 2018, s. 35.; Foça, 2019, s. 157-158, Kat. No. 1-6.

Katalog No: 32

Envanter No: 14909

Adı: Sikke

Cinsi: Gümüş

Buluntu Yeri: -

Ölçü: Çap: 17 mm, Ağırlık: 2,45 g.

Tanım: Ö.Y. : Helios başı, ışın taçlı, sağa.

A.Y. : Gül; üst boşlukta magistrat ismi

Ö.Y.

A.Y.

Dönem: MÖ. 89-85

Referans: SNG Turkey 8, 293.

Katalog No: 33

Envanter No: E.3750

Adı: İlaç Karıştırma Tablası/Kozmetik Tablası/Palet

Cinsi: Taş

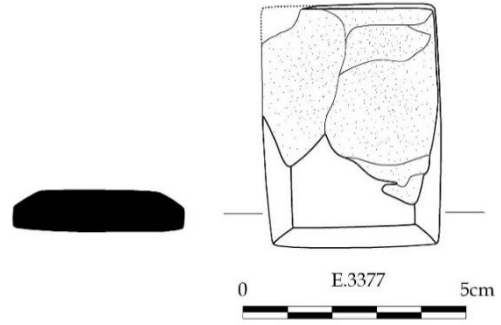
Buluntu Yeri: H Açması H1 No'lu P.T.
Kiremit Çatma Mezar

U: 5.5cm **G:** 3.8cm **K:** 1cm

Tanım: İnce taneli, sarımsı taştan yapılmış ilaç karıştırma tablası / kozmetik tablası / palet. Dikdörtgen formlu olan tablanın daha geniş olan ön yüzünde köşede kırık mevcuttur. Ön yüzden daha küçük olan arka yüze konik bir geçiş yapılmıştır. Arka yüzün büyük bir kısmı kırık ve eksiktir. Ön yüz oldukça pürüzlüyken arka yüz ve konik yanlar pürüzsüzdür. El yapımıdır.

Dönem: MÖ. 2 yy. sonu ile MÖ. 1 yy.

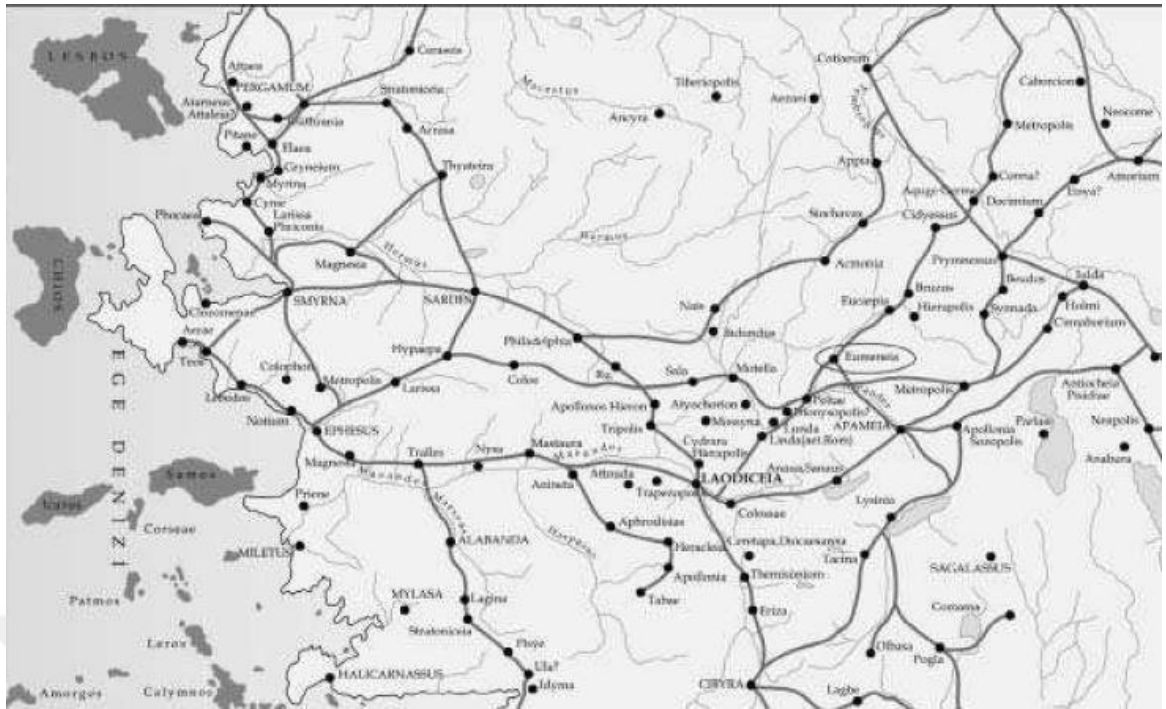
Referans: Künzl, 1982, s. 105-106, Abb. 84-85, fig. 12.; Riha, 1986, s. 46,48, Taf.18-24.; Jackson, Niece, 1986, s. 130-132, 160, Fig. 5; 38.; Uzel, 2000, s. 141, Lev. L, 27, LV, 51; Lev. CXIII, 34, Lev. CXLII,5.; Müller-Dürr, 2015, s. 260,261, 293, 336,338,340,346; Abb. 10/HB9, HB10, HB11; Abb.12/HÜ28, HÜ30, Abb.14/KÖ19, Abb.20/RO23.; Canlı, 2019, s. 177-179; Kt1 - Kt3.; Perk, 2002, Resim 6.

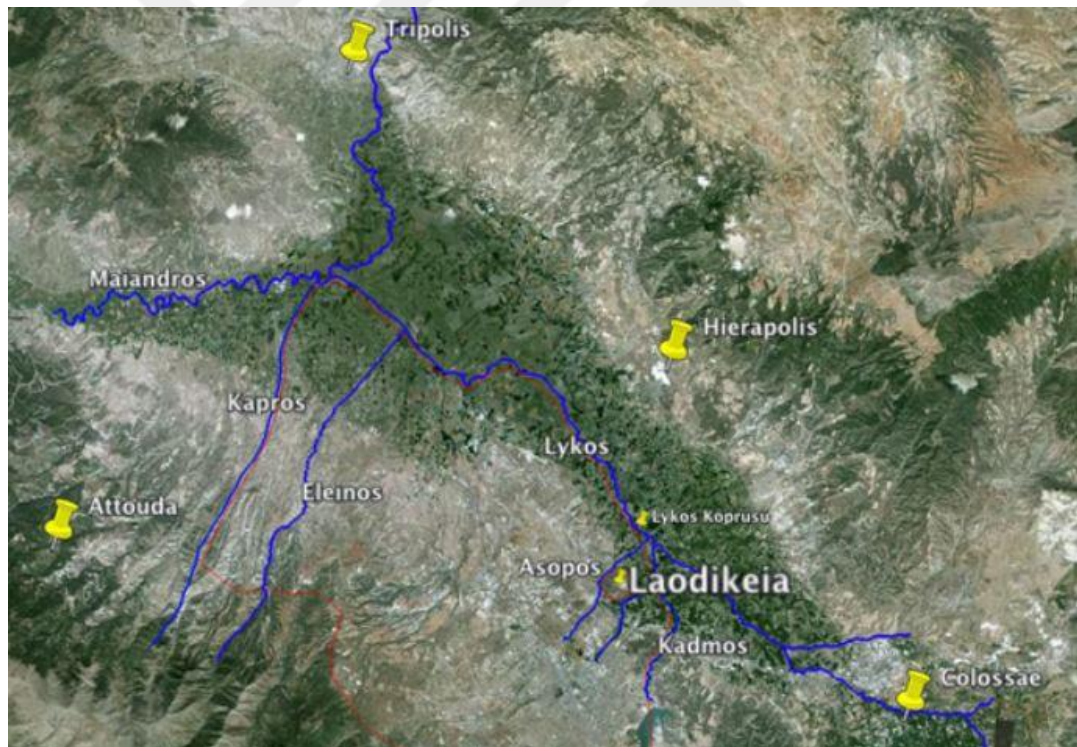
ŞEKİLLER

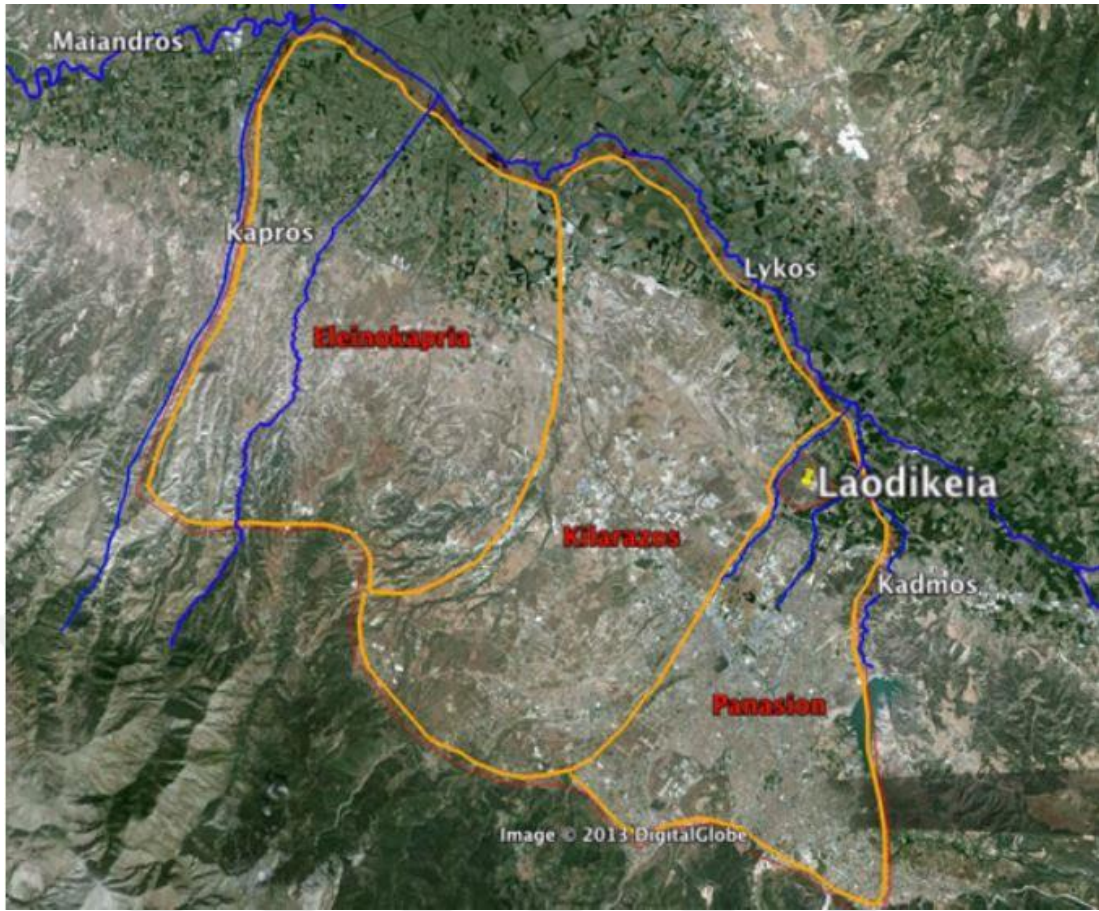
Şekil 1: Gümüşler Nekropolü Konumu

Şekil 2: Lykos Vadisi Roma Dönemi Yol Ağı

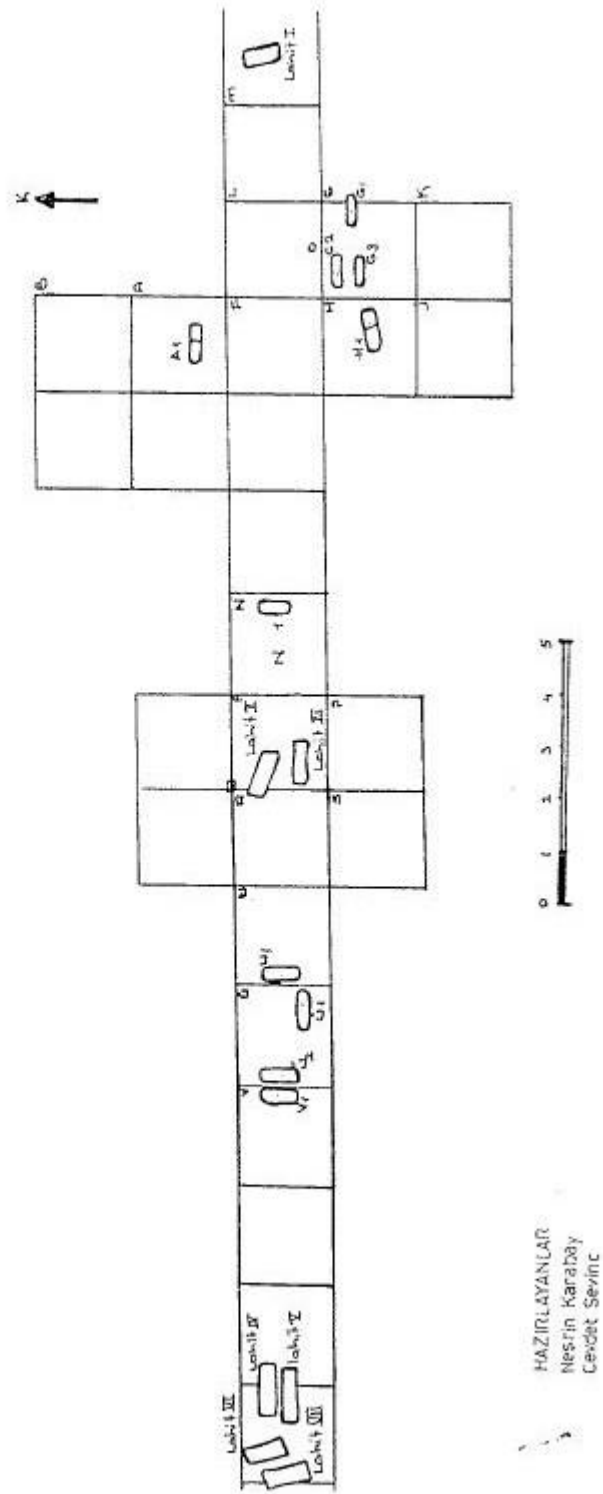

Şekil 3: Lykos Nehri

Şekil 4: Laodikeia Antik Kentinin Territoryumu

GÜMÜŞLER BELDESİ, ÇINKAYA MEVKİİNDEKİ KURTARMA KAZISI

HAZIRLAYANLAR
Nesrin Karaday
Cemdet Sevinc

Çizim: 1

Şekil 5: Gümüşler Nekropolü Planı

Şekil 6: Gümüşler Nekropolü Genel Görünüm

Şekil 7: A1 No'lu mezar

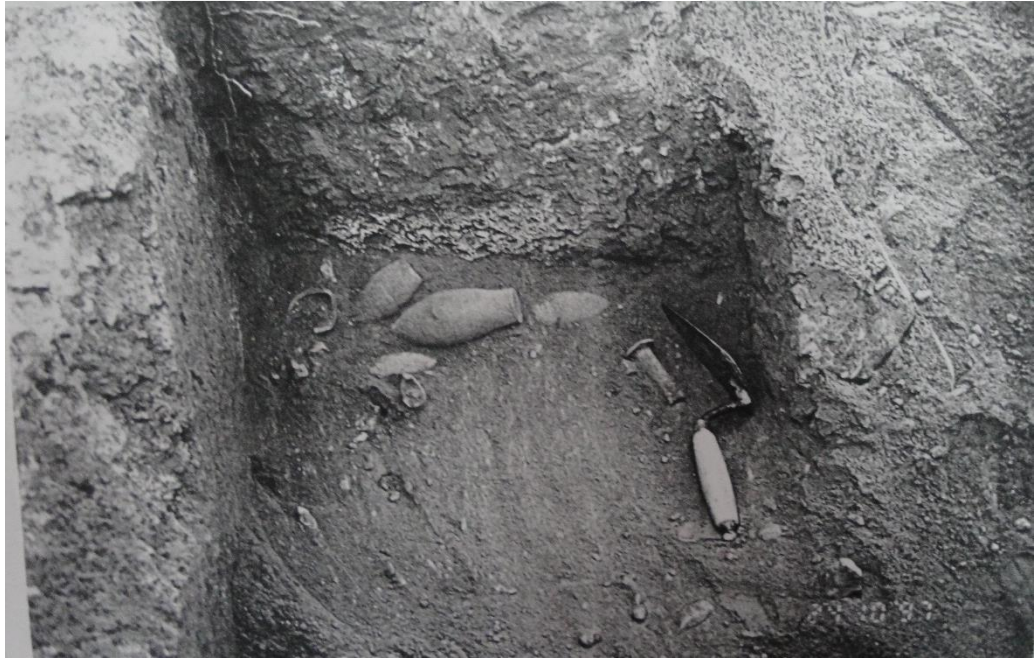
Şekil 8: A1 No'lu mezar

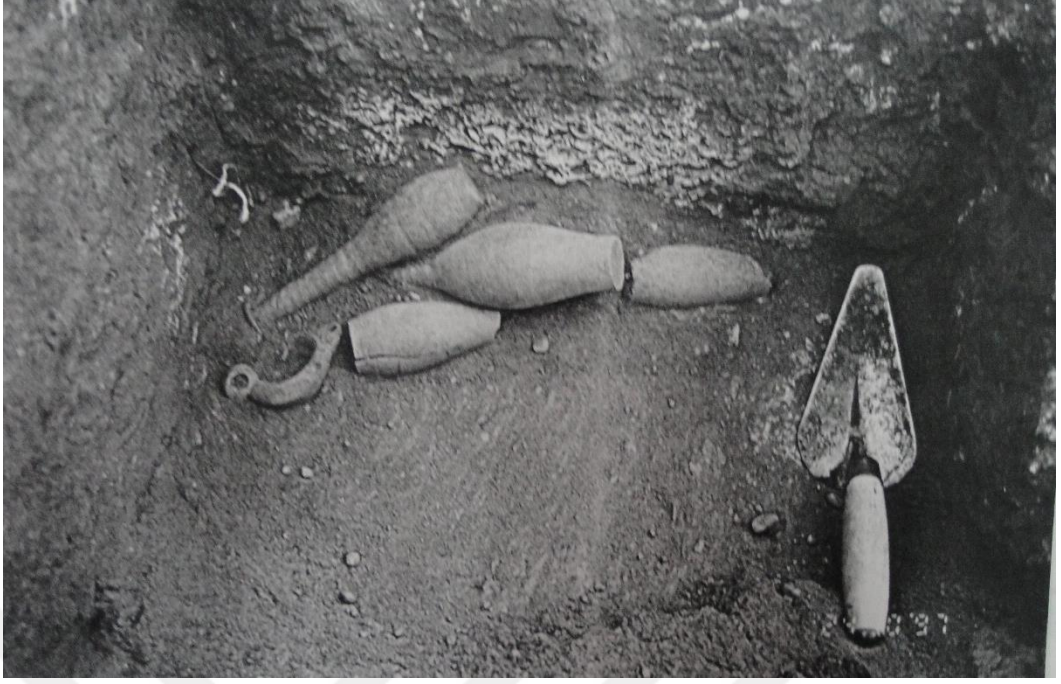
Şekil 9: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar

Şekil 10: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi

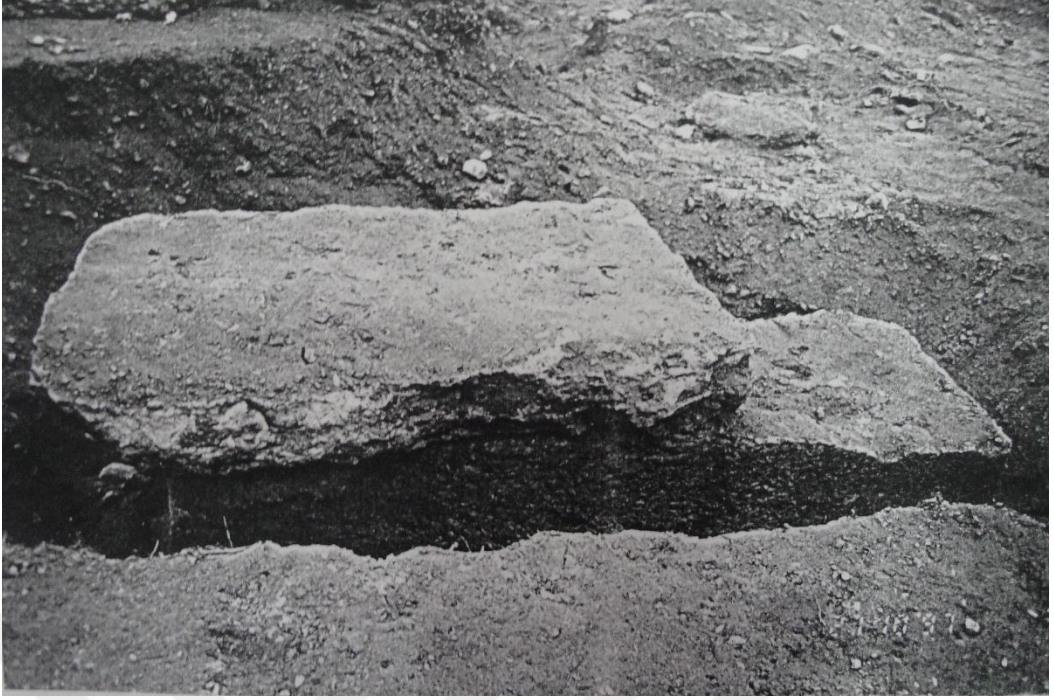
Şekil 11: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi

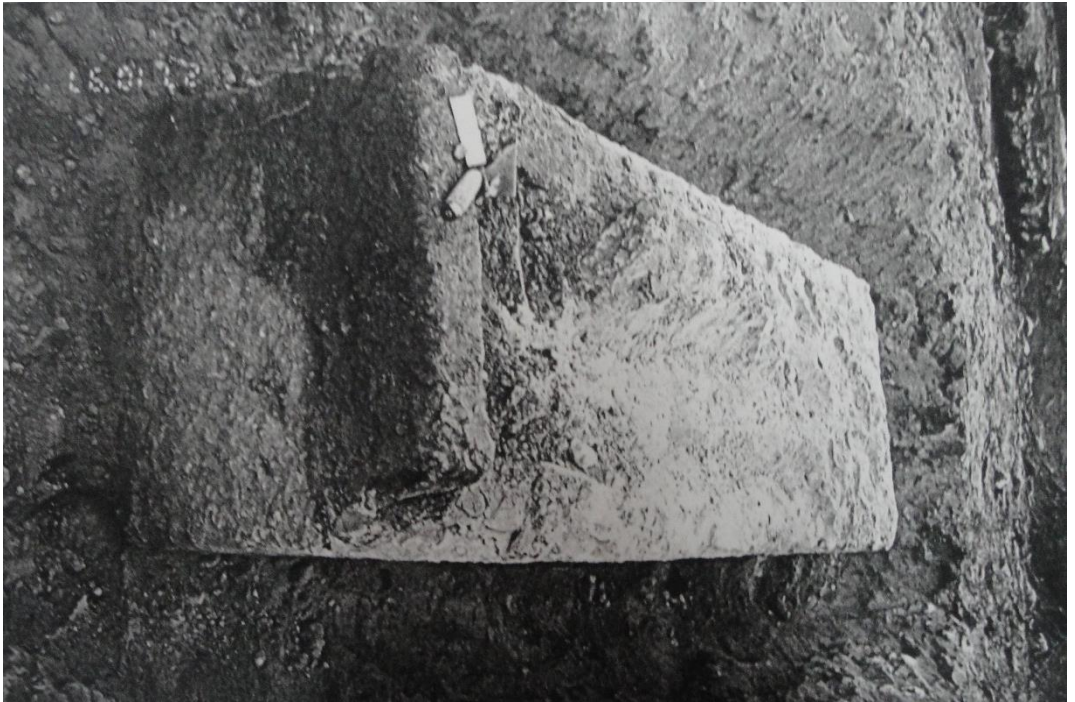
Şekil 12: I No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarın İçi

Şekil 13: II ve III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar

Şekil 14: II No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar

Şekil 15: III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar

Şekil 16: III No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 17: II No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 18: VI ve VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar

Şekil 19: VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 20: IV, V, VI ve VII No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezarlar

Şekil 21: V No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 22: VI No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 23: VI No'lu Fosilli Traverten Tekne Mezar İçi

Şekil 24: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezarlar

Şekil 25: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezar

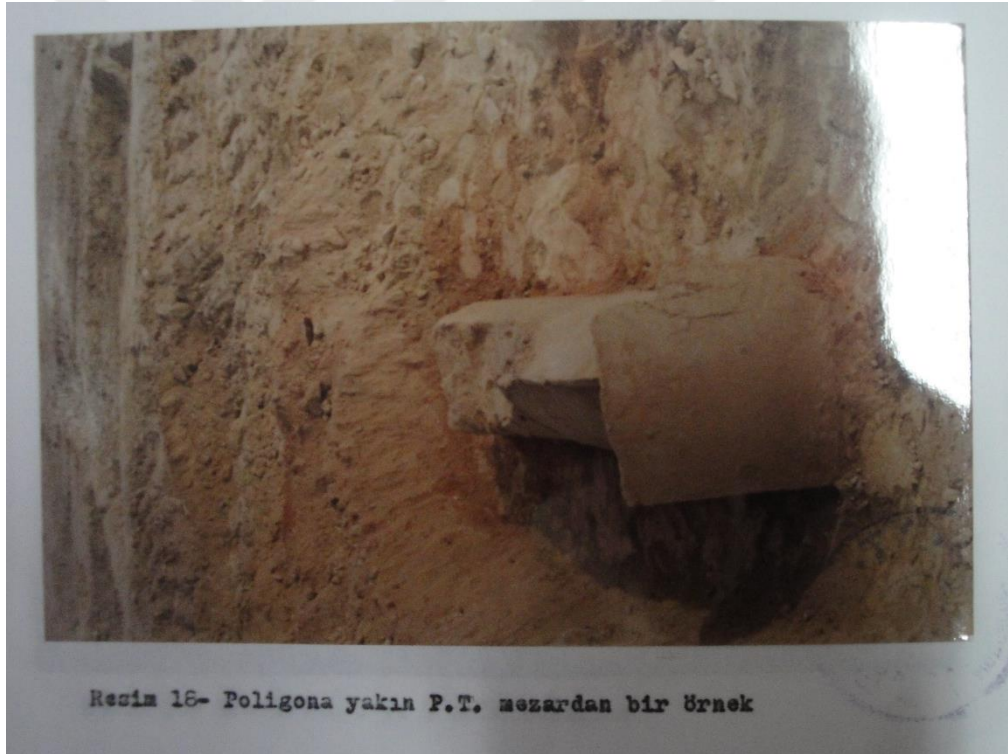
Şekil 26: G Açmasında Açığa Çıkarılan Kiremit Çatma Mezarın İçi

Şekil 27: H Açması Genel Görünüm

Şekil 28: H Açmasında Açığa Çıkarılan H1 No'lu Kiremit Çatma Mezar

Şekil 29: No'su Belirtilmemiş Pişmiş Toprak Kiremit Çatma Mezar